

การศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนา
เถรวาทกับศาสนาเชน

**A COMPARATIVE STUDY OF THE ABSTENTION FROM
THE DESTRUCTION OF LIFE (P T I P T)
IN THERAVADA BUDDHISM AND JAINISM**

พระวัลลภ วชิรวีโส (เดชผิว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนา
เถรวาทกับศาสนาเซน

พระวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Comparative Study of the Abstention from
the Destruction of Life (Pāṇipāt) in
Theravada Buddhism and Jainism**

Phra Wanlop Vajiravāsavo (Detchphew)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Comparative Religion)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“ศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(ผศ. ดร.ณัฏธีร์ ศรีดี)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.อุทัย สติมัน)

กรรมการ

(พระศรีรัตโนบล, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระศรีรัตโนบล, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวัลลภ วชิรวโส)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“ศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

.....
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(ผศ. ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร.อุทัย สติมัน)

..... กรรมการ
(พระศรีรัตโนบล, ผศ. ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระศรีรัตโนบล, ผศ. ดร. ประธานกรรมการ
พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร. กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระวัลลภ วชิรวโส)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท
กับศาสนาเซน

ผู้วิจัย : พระวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระศรีรัตโนบล, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy)

: พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา),
พธ.ม. (ปรัชญา), ศน.ด. (พระพุทธศาสนาและปรัชญา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “เปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลัก
อหิงสาในศาสนาเซน” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน และ ๓) เพื่อเปรียบเทียบ
การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า

การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วย
กายกรรมและวจีกรรมอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นเสียชีวิต มี ๖ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ๑) การฆ่าด้วยตนเอง
(๒) การสั่งให้ผู้อื่นฆ่า (๓) การปล่อยอาวุธออกไปฆ่า (๔) การฆ่าด้วยเครื่องมือที่อยู่กับที่ (๕) การฆ่า
ด้วยอำนาจอำนาจแห่งคุณไสยศาสตร์ (๖) การฆ่าด้วยการบันดาลด้วยฤทธิ์ ซึ่งมีหลักธรรมที่ปฏิบัติ
กันคือ เมตตา กรุณาปรารถนาความสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วไป

การงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน คือ การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ใน
รูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้น
และเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด
และการคิด โดยยึดหลักอหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญ
ที่สุดในบรรดาคำสอนทั้งหมด มี ๓ ประเภท คือ (๑) การไม่เบียดเบียนทางกาย (๒) การไม่เบียดเบียน
ทางวาจา และ (๓) การไม่เบียดเบียนทางใจ ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินคือ เจตนา และมีหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่อง
ได้แก่ ทยา ความรัก, การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเมตตา ซึ่งมีการประยุกต์ในแง่ ยติ, ธรรม, เพื่อ
การดำเนินชีวิตและสังคม ตลอดทั้งอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน
พบว่า การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน เป็นหลักจริยธรรมที่สร้างสันติ
สุขให้เกิดขึ้นในสังคม มุ่งหวังให้ทุกองคาพยพของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขปราศจากเบียดเบียนซึ่ง
กันและกัน ทั้งนี้ก็ด้วยอาศัยหลักศีลธรรมข้อนี้เป็นเครื่องช่วยพยุงโลกให้มีความสงบร่มเย็น พ้นจาก
ความแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สร้างคุณค่าอันดีแก่สังคม พระพุทธศาสนามอง

คุณค่าของชีวิตอยู่ที่มนุษย์และสัตว์เท่านั้น ส่วนศาสนาเขามองสรรพสิ่งด้วยความเมตตา มุ่งสันติสุขให้
เกิดแก่สรรพชีวะไม่ว่าจะมนุษย์ สัตว์ หรือแม้กระทั่งพืช นั่นเอง

Thesis Title : A Comparative Study the Abstention from the Destruction of Life (*Pātipatt*) in Theravada Buddhism and Jainism

Researcher : Phra Wanlop Vajiravāsīso (Detchphew)

Degree : Master of Arts (Comparative Religion)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Srirattanabol, Asst. Prof. Dr., Pali IX,
B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Phramaha Mongkholkan Titadhammo, Asst. Prof. Dr.,
Pali IX, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Buddhist Studies & Philosophy)

Date of Graduation : March 29, 2019

Abstract

The thesis entitled “A Comparative Study the Abstention from the Destruction of Life (*Pātipatt*) in Theravada Buddhism and Jainism” has three objectives: 1) to study the abstention from the destruction of life in Theravada Buddhism, 2) to study the abstention from the destruction of life in Jainism, and 3) to comparatively study the abstention from the destruction of life in Theravada Buddhism and Jainism. This study is of documentary research.

The results of the study were as follows:

The abstention of the destruction of life in Theravada Buddhism is the refraining from harming others physically and verbally that will cause others die. There are 6 kinds of killing, they are; 1) killing by oneself, 2) ordering other to kill, 3) discharging weapon to kill, 4) killing with the unmoved tool, 5) killing with the power of black magic, and 6) killing with supernatural power by having the opposite dhamma, viz., loving kindness (*mettā*), karuna—wish for happiness and no maliciousness to man and animal.

The destruction of life in Jainism is the refraining from harming the living being even in the smallest thing both visible and indivisible, for, all of these have soul (*jīva*). This is the way to behave to all living being in all contexts whether by action, speaking, and thinking, following the nonviolence as the absolute-dhamma, the real

truth and the most important of all teachings. There are three kinds of nonviolence: 1) the abstention from physical harming, 2) the abstention from verbal harming, and 3) abstention from mental harming by having the criterial judgement, viz., volition (*cetan*). In addition, there are dhamma that support to each other, namely, generosity, loving kindness (*mett*) being applied on the restraint (*yati*)— dhamma for life and society, including environmental conservation

From the comparison of the abstention from the destruction of life in Theravada Buddhism and Jainism, it was found that both of them have the view that this the virtue that builds peace and happiness to society aiming at letting all sections of society live together peacefully and happily without harming to each other. The society has peace and happiness because of this virtue that sustains peace and happiness to the world without jostling and haring with each other, but building benefit to society incalculably. Buddhism sees the value of life only on man and animal, whereas Jainism sees all life with kindness, aiming at peace and happiness to all beings whether man, animal, or plant.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยกราบขอบขอบคุณพระราชปรีดีติมินี, รศ. ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย เจริญพรขอบคุณ ดร.คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์ ผอ.โครงการ หลักสูตร พธ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ) ขอบคุณอาจารย์พระมหาอดิเดช สติวโร, ดร. ประธานกรรมการพิจารณาหัวข้อและโครงร่างวิทยานิพนธ์ ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน และดร.แสวง นิลนามะ ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาหัวข้อและโครงร่างวิทยานิพนธ์ ผศ. ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี ประธานตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และ ผศ. ดร.อุทัย สติมัน ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ และชี้ประเด็นต่าง ๆ ในการทำวิทยานิพนธ์เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณอาจารย์ พระศรีรัตนโอบล, ผศ. ดร. พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง ขอขอบคุณอาจารย์พระมหาจรัญญู กิตติปัญญา, ดร. ที่เมตตาตรวจสอบบทคัดย่อภาษาอังกฤษด้วยเมตตาธรรมอย่างยิ่ง

กราบขอบคุณ พระราชสิทธิธมฺมณี วิ., ดร. พระครูวินัยธรรมสุทร ถาวรธมโม, ผศ. ดร. เจริญพรขอบคุณอาจารย์ ผศ. เฉลียว รอดเขียว ผศ. ดร.กฤต ศรียะอาจ ดร.คำพอง งามภักดิ์ ตลอดจนทั้งคณาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะพุทธศาสตร์ พระครูธรรมบาล (พิจิตร ธมฺมวิจิโต), ดร. เจ้าหน้าที่โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกรูป/ทุกท่าน ที่กรุณาทำให้ตลอดระยะเวลาแห่งการศึกษา การขอคำปรึกษาและการติดต่อประสานงานทุกอย่าง เป็นไปด้วยความราบรื่นและเปี่ยมล้นด้วยกัลยาณธรรมทุกเวลา

ขอบคุณเพื่อนนิสิตในสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ รุ่นที่ ๙ ทุกรูป/ทุกท่าน โดยเฉพาะอาจารย์พระครูปลัดภาณุวัฒน์ วุฑฒธมโม ประธานรุ่น พระใบฎีกากฤษฏา กตปุณโย ที่ได้กรุณาแบ่งปันข้อมูลทั้งขณะศึกษาอยู่และขณะทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เอื้อเฟื้อในการเข้าใช้ห้องสมุดด้วยมิตรไมตรีที่อบอุ่นยิ่ง

กราบขอบพระคุณหลวงพ่อพระครูโสภณเวฬุพิทักษ์ (สำรว) เจ้าอาวาสวัดไผ่งาม อุปัชฌาย์ผู้ให้การอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระครูสิริพัฒนโสภณ เจ้าอาวาสวัดสง่างาม รองเจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี ขออนุโมทนาขอบคุณบิดานายสุรินทร์ เดชผิว มารดานางหอมจันทร์ เดชผิว และพี่สาวนางสำรว เดชผิว ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยอย่างสูงลิ้นต่อการศึกษเล่าเรียนตั้งแต่ต้นกระทั่งถึงวันนี้

ขอพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และความดีงามทั้งปวง ได้ดำรงมั่น เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก และแก่ชาวโลกตลอดกาลนาน เทอญ

พระวัลลภ วชิรวโส
๒๙ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตารางเปรียบเทียบ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหาวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
๑.๙ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย	๑๓
บทที่ ๒ การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๕
๒.๑ นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า	๑๕
๒.๒ องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า	๒๒
๒.๓ เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า	๒๗
๒.๔ วิธีการงดเว้นจากการฆ่า	๔๒
๒.๕ สรุป	๔๖
บทที่ ๓ การงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน	๔๘
๓.๑ นิยามความหมายของการงดเว้นจากการฆ่า	๔๘
๓.๒ องค์ประกอบของการงดเว้นจากการฆ่า	๕๒
๓.๓ เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า	๕๗
๓.๔ วิธีการงดเว้นจากการฆ่า	๖๓
๓.๕ สรุป	๖๗
บทที่ ๔ เปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน	๖๙
๔.๑ เปรียบเทียบนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า	๖๙

๔.๒ เปรียบเทียบองค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า	๗๑
๔.๓ เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า	๗๔
๔.๔ เปรียบเทียบวิธีการงดเว้นจากการฆ่า	๗๙
๔.๕ สรุป	๘๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๕
บรรณานุกรม	๘๖
ประวัติผู้วิจัย	๘๙

สารบัญตารางเปรียบเทียบ

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ เปรียบเทียบนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า	๗๑
ตารางที่ ๔.๒ เปรียบเทียบองค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า	๗๔
ตารางที่ ๔.๓ เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่าเกณฑ์	๗๘
ตารางที่ ๔.๔ เปรียบเทียบวิธีการงดเว้นจากการฆ่า	๘๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คัมภีร์พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาและนำมาอ้างอิง สำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกำหนดแหล่งที่มาด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์ที่นำมาอ้างอิงแล้วตามด้วยตัวเลขที่บอก เล่ม/ข้อ/หน้า ของคัมภีร์ดังกล่าว นั้น เช่น วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๔ หมายถึง พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๗ ข้อที่ ๔๐๖ หน้าที่ ๓๒๔ หรือ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๘๔ หน้าที่ ๖๒

การใช้อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยระบุคำย่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๕๓/๓๒๑ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีสลกขณธวคค อฎฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๓ ข้อ ๑๕๓ หน้า ๓๒๑

ส่วนการใช้อักษรย่อคัมภีร์ฎีกาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงคัมภีร์ฎีกาตามที่บัณฑิตวิทยาลัยกำหนด โดยระบุชื่อคัมภีร์ตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗๖/๓๗๓. หมายถึง ทีฆนิกาย สิ้นตลปกาลินี สีสลกขณธวคคฎีกา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๓๗๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (บาลี)	= วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	= วินัยปิฎก จุฬวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสลกขณธวคค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)

ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ม.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตต. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนินบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนินบาตชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ปญจ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปญจนินบาตชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เตรสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เตรสกนินบาตชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทสปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.จ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภิ.ปุ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ (ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.อ. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	สมนตปาสาทิกา มหาวิภังคอรรถกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอรรถกถา (ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (บาลี)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปลยสุทนี มูลปณณาสกอรรถกถา (ภาษาบาลี)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปลยสุทนี มูลปณณาสกอรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.อ.อ. (บาลี)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปลยสุทนี อุปริปณณาสกอรรถกถา (ภาษาบาลี)
ม.อ.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปลยสุทนี อุปริปณณาสกอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ปญจ.อ. (บาลี)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี ปญจนินบาตอรรถกถา (ภาษาบาลี)
อง.ปญจ.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี ปญจนินบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.ฉก.อ. (บาลี)	=	องคฺตฺตฺรณิกาย	มโนรณปุรณี	ฉกฺกนิปาตอฎฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ฉก.อ. (ไทย)	=	อํงคฺตฺตฺรณิกาย	มโนรณปุรณี	ฉักกนิปาตอรรกถา	(ภาษาไทย)
ชฺ.ชา.อ. (บาลี)	=	ชฺุทฺทกนิกาย	ชาตกอฎฺฐกถา		(ภาษาบาลี)
ชฺ.ชา.อ. (ไทย)	=	ชฺุทฺทกนิกาย	ชาตกอรรกถา		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปาณาติบาต เป็นการประพฤติดุศีลธรรม เป็นการประกอบอกุศลกรรม บุคคลที่ละเว้นจากการฆ่าในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นผู้ประพฤดิธรรมอย่างหนึ่ง ดังความในเวรัญชกสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ว่า “เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่”^๑ และในเบญจศีลข้อที่ ๑ ว่า “ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน”^๒ แต่การฆ่าจะเป็นการล่วงกรรมบถหรือไม่นั้นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์นั้นมีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่า ๔) ทำความเพียรเพื่อให้ตาย และ ๕) สัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น^๓ ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต มีข้อความที่ยืนยันโทษของปาณาติบาตไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเข้าใจว่าอย่างไร เธอทั้งหลายเคยได้เห็นหรือได้ยินบ้างไหมว่า บุรุษนี้ ละปาณาติบาตเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาตแล้ว พระราชาทั้งหลายจึงจับเขามาประหาร จองจำเนรเทศ หรือกระทำการตามปัจจัย เพราะการงดเว้นปาณาติบาตเป็นเหตุ

ไม่เคยเลย พระพุทธเจ้าข้า

ถูกแล้ว ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน มีแต่เขาประกาศการกระทำชั่วว่า คนผู้นี้ฆ่าหญิงหรือชายตาย พระราชาทั้งหลายจึงจับเขามาประหาร จองจำเนรเทศ หรือกระทำการตามปัจจัย เพราะปาณาติบาตเป็นเหตุ อย่างนี้ เธอทั้งหลายเคยเห็นหรือเคยได้ยินบ้างไหม

เคยเห็น เคยได้ยิน และจักได้ยินต่อไปด้วย พระพุทธเจ้าข้า^๔

จากข้อความที่ยกมากล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า การงดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์ มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์อบรมจิตของตนเองให้คลายความเหี้ยมโหด มีความเมตตากรุณาต่อกันและเผื่อแผ่ความรักความเอื้ออาทรแก่สัตว์ทั้งปวงด้วย เห็นชีวิตของผู้อื่นเสมือนกับชีวิตของตนและปลูกไมตรีจิตในสัตว์ทุกจำพวก ทำให้เกิดเมตตาจิต อันเป็นหลักนำไปสู่การอยู่ร่วมกันโดยปกติแล้ว บุคคลจะไม่ต้องมาฆ่ากัน ไม่ทำร้ายร่างกายกัน เพราะคนที่ดี สัตว์ที่ดี ต่างก็รักชีวิตของตนด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ประสงค์จะ

^๑ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๖/๔๘๔.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๕.

^๓สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, **มงคลถกที่ปณี ปฐโม ภาค**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๑.

^๔อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๘/๒๓๒.

ให้ใครฆ่า หรือมาทำร้ายร่างกายตน หรือทรมานตนให้ได้รับความลำบาก คนที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตของคนอื่นและสัตว์อื่น เป็นคนผิดปกติของความเป็นมนุษย์ เพราะคนและสัตว์ที่ปกติทุกชนิดย่อมรักและหวงแหนชีวิตของตน เรารักชีวิตฉันใด คนอื่น สัตว์อื่น ก็รักชีวิตของตนฉันนั้น การบัญญัติศีลข้อที่ ๑ นี้ เพื่อป้องกันการทารุณ โหดร้ายต่อกัน เพื่อให้มีเมตตาจิตความรักต่อกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^๕ ด้วยเหตุนี้ การฆ่าสัตว์ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้ ไม่ว่าจะฆ่าเองหรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า หรือยุยงให้ผู้อื่นฆ่าก็ตาม ถือว่ามีผลเท่ากัน นอกจากการฆ่าโดยตรงดังกล่าวแล้ว การทำร้าย การทรมานให้สัตว์ได้รับความลำบาก ซึ่งเรียกว่า “อนุโลมการฆ่า” อันเป็นการทำให้สัตว์สูญเสียอิสรภาพนั้น ก็จัดอยู่ในข้อที่ทำให้ศีลบกพร่อง

ในกรณีการฆ่าระหว่างมนุษย์กับสัตว์นี้ มีโทษมากน้อยต่างกันสามารถสังเกตได้จากการใช้ความพยายามและเจตนา การฆ่ามนุษย์มีโทษมากเพราะต้องใช้ความพยายามมาก มีเจตนาแรงกล้า หากเป็นพระภิกษุก็ต้องอาบัติปาราชิก^๖ ขาดจากภิกษุภาวะ จะกลับมาอุปสมบทเป็นภิกษุอีกไม่ได้ หากฆ่าบิดามารดาหรือพระอรหันต์มีโทษถึงขั้นอนันตริยกรรม ไม่สามารถถึงสวรรค์และนิพพานได้ ส่วนการฆ่าสัตว์ดิรัจฉานนั้น ใช้ความพยายามน้อย มีเจตนาอ่อน จึงมีโทษน้อยกว่าการฆ่ามนุษย์ การฆ่าสัตว์ใหญ่และสัตว์เล็ก ก็มีโทษมากน้อยต่างกัน เช่น การฆ่าสัตว์ใหญ่ประเภท ช้าง ควาย วัว ม้า การฆ่าสัตว์เล็ก เช่น ปลา ปลวก มด ยุง ก็มีโทษต่างกัน การฆ่าสัตว์ใหญ่กว่ามีโทษมากกว่า เพราะมีคุณมากกว่า และมีความพยายามมากกว่า อีกทั้งมีเจตนาที่แรงกล้า ส่วนสัตว์เล็กมีโทษน้อย เพราะมีคุณน้อย และใช้ความพยายามน้อย อีกทั้งมีเจตนาอ่อนจึงมีโทษน้อยต่างกัน^๗

ส่วนการทำปาณาติบาตนั้น มีองค์ประกอบอยู่ทั้งฝ่ายผู้กระทำและฝ่ายผู้ถูกระทำ การทำปาณาติบาตครั้งหนึ่ง ๆ นั้นย่อมเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับ ๒ องค์ประกอบหลัก ๆ นี้ในขณะเดียวกัน การที่จะชื่อว่า เป็นการทำปาณาติบาตได้นั้น จะต้องทำให้ครบองค์ประกอบย่อย ๆ ตามที่ได้แยกออกเป็นองค์ประกอบของปาณาติบาต ๕ ประการ^๘ องค์ที่เป็นเหตุแห่งปาณาติบาตนั้นมีอยู่ ๕ อย่างดังนี้ คือ สัตว์มีชีวิตประการหนึ่ง รู้ว่าสัตว์มีชีวิตประการหนึ่ง มีความจงใจจะฆ่าประการหนึ่ง ทำความพยายามเพื่อให้สัตว์ตายประการหนึ่ง และสัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้นประการหนึ่ง^๙ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทั้ง ๕ เหล่านี้ ข้อที่ควรทำความเข้าใจเป็นพิเศษ คือ วัตถุประสงค์ การจงใจฆ่า เพราะการจงใจฆ่า นั้น จิต (ใจ) จะตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการกระทำที่เป็นอกุศล คือประกอบด้วย โลภะ โทสะ และโมหะ การกระทำชนิดนี้จะเป็นบาป เพราะเป็นการกระทำที่เนื่องด้วยเจตนา ดังที่พระพุทธองค์

^๕พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไพ, “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^๖วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^๗พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร), *กรรมที่ปณี*, (กรุงเทพมหานคร: พินิจ, ๒๕๒๑), หน้า ๙๖.

^๘สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, *มงคลคถาที่ปณี ปฐโม ภาค*, หน้า ๒๐๑.

^๙พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, *ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกาปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่า เป็นกรรม^{๑๐} การกระทำใดที่ปราศจากเจตนา การกระทำนั้น ก็เป็นเหมือนไม้ได้ทำผลบาปถึงแม้ว่าจะมีบ้าง แต่ก็น้อย หมายความว่า มีก็เหมือนไม่มี (อัปโพรหริก) เปรียบเสมือนหยดน้ำหมึกสีแดงไปทั้งหมด ซึ่งต่างกับการจงใจฆ่า

ศาสนาตามหาวิระ ซึ่งเป็นศาสนาของศาสนาเซนนั้น ได้กล่าวว่า ชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐที่สามารถก่อคุณประโยชน์ให้แก่โลกได้ การมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์จึงมีหน้าที่ร่วมกันคือ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันไม่ตั้งตนเป็นศัตรูกัน เพราะเป็นเครื่องกีดกันให้ตนเองไม่ประสบความสำเร็จ ศาสนาเซนเน้นคำสอนเรื่องอหิงสาว่าเป็นบรมธรรม คือเป็นที่อันยิ่งเหนือกว่าธรรมหรือคำสอนอื่นใดเพราะเมื่อมนุษย์ตั้งอยู่ในความเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นแล้วสังคมจะเกิดสันติสุข ความหมาย หลักอหิงสา ในศาสนาเซน อหิงสา หมายถึง การงดเว้นจากการประทุษร้ายชีวิต^{๑๑} หรือสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เช่น ชีวิตที่อยู่ในพืช, ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ ซึ่งเซนถือว่า ล้วนมีชีวิตอยู่ทั้งสิ้น^{๑๒}

ศาสนาเซนแบ่งชีวิตออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ชีวิตที่ยังเวียนว่ายตายเกิด (sa sâri) ชีวิตระดับนี้เป็นชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ เป็นชีวิตที่อาศัยอยู่ในโลก ๒) ชีวิตที่หลุดพ้น (Siddha) ไม่เวียนว่ายตายเกิดแล้ว ถือเป็นชีวิตที่สมบูรณ์^{๑๓} เป็นชีวิตอาศัยอยู่ในดินแดนที่เรียกว่า อีศัตปราคภาระ (Īsatprāgbhāra) ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา ลักษณะสำคัญของชีวิตคือ รู้สึก (ใจต้นยะ = consciousness)^{๑๔} ชีวิตที่ยังเวียนว่ายตายเกิดจำแนกได้ ๔ ประเภท ตามสถานะของการเกิด ได้แก่ ๑) นารกิ หมายถึง ชีวิตที่เกิดในนรก ๒) ติรฉาน หมายถึง ชีวิตที่เกิดต่ำกว่ามนุษย์ ๓) มนุษยะ หมายถึง ชีวิตที่เกิดเป็นมนุษย์ และ ๔) เทวตา หมายถึง ชีวิตที่เกิดเป็นเทวดา รวมถึง ภูต ผี ปีศาจ เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาในจำนวนชีวิตเหล่านี้ ยังจำแนกออกเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่^{๑๕}

(๑) เอकिनทรีย์ กลุ่มที่มีอินทรีย์เดียว/มีอายตนะเดียว จำแนกย่อยได้อีก ประเภท ได้แก่ ก) ปถฐวีกายะ หมายถึง สิ่งประกอบด้วยธาตุดิน เช่น หิน ก้อนดิน เปลือก เพชร แร่ธาตุ เป็นต้น ข) อปกายะ หมายถึง สิ่งประกอบด้วยธาตุน้ำ เช่น หมอก สายฝน น้ำค้าง ก้อนหิมะ ก้อนลูกเห็บ เป็นต้น ค) เตอกายะ หมายถึง ไฟชีวิต ง) วายุกายะ หมายถึง ลมทุกชนิด เช่น พายุไซโคลน ลมบ้าหมู ลมมรสุม ลมตะวันตก ลมที่พัดเข้าหาเส้นศูนย์สูตรของโลก เป็นต้น, และ จ) วนปาติกายะ หมายถึง พืชทุกชนิด เอकिनทรีย์ มักเป็นชีวิตที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ด้วยตนเอง รับผิดชอบได้อย่างเดียวคือกาย ฝัสสะ

^{๑๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๒๓๖.

^{๑๑} See Shri Jayatilal.S, **A Treatise On Jainism**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt> [๒๗ ธ.ค. ๒๕๕๖].

^{๑๒} Charlotte Krausep, **An Interpretation of Jain Ethics**, (Bhavnagar: PhulchondjiVed. Publisher, 1929), p.19.

^{๑๓} J.N. Farquhar, **The Religious Quest of India**, (London: Oxford University Press, 1915), p.96.

^{๑๔} Ibid., p.95.

^{๑๕} J.N. Farquhar, **The Religious Quest of India**, p.97.

(๒) ทวินทริยะ กลุ่มที่มี ๒ อินทรีย์/รับผัสสะได้ ๒ กายผัสสะ และชีวหาผัสสะ เช่น สัตว์จำพวกหนอน ปลิง ทาก หอย ไส้เดือน สัตว์น้ำบางประเภท เช่น หอย กุ้ง ปู และสัตว์เล็กชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

(๓) ตรินทริยะ กลุ่มที่มี ๓ อินทรีย์/รับผัสสะได้ ๓ ทาง คือ กาย ชิวหา และฆานผัสสะ เช่น แมลง มด แมลงปอง หมัด ไร เหา แมลงเม่า เป็นต้น

(๔) จตุรินทริยะ กลุ่มที่มี ๔ อินทรีย์/รับผัสสะได้ ๔ ทาง คือ กาย ชิวหา ฆานะ และจักขุผัสสะ เช่น ตัวต่อ ผีเสื้อกลางคืน แมงเม่า แมลงวัน ผึ้ง เป็นต้น

(๕) ปัญจทริยะ กลุ่มที่มี ๕ อินทรีย์/รับผัสสะได้ ๕ คือ กาย ชิวหา ฆานะ จักขุ และโสตผัสสะ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ก) ประเภทมีเหตุผล เช่น สัตว์นรก เทวดาที่อยู่บนสรวงสวรรค์ และมนุษย์ ข) ประเภทไม่มีเหตุผล ได้แก่ สัตว์บก หรือสัตว์น้ำบางชนิด

ดังนั้น ในทรรศนะของศาสนาเซน^{๑๖} การฆ่า หรือทำลายชีวิตอินทรีอย่างใดอย่างหนึ่งถือเป็นการขัดกับหลักอหิงสาทั้งสิ้น โดยในส่วนของนักบวช จะถือเคร่งครัด ไม่ล่วงละเมิดแม้ในชีวะของสัตว์ที่มีอินทรีเดียว นักบวชเซนจึงไม่สามารถบริโภคน้ำดิบได้ เพราะในน้ำก็มีชีวะ นักบวชเซนจึงรับเฉพาะน้ำที่ต้มสุกแล้วเท่านั้น ส่วนชาวบ้านทั่วไป หลักการเรื่องความไม่เบียดเบียนจะเริ่มต้นถือปฏิบัติต่อสัตว์ที่มีตั้งแต่ ๒ อินทรีขึ้นไป ด้วยเหตุว่า ชีวะทุกชนิด ทุกประเภท ล้วนมีสัญชาตญาณที่เหมือนกันก็คือ ต้องการดำรงอยู่ หรือต้องการมีชีวิตอยู่ การเบียดเบียน หรือทำร้ายสัตว์จึงถือเป็นบาป ละอรรถภาพของความเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมไปบังเกิดในดินแดนของอสูร อันเป็นดินแดนที่มีมืดมิด^{๑๗} เป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสุขในโลกหน้า^{๑๘} ในเทศนาที่ ๔ บทที่ ๑ จึงประกาศชัดเจนว่า “อรหัตและภควัตทั้งหลาย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ล้วนกล่าวอย่างนี้ พูดอย่างนี้ ประกาศอย่างนี้ อธิบายอย่างนี้ทุกกลมหายใจ ทุกความมีอยู่ ทุกชีวิต ทุกตัวตนที่มีความรู้สึก บุคคลไม่ควรเช่นฆ่า เบียดเบียน กระทำการทารุณ ทำให้ได้รับทุกข์ทรมาน หรือกำจัด”^{๑๙}

จากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญในเบื้องต้น พบว่า ทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาเซน ล้วนสอนหลักของการงดเว้นจากการฆ่าที่เรียกว่า ปาณาติบาต ด้วยเห็นว่า กรรมดังกล่าวนี้เป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน เพียงแต่ทั้งสองศาสนามีมุมมองในรายละเอียดที่ต่างกัน นั่นจึงเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่องศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาเริ่มตั้งแต่ด้านนิยามและความหมาย องค์ประกอบ โทษทัณฑ์/บทลงโทษ หลักธรรมที่ใช้ระงับ และอิทธิพลด้านต่าง ๆ ของการงดเว้นจากการฆ่าที่มีต่อสังคม เช่น การดำเนินชีวิตของศาสนิกชน อันจะเป็นการเข้าใจชัดเจนและหลักการของแต่ละศาสนา และก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อไป

^{๑๖} N. Farquhar, *The Religious Quest of India*, op.cit., p.100.

^{๑๗} SBE, Vol.xlv, p. 28.

^{๑๘} Ibid., p. 114.

^{๑๙} SBE., vol.xxii, p.36, ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *จริยศาสตร์: มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

๑.๒ ปัญหาวิจัย

- ๑.๒.๑ การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทคืออะไร
- ๑.๒.๒ การงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซนเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเซนมีนัยที่เหมือนกันและต่างกันอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน
- ๑.๓.๓ เพื่อเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเซน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” นี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ลักษณะเปรียบเทียบ (Comparative Study) โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา และในคัมภีร์ของศาสนาเซน เช่น คัมภีร์อาคมะ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ใช้จารึกคำบัญญัติหรือวินัย และคัมภีร์สิทธานต์ที่กล่าวถึงเรื่องราวประเภทชาดกในศาสนาเซน ตลอดถึงนักปราชญ์ชนชั้นหลัง รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความทางวิชาการ และบทความทางเว็บไซต์ โดยกำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๔.๑ **ด้านเนื้อหา** มุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงเรื่องการงดเว้นจากการฆ่าในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท และในคัมภีร์ศาสนาเซน เช่น คัมภีร์อาคมะ เป็นคัมภีร์ที่จารึกคำบัญญัติหรือวินัย และคัมภีร์สิทธานต์ที่กล่าวถึงเรื่องราวประเภทชาดกในศาสนา ตลอดถึงนักปราชญ์ชนชั้นหลัง

๑.๔.๒ **ด้านรายละเอียด** มุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงมิติด้านนิยามและความหมายองค์ประกอบ เกณฑ์ตัดสิน และอิทธิพลด้านต่าง ๆ ที่มีต่อสังคม เช่น การดำเนินชีวิตของศาสนิกชน

๑.๔.๓ **เปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง** โดยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะหลักคำสอนเกี่ยวกับการงดเว้นจากการฆ่าในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเซน โดยศึกษาวิเคราะห์จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและคัมภีร์ศาสนาเซน ตลอดถึงเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การฆ่า หมายถึง การทำลายชีวิตของคนและสัตว์ให้ตกลงไป หรือตายไป รวมถึงกรณีการทรมาณ การเบียดเบียนทำร้ายให้บาดเจ็บด้วย

การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การไม่ทำร้ายผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ต่าง ๆ ที่มีชีวิตให้ถึงความสิ้นชีพ ที่เป็นกรกระทำทางกายกรรมเป็นสำคัญ

การงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน หมายถึง การเว้นจากการฆ่า หรือทำลายชีวิตสัตว์อื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งรุนแรงสุดก็คือทำลายชีวิตให้สิ้นไป รongลงมาเป็นการเบียดเบียน ทำร้ายให้ได้รับ

ความบาดเจ็บ ทุกข์ทรมาน หรือความเดือดร้อนลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งศาสนาเช่นนั้น เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ซึ่งอนุমানกาลราวยุคเดียวกับสมัยพุทธกาล เป็นหนึ่งในลัทธิสำคัญทั้งหกที่เกิดขึ้นร่วมกับ พระพุทธเจ้า ไม่นับถือพระเจ้าหรือเทพเจ้า ถือหลักการไม่เบียดเบียน หรืออหิงสาอย่างเอกอุ ถือว่าการบำเพ็ญตนให้ลำบากคืออรรถกถาญาณุโยค เป็นทางนำไปสู่การบรรลุธรรมที่ผู้ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดทางกาย วาจา ใจ มีศาสดาคือพระมหาวิระ หรือนิครนถนาภบุตร จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนานี้คือการบำเพ็ญตนให้หลุดพ้นจากกิเลส หลุดพ้นจากสังสารวัฏ โดยเรียกว่าโมกษะ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวถึงโทษของการปฏิบัติผิดศีล ๕ ไว้ว่า ผู้ที่ทำผิดศีลข้อ ๑ เมื่อเป็นเกิดมนุษย์ จะทำให้เขาเป็นคนอายุสั้นและมักถูกฆ่าตายและย่อมเดือดร้อนในปัจจุบันต้องติดคุกติดตาราง ผู้ทำผิดศีลข้อ ๒ เมื่อกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย เกิดตระกูลยากจน ทำมาหากินเท่าใดก็ไม่รวย ทำให้เขาเป็นคนยากจน และถูกโกง ถูกปล้น ถูกขโมย ผู้ทำผิดศีลข้อ ๓ เมื่อกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์ เศษผลของกรรมที่ ทำไว้ทำให้เกิดการแตกแยกในครอบครัว และถูกปองร้าย บางคนเกิดมาเป็นหญิงก็ถูกทารุณกรรม ถูกข่มขืน เป็นชาย ก็มาเป็นกะเทย ให้คนเขาหยามเล่น ถูกดูหมิ่นดูแคลน เป็นที่ น่าอับอาย ผู้ทำผิดศีลข้อ ๔ เมื่อกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์ ก็มีผู้มากล่าวใส่ร้าย ใส่ความให้เสียหาย ให้เสียทรัพย์อยู่เสมอ โดนเขาใส่ความและมักได้ฟังแต่เรื่องที่ไม่จริง โดนหลอกลวงให้หลงเชื่อบ่อย ๆ ถูกเอาเปรียบตลอดเวลา จะพูดจากับใครไม่มีใครเชื่อถือ ผู้ทำผิดศีลข้อ ๕ เมื่อกำเนิดเกิดมนุษย์ ก็จะเป็นคนสติไม่ตีเป็นบ้าใบ คลั่งไคล้ไหลหลง บ้า ๆ บอ ๆ เสียคนเสียจิตไปอย่างน่าทุเรศ สุขภาพเสื่อม สมองเสื่อม ปัญญาเสื่อม^{๒๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของแพทย์ และปาณาติบาตต่อชีวิตอื่นไว้ว่า ทำอย่างไรจะให้มนุษย์มีความรักและมีความสุขที่แท้จริง คำตอบก็คือจะต้องมีการปฏิบัติทางจริยธรรม เริ่มตั้งแต่จะต้องมีคุณธรรมในจิตใจมีเมตตากรุณา ฉะนั้น ข้อนี้เป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่บ่งชี้ว่า เพื่อประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชีวิตของมนุษย์ ถ้าแพทย์รักษาคนไข้โดยมีความปรารถนาดีอย่างแท้จริงต่อชีวิตของคนไข้นั้น เช่นนี้แล้วก็จะเกิดความรักและความสุขอย่างแท้จริง และท่านก็ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับศีลข้อปาณาติบาตว่า การเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ หรือความเป็นมนุษย์นี้ พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นเมื่อปฏิสนธิ การทำลายชีวิตตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดาแล้วถือเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ หรือเป็นการฆ่า เป็นปาณาติบาต หากมองในแง่สังฆธรรม ก็คือ ความจริงตรงไปตรงมา ตามธรรมชาติ เช่น ในแง่ของความผิดต่อชีวิตอื่น ความผิดต่อชีวิตอื่น ก็คือ การฆ่าหรือการทำลายชีวิต ในแง่นี้เมื่อว่ากันตามสังฆธรรมตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ เมื่อมีการทำลายชีวิต ก็คือ การทำลายชีวิต การฆ่า ก็คือ การฆ่า ก็เป็นปาณาติบาต เป็นความจริงที่

^{๒๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์รัตน์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙-๒๒.

เกิดขึ้นอย่างนี้ ต้องยอมรับตามความเป็นจริง แล้วไม่เอาเหตุผลในแง่อื่น มาบิดเบือนเป็นการหาเหตุผลเข้าข้างตนเองว่า ไม่ใช่ปาณาติบาต ไม่ใช่การฆ่า^{๒๑}

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภักดิ์ กล่าวถึงความหมายของคำว่า ฆ่า ไว้ในหนังสือ “คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๒ ตอน ๒ และภาค ๓” ว่า การกระทำที่เป็นการฆ่า คือการทำด้วยประการใด ๆ ใ้คนตาย ไม่จำกัดวิธีที่กระทำ สุดแต่ทำให้เกิดผล คือ ตาย จึงจะเป็นความผิดสำเร็จ ถ้ามีการกระทำแต่ไม่เกิดผล อาจเป็นแค่พยายาม วิธีการกระทำอาจมี ได้ต่าง ๆ ซึ่งนอกจากการใช้อาวุธ เครื่องมือวัตถุหรือกำลังกายตามธรรมดาทั่วไปแล้ว อาจเป็นการกระทำอย่างอื่น เช่น กดให้จมน้ำจนสำลักน้ำตาย^{๒๒}

ศาสตราจารย์พิเศษเสฐียร พันธรั้ง กล่าวไว้ว่า หลักการอหิงสาถือได้ว่าเป็นหลักการหนึ่งที่สำคัญมากที่สุดในศาสนาเชน จะสังเกตได้ว่าสัญลักษณ์ของศาสนาเชนรูปแบบหนึ่ง ที่มีลักษณะเป็นฝ่ามือ บริเวณกลางฝ่ามือจะมีข้อความภาษาฮินดีที่แปลว่า “Ahimsa” อยู่ซึ่งแสดงถึงว่าหลักการดังกล่าวเป็นหลักการที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในศาสนาเชน กระทั่งมีคำกล่าวว่า ศาสนาเชนเป็นศาสนาแห่งการไม่ใช้ความรุนแรง (Jain is the religion of Non-violence) หลักการอหิงสาปรากฏอยู่ในหลักการทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน (๕ vows หรือ Anuvashtra) ในศาสนาเชน หลักการดังกล่าวเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม หากเทียบกับศาสนาพุทธก็อาจเทียบได้กับศีล ๕ หลักการทั้ง ๕ ข้อนี้เรียกว่าออนุพุต ประกอบด้วย ๑) การไม่ใช้ความรุนแรง (Ahimsa) ๒) การยึดมั่นในสัจจะ (Satya) ๓) ไม่ลักทรัพย์ (Asteya) ๔) ไม่ประพฤติผิดทางเพศ (Brahmacarya) ๕) ไม่ครอบครอง (Aparigraha) หลักการพื้นฐานทางจริยธรรมทั้ง ๕ ข้อ ผู้ที่นับถือศาสนาเชนจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคล โดยมีคำอธิบายว่า ข้อแรกเป็นหลักการที่มีความสำคัญสูงที่สุด เนื่องจากเป็นหลักการที่จะนำไปสู่การชำระจิตวิญญาณให้บริสุทธิ์ และเป็นหนทางไปสู่การหลุดพ้นจากกิเลส ไม่ต้องติดอยู่กับกรรมและเวียนวายตายเกิดอีกต่อไป ซึ่งกรรมต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากความรุนแรงที่ได้กระทำต่อสรรพชีวิต ดังที่มีข้อความที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักการอหิงสากับการหลุดพ้นว่า “ความผิดบาปทุกชนิด การลักขโมย การยึดมั่นถือมั่น และการผิดศีลธรรม เป็นรูปแบบของความรุนแรงซึ่งทำลายความบริสุทธิ์ของจิตวิญญาณ...” ๑) จากการไม่กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง เป็น การมีความเมตตาในการกระทำ ๒) จากการไม่กล่าววาจาต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง เป็น การมีความเมตตาในการกล่าววาจา ๓) จากการไม่คิดด้วยความรุนแรง เป็น การมีความเมตตาในการคิด^{๒๓}

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม: ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดีวิทยา ศาสตรและเทคโนโยยี**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๒๒} จิตติ ติงศภักดิ์, **ศาสตราจารย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๒ ตอน ๒ และภาค ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๓๕ - ๑๘๔๐.

^{๒๓} เสฐียร พันธรั้ง, **ศาสตราจารย์พิเศษ, ศาสนาโบราณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๔.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาณรงค์ชัย ฐานชโย (สนิทผล) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความหลุดพ้นในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “ปรัชญาทั้งสองระบบนี้ เป็นปรัชญาอินเดียที่ไม่ยอมรับคัมภีร์พระเวทและเป็นฝ่ายอเทวนิยมและปรัชญาทั้งสองระบบนี้ ก็มีความเชื่อในเรื่องความหลุดพ้นเช่นเดียวกันและต่างก็ถือว่าความหลุดพ้นเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญสูงสุด ประเด็นที่มุ่งเปรียบเทียบได้แก่ ความหมายของความหลุดพ้น วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้น ขั้นตอนของความหลุดพ้น และประเภทของความหลุดพ้น จากการศึกษาพบว่า พุทธปรัชญาและปรัชญาเซน มีสิ่งที่คล้ายกันและแตกต่างกันในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ “เกี่ยวกับความหมายของความหลุดพ้น ปรัชญาทั้งสองระบบเห็นตรงกันว่า นิพพาน/โมกษะ เป็นภาวะของความหลุดพ้นจากทุกข์ และเป็นภาวะที่อยู่เหนือวิสัยของคนสามัญธรรมดาโดยทั่วไป แต่อยู่ในวิสัยของผู้บรรลุนั้นที่เห็นได้ ที่เห็นไม่ตรงกันคือนิพพานจะบรรลุได้ก็ด้วยการกำจัดกิเลส ส่วนโมกษะจะบรรลุได้ก็ด้วยการกำจัดกรรมให้หมดไป และภาวะของนิพพานเป็นอนัตตา ส่วนภาวะของโมกษะ เป็นอัตตาสำหรับจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาเซนเห็นสอดคล้องกันว่า ชีวิตเป็นสภาพที่เต็มไปด้วยความทุกข์ การพ้นจากทุกข์ได้จึงเป็นสิ่งสำคัญทั้งพุทธและเซนจึงมีจุดมุ่งหมายปลาทางอย่างเดียวกัน คือแสวงหาทางพ้นจากทุกข์แล้ว บรรลุถึงสุขอันถาวร โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาของตนๆ สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้น พุทธปรัชญาจะตั้งอยู่บนหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) หรือมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นทางสายกลาง ส่วนปรัชญาเซนจะตั้งบนหลักตรียันนะ (สัมยัคทรรศนะ สัมยัคชญาณ สัมยัคจาริตระ) ทั้งพุทธและเซนเห็นตรงกันว่า ไตรสิกขา และตรียันนะ เป็นหลักที่เกี่ยวกับการศึกษา และถือว่าเป็นหลักจริยธรรมที่สำคัญในปรัชญาของตน เพราะครอบคลุม เนื้อหาของการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นไว้ทั้งหมด ที่เห็นไม่ตรงกันคือ หลักไตรสิกขา ในพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ส่วนหลักตรียันนะใน ปรัชญาเซนมีลักษณะเป็นอัตตคติลมนานุโยค คือ เป็นข้อปฏิบัติที่ตึงเกินไป เช่น การอดอาหาร การทำพิธีฆ่าตัวตาย เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีข้อที่แตกต่างกันอีกในเรื่องการฝึกจิต กล่าวคือ พุทธปรัชญามีการเจริญสติ แต่ปรัชญาเซนไม่มีเกี่ยวกับผู้หลุดพ้นนั้น ผู้หลุดพ้น (อรหันต์) ในพุทธปรัชญา และปรัชญาเซน มีภาวะทางจิตและภาวะทางความประพฤติกคล้ายกัน คือ ภาวะทางจิตจะมีความสุข สงบ เพราะไม่มีกิเลสรบกวน ภาวะทางความประพฤติ พระอรหันต์ก็ประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ดี และอุทิศตนเพื่อสังคม ส่วนที่แตกต่างกันคือ ภาวะทางปัญญา เพราะเซนถือว่าผู้หลุดพ้นแล้ว (อรหันต์) จะมีเกวลญาณ สามารถรู้ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกันหมดทุกคน แต่พุทธปรัชญาถือว่า ผู้หลุดพ้นจะมีภาวะทางปัญญาแตกต่างกันไปตามภูมิชั้นของแต่ละบุคคล ประการสุดท้าย แม้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของทั้งสองศาสนา จะยังไม่สามารถบรรลุถึงความหลุดพ้นได้ในปัจจุบันชาติก็ตาม แต่วิถีชีวิตของผู้ปฏิบัติจะอยู่อย่างไม่มีความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และเอื้ออาหารต่อกันส่งผลให้สังคมมีสันติสุข ปรัชญาทั้งสองระบบจึงมีลักษณะเป็นปรัชญาเพื่อชีวิตอย่างแท้จริง^{๒๔}

^{๒๔}พระมหาณรงค์ชัย ฐานชโย (สนิทผล), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความหลุดพ้นในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ก.

พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา) ได้ศึกษาเรื่อง “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา” พบว่า ความผิดในการทำปาณาติบาตนั้นแยกพิจารณาเป็น ๒ ฝ่าย คือ (๑) ฝ่ายผู้ทำเองเรียกว่า “อติวิสัย” คือผู้ฆ่าถือเจตนาของผู้ฆ่าเป็นสำคัญความผิดหรือบาปจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความโน้มเอียงของจิตว่าเป็นไปทางกุศลหรืออกุศล (๒) ฝ่ายผู้ถูกกระทำเรียกว่า “วัตถุวิสัย” คือชีวิตที่ถูกฆ่าจำแนกตามคุณค่าของชีวิตประโยชน์ของชีวิตและขนาดของชีวิตเป็นเครื่องกำหนดโทษมากหรือน้อยศีลธรรมหรือคุณธรรมเป็นบทกำหนดคุณค่าของมนุษย์หากศีลธรรมและคุณธรรมของผู้ใดมีมากผู้ทำปาณาติบาตกับผู้นั้นก็มีโทษมากเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับคุณประโยชน์ของผู้ที่ถูกฆ่านั้น^{๒๕}

พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย (ติวาปี) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์กับโทษประหารชีวิต” พบว่า พระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมการก่อเวรการประหารชีวิตจึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากหลักการในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนโทษประหารแต่ก็ไม่เข้าไปแทรกการลงโทษของผู้มีอำนาจปกครองประเทศเพราะการลงโทษเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยที่แผนการระยะยาวของการพัฒนามนุษย์ยังไม่สำเร็จผลของการลงโทษนั้นไม่ส่งผลเป็นเวรกรรมแก่ผู้ลงโทษหรือผู้สั่งให้ลงโทษกระทำการโดยเจตนาตีเพื่อความสะดวกของสังคมคือข้อความที่ว่า “เมื่ออนารชนก่อกรรมชั่วอารยชนใช้การลงโทษ (อาญา) หักห้ามการกระทำนั้นเป็นการสั่งสอนหาใช่เป็นการก่อเวรไม่บัณฑิตทั้งหลายเข้าใจกันอย่างไรด้วยเหตุนี้ผู้พิพากษาตัดสินลงโทษประหารจำเลยหากตัดสินไปตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยชอบธรรมและปราศจากความไม่พอใจจำเลยเป็นการส่วนตัวเชื่อว่าการลงโทษนั้นไม่เป็นปาณาติบาตเพราะขาดองค์ประกอบคือมีเจตนาจะฆ่าด้วยตนเองการประหารเป็นเจตนารมณ์ของกฎหมาย^{๒๖}

พระกลม กมโร (วิเศษวงษา) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์” พบว่า บุคคลจะประกอบกรรมชั่วรวมทั้งการฆาตกรรมเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ ๑) เกิดจากความจำเป็นหรือสิ่งแวดล้อมบีบบังคับ ๒) เกิดจากกิเลสที่มีอยู่ในตัวของบุคคล ปัญหาฆาตกรรมเป็นปัญหาภายนอกและปัญหาภายใน วิธีการนำเอาพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมนั้น ปัญหาภายนอกสามารถนำเอาพุทธจริยศาสตร์ระดับศีลมาแก้ไข ปัญหาภายในสามารถนำเอาพุทธจริยศาสตร์ระดับปัญญามาแก้ไข หลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมอันประกอบด้วยเหตุผล คือ หลักอริยสัจ ๔ การนำเอาพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมมีอุปสรรค คือ บุคคลไม่ได้ศึกษาหลักธรรมให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง และบุคคลขาดอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม

^{๒๕} พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา), “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ก.

^{๒๖} พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย (ติวาปี), “พุทธจริยศาสตร์กับโทษประหารชีวิต”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ก.

หลักพุทธจริยศาสตร์สามารถใช้แก้ไขปัญหาเหตุการณ์ได้ในเมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง^{๒๗}

พระสหพัฒน์ จนทสโร (แสงเมือง) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการฆ่าในคริสตศาสนาโรมันคาทอลิก” พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสตศาสนาโรมันคาทอลิก มีทัศนะที่เหมือนกันว่า การพรากชีวิตและการฆ่าชีวิตผู้อื่นนั้น เป็นความผิดที่ร้ายแรงต่อข้อศีลธรรมและกฎหมายหรือกฎบัญญัติที่วางไว้ และให้ความสำคัญต่อการฆ่าชีวิตผู้อื่นที่เป็นบาปอกุศลไม่ให้กระทำต่อความผิดในเรื่องนี้เพื่อใ้มนุษย์มีความเมตตากรุณาต่อกัน และเมื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งหลาย การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันรวมทั้งต่อสัตว์ด้วย ส่วนความต่างกัน พระพุทธศาสนาเถรวาทจะมีข้อกฎหมายห้ามฆ่าสัตว์ที่กว้างกว่าของศาสนาคริสต์เพราะดูที่เจตนาเป็นเครื่องวัด ส่วนศาสนาคริสต์มีเพียงแต่ข้อบัญญัติที่ว่า การฆ่าตัวตายหรือฆ่าชีวิตถือเป็นความผิดบาปต่อพระเจ้า เพราะพระเจ้าเป็นผู้ที่ประทานชีวิตและสร้างชีวิตที่มาจากพระเจ้าไม่มีบาปใดที่สมควรแก่ความตาย ชาวคริสต์ไม่มีสิทธิ์ที่จะตัดสินเรื่องนี้เป็นเอกสิทธิ์ของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าเพียงลำพัง^{๒๘}

พระภาณุวิชญ์ อโศโก (เรจรีน) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักอนุพรต ๕ ในศาสนาเซน” พบว่า หลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ใช้ชีวิตครองเรือนประจำสังคมของมนุษย์ เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ๓) เว้นจากการประพฤติดูในกาม ๔) เว้นจากการพูดเท็จ ๕) เว้นจากสุราเมรัยและของมึนเมาอันเป็นเหตุให้ประมาท เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานในระดับโลกียะทำให้โลกสงบสุข โลกก็จะสงบร่มเย็น คนในสังคมจะมีความสุข หลักอนุพรต ๕ ในศาสนาเซน เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ใช้ชีวิตครองเรือน ที่สอนให้งดเว้นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม เพื่อควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องดีงาม ประกอบด้วย ๑) การไม่เบียดเบียน ๒) การไม่พูดเท็จ ๓) การไม่ลักขโมย ๔) การไม่ประพฤติดูทางกาม ๕) ความไม่ละโมภโลภมาก เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานในระดับโลกียะที่จะทำให้มนุษย์ด้วยกันเองรวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดความสงบสุขในปัจจุบันได้^{๒๙}

พระครูสุตภาวนาพิธาน (ชุตินฺถโร) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักอหิงสาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” พบว่า หลักอหิงสาในพระพุทธศาสนากับศาสนาเซน นั้น

^{๒๗} พระกลม กมโร (วิเศษวงษา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก.

^{๒๘} พระสหพัฒน์ จนทสโร (แสงเมือง), “การศึกษาเปรียบเทียบปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการฆ่าในคริสตศาสนาโรมันคาทอลิก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก.

^{๒๙} พระภาณุวิชญ์ อโศโก (เรจรีน), “ศึกษาเปรียบเทียบหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักอนุพรต ๕ ในศาสนาเซน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ก.

จะพบความเหมือนและความแตกต่างคือ ในประเด็นเหมือนกัน ได้แก่ ด้านความหมาย ด้านประเภท ด้านเกณฑ์ตัดสิน ด้านหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องและด้านการประยุกต์ใช้หลักอหิงสา ส่วนในประเด็นที่แตกต่างกันคือ ด้านความสำคัญของหลักอหิงสานั้น พุทธศาสนาเถรวาทมองว่าเป็นสัตตบุรุษธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของหลักมรรคมีองค์ ๘ และพุทธศาสนาเถรวาทถือหลักความคิดเป็นหลักความสำคัญ แต่ในศาสนาเซนมองว่า อหิงสาเป็นบรมธรรม คือธรรมอันเป็นใหญ่สุดของคำสอนศาสนาเซน โดยยกย่องการปฏิบัติแบบอัตตกิลมณานุโยค และศาสนาเซนถือหลักการกระทำเป็นหลักความสำคัญแต่สำหรับพุทธศาสนาเถรวาทได้ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา ประกอบไปด้วยปัญญาและดำเนินการด้วยทางสายกลางเท่านั้น ส่วนหลักการใหญ่ ๆ แล้วพระพุทธรักษาศาสนาพุทธกับศาสนาเซน ก็แสดงหลักการมีความสอดคล้องกันอยู่^{๓๐}

พระวิจิตร เขมจิตโต (หยิบยก) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบความโลภในทัศนะพระพุทธรักษาศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” พบว่า ความโลภเป็นอกุศลสภาวะ เป็นนามธรรม ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทกับศาสนาเซนต่างก็เป็นศาสนานานาชาติที่ปฏิเสธพระเจ้าและเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ คำสอนทางศาสนาสามารถจัดขัดเกลาคความโลภได้ ๓ ระดับคืออย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด จะก่อให้เกิดผลดีต่อสุขภาพจิตใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นวิธีปฏิบัติแบบขัดเกลาคความโลภ หรืออกุศล เป็นการปฏิบัติแบบภาวนากุศล เพื่อสกัดกั้น บรรเทา และขัดเกลาคป้องกันมูลเหตุแห่งความทุกข์ ส่งเสริมความเจริญองงามของกุศลธรรมให้เกิดญาณปัญญา สัมมาทิฐิ ทำให้ชีวิตดำเนินไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องและชีวิตก็จะมีสุขความเจริญตามหลักศาสนา^{๓๑}

พระพิจิตร ธมมวิจิตรโต (ยอยอด) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” พบว่า จริยธรรม หมายถึงหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อละความชั่ว กระทำความดี เพื่อการเข้าถึงจุดมุ่งหมายที่สูงสุดของศาสนาทั้งสอง จุดหมายสูงสุดในการทำความดี พระพุทธรักษาศาสนา คือ นิพพาน ศาสนาเซน คือการบรรลุโมกษะ ความแตกต่างของจริยธรรมทั้งสองศาสนา สรุปได้ ๒ ประเด็น พระพุทธรักษาศาสนามุ่งเน้นในเรื่องการกระทำดี ศาสนาเซนมุ่งสันติสุขแก่สรรพสัตว์เป็นสิ่งสำคัญ^{๓๒}

มนทิพ ดาราตีศักดิ์ กล่าวถึงว่าความโกรธเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนฆ่ากันตาย ดังที่กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “มูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิง” ว่า จากสถิติของคดีฆ่าที่เกิดขึ้นทั่วไป มักจะเกิดจากความโกรธ อารมณ์ ชั่ววูบ ที่เกิดจากอารมณ์ดิ่งเคียดของ

^{๓๐} พระครูสุตถาวนาพิธาน (ชุตินฺทโร), “การศึกษาเปรียบเทียบหลักอหิงสาในพระพุทธรักษาศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก.

^{๓๑} พระวิจิตร เขมจิตโต (หยิบยก), “ศึกษาเปรียบเทียบความโลภในทัศนะพระพุทธรักษาศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก.

^{๓๒} พระพิจิตร ธมมวิจิตรโต (ยอยอด), “การศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

ผู้กระทำความผิดหรือความกดดัน บีบคั้น จากสถานการณ์ กรณีของการฆ่า โดยไตร่ตรองหรือวางแผน อย่างรอบคอบล่วงหน้า นั้น มีอยู่เป็นสัดส่วนที่น้อยมากหากจะเปรียบเทียบกับกรณีที่เกิดขึ้นทั้งหมด นอกจากนี้กรณีการฆ่าที่ผู้ตายมีส่วนในสาเหตุการฆ่า โดยการพิจารณาจากการกระทำที่ลึกลงไปถึงแรงกดดันของสถานการณ์ที่บีบคั้น ให้ผู้กระทำความผิดตัดสินใจฆ่าผู้อื่น เพื่อตอบโต้หรือเพื่อให้ตนเองรอดพ้น จากสถานการณ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของปุถุชนทั่วไปนั้น โวล์ฟกัง ได้ให้คำนิยามของการฆ่าที่ ตัวเหยื่อผู้ถูกฆ่าเป็นสาเหตุว่า หมายถึง การฆ่าที่ตัวเหยื่อเป็นแรงเสริมที่สำคัญหรือเป็นตัวต้นเหตุโดย เหยื่อเป็นผู้ริเริ่มใช้ความรุนแรงจนก่อให้เกิดการฆ่าซึ่งการใช้กำลังบีบบังคับ การใช้อาวุธข่มขู่ หรือเป็นผู้ริเริ่มใช้กำลังก่อน^{๓๓}

วัลลภา วราอัศวปติ ได้กล่าวถึงศีลข้อปาณาติบาตไว้ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศีลข้อปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการฆ่าสัตว์ปีกเพื่อป้องกันการระบาดของโรคไข้หวัดนกในประเทศไทย ระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๕๐” ว่า การทำปาณาติบาตนั้น ให้ ถือเกณฑ์สำคัญ ๒ ประการ คือ เกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วมในการพิจารณา เพื่อตัดสินว่าการกระทำ ดังกล่าวเป็นความผิดหรือไม่ พร้อมด้วยองค์ประกอบ ๕ อย่างของการทำปาณาติบาต ได้แก่ (๑) สัตว์ นั้นมีชีวิต (๒) รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) มีจิตคิดที่จะฆ่า คือมีเจตนาจะฆ่า (๔) พยายามที่จะฆ่า และ (๕) สัตว์ นั้นตายด้วยความพยายามนั้นนอกจากนั้น ในการจะวินิจฉัยว่า การฆ่าสัตว์ปีกเพื่อป้องกันโรคบนฐาน หลักปาณาติบาตในพระพุทธศาสนา โดยให้พิจารณาถึงคุณค่าของสัตว์ที่ถูกฆ่าและขนาดของสัตว์ที่ถูก ฆ่านั้น ได้แก่ คุณค่าของความเป็นพระอรหันต์บุคคล ผู้มีคุณธรรมลักษณะของคนดีมีคุณธรรม ผู้มีศีล บุคคลผู้เป็นบิดามารดาในกรณีการฆ่าสัตว์ปีก คือ ไก่ และนก ก็ให้ถือนำปฏิบัติเช่นเดียวกัน ถ้าครบ องค์ประกอบ ๕ อย่าง และเข้าเกณฑ์ ๒ ประการ ที่กล่าวมาแล้ว ก็ให้ถือว่าเป็น “ปาณาติบาต” แต่ หากไม่ครบองค์ ๕ และไม่เข้าเกณฑ์ที่กล่าวมาข้างต้น ให้ถือว่าเป็น ไม่ใช่ “ปาณาติบาต”^{๓๔}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น มีข้อสังเกตว่า ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ที่กล่าวถึงการงดเว้นจากการฆ่า หรือ การฆ่า การเบียดเบียน ยังอยู่ในประเด็นที่ปลีกย่อยกับ เรื่องที่ต้องการศึกษา มีเฉพาะเรื่องหลักอหิงสาในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่นที่มีประเด็นใน ลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่ไม่ใช่ประเด็นหลักที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ฉะนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึง ต้องการที่จะศึกษาถึงการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาและหลักอหิงสาในศาสนาอื่นในเชิง เปรียบเทียบในด้านนิยามและความหมาย องค์ประกอบ เกณฑ์ตัดสิน และอิทธิพลด้านต่าง ๆ ที่มีต่อ สังคม เช่น การดำเนินชีวิตของศาสนิกชน และวรรณกรรมทางศาสนาต่าง ๆ

^{๓๓}มนทิพ ดาราศรีศักดิ์, “มูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิง”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๘.

^{๓๔}วัลลภา วราอัศวปติ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศีลข้อปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการฆ่า สัตว์ปีกเพื่อป้องกันการระบาดของโรคไข้หวัดนกในประเทศไทย ระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๕๐”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, ๒๕๕๑), หน้า ก.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ในส่วนของพระพุทธศาสนาเถรวาท จะศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คืออรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่น ๆ รวมไปถึงหนังสือและเอกสารที่เป็นงานเขียนวิทยานิพนธ์และวิจัย ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ ในส่วนของศาสนาเซน จะศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากคัมภีร์อาคมะ และคัมภีร์ลี้ทธานต์ และชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือและเอกสารที่เป็นงานเขียนวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มา ด้วยการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ เรียบเรียง เพื่อตอบปัญหาวิจัย

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะจากการศึกษา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักอหิงสาในศาสนาเซน

๑.๘.๓ ทำให้ทราบความเหมือนและความต่างของการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักอหิงสาในศาสนาเซน

๑.๙ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

ในการศึกษาเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักอหิงสาในศาสนาเซนนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการวิจัยไว้ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

Input/concept	Process	Output	Outcome	Impact
<ul style="list-style-type: none"> - การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท - การงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน 	<p>การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เก็บรวบรวมข้อมูล ในพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนา และจากคัมภีร์อากมะ และคัมภีร์สิทธิธานต์ ในศาสนาเซน รวมถึงศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ - การวิเคราะห์เปรียบเทียบ - นำเสนอผลการวิจัย 	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท - เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน - เพื่อเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเซน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำให้ทราบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท - ทำให้ทราบการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน - ทำให้ทราบนัยที่เหมือนและต่างกันระหว่างการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาเซน 	<p>ก่อให้เกิดหลักจริยธรรมที่สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม มุ่งหวังให้ทุกองคาพยพของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขปราศจากเบียดเบียนซึ่งกันและกัน</p>

บทที่ ๒

การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การฆ่าสัตว์หรือการทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นในทางพระพุทธศาสนา จึงมีโทษทั้งในทางวินัยและในทางธรรม ทั้งในระดับบรรพชิตและคฤหัสถ์ เท่ากับแสดงว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับประเด็นศีลธรรมข้อนี้เป็นอย่างมาก เพียงแต่การกระทำปาณาติบาตหรือการทำลายชีวิตสัตว์ในสมัยพุทธกาล ไม่สลับซับซ้อนเท่ากับในสังคมปัจจุบัน อันเนื่องมาจากสังคมยังไม่เจริญก้าวหน้า เป็นเพียงสังคมเกษตรกรรมแบบโบราณ ที่แตกต่างจากสังคมในปัจจุบัน ดังนั้น ในบทที่ ๒ นี้ ผู้ศึกษาต้องการศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า และวิธีการงดเว้นจากการฆ่า ดังต่อไปนี้

๒.๑ นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า

หลักคำสอนต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับประเด็นจริยธรรมว่าด้วยปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ หรือการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงนี้เป็นอย่างมาก จะเห็นได้ทั้งในแง่ธรรมและวินัย ในแง่ธรรมถือว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดควรมีเมตตากรุณาต่อกัน หรือการฆ่าสัตว์จัดเป็นข้อแรกของความชั่วที่บุคคลไม่ควรกระทำ เช่น เป็นกายทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย)^๑ กรรมกิเลส (กรรมเครื่องเศร้าหมอง)^๒ และอกุศลกรรมบถ (ทางแห่งความชั่ว) เป็นต้น^๓ ส่วนในแง่วินัยนั้นมีบทบัญญัติห้ามทำลายชีวิตทั้งในระดับบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือ สำหรับพระวินัยของบรรพชิตหรือพระสงฆ์ ได้แก่ การห้ามทำลายชีวิตมนุษย์ (พรากรายมนุษย์จากชีวิต) ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓^๔ ซึ่งจัดเป็นโทษขั้นร้ายแรงที่สุด หนักที่สุด เป็นอาบัติหนักที่สุด ขาดจากการเป็นภิกษุหรือห้ามฆ่าสัตว์ (ปลงชีวิตสัตว์) ในปาจิตติย สัปปาณวรรค สิกขาบทที่ ๑^๕ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่มีใช้สัตว์ ได้แก่ กลุ่มพืชพันธุ์ต่าง ๆ ท่านก็ห้ามทำลายเช่นเดียวกัน (พรากรุกตคาม)^๖ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่าง

^๑ ทุจริต ๓ คือ กายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต โดยเฉพาะกายทุจริตมี ๓ ประการ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน และ กามสุมิจฉาจาร:- อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๓/๕๗๐-๕๗๑.

^๒ กรรมกิเลส ๔ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กามสุมิจฉาจาร และมุสาวาท:- ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๐-๒๐๑.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๒-๓๘๓/๕๐๑-๕๐๒.

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๙/๒๗๗-๒๗๘.

หนึ่งในศีล ๑๐ ของสามเณรและสามเณรีอีกด้วย^๗ ส่วนวินัยสำหรับคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน หรืออุบาสก อุบาสิกา นั้น ท่านจัดเป็นศีลข้อที่ ๑ ในศีล ๕^๘ และศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ^๙

คำว่า การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ มาจากภาษาบาลีว่า ปาณาติปาตา เวมณี ซึ่งคำว่า คำว่า “ปาณาติบาต” มาจากภาษาบาลีว่า “ปาณาติปาต” ซึ่งมาจากศัพท์ ๒ ศัพท์ประกอบกัน คือ “ปาณ” และ “อติปาตตะ” โดยที่ศัพท์แรก คือ “ปาณะ” (ปุงลิงค์) แปลว่า สัตว์ ชีวิต ลมหายใจ หรือปราณ^{๑๐} มีความหมายเป็นไปในอรรถ ๔ ประการ คือ (๑) อสุ ชีวิต (๒) พล กำลัง (๓) สดุด สัตว์ และ (๔) หทยคานิล ลมหายใจ^{๑๑} มีวิเคราะห์ความหมายไว้ว่า “ปาณนติ ชีวนติ สดุดา เอตานาติ ปาโณ” ความว่า สิ่งเป็นเครื่องเป็นอยู่ได้แห่งเหล่าสัตว์ (ปาณ ธาตุในความหมายว่าเป็นอยู่ หรือมีชีวิต ลง อ ปัจจัย) “ปาณนติ อเนนาติ ปาโณ” ความว่า สิ่งเป็นเครื่องให้มีลมปราณ (ป บทหน้า อน ธาตุในความหมายว่ามีลมปราณ ลง อ ปัจจัย ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง แปลง น เป็น ณ) และ “ปาโณ อสสตีติ ปาโณ” ความว่า สัตว์ผู้มีปราณ คือ มีชีวิต (ปาณ+ณ)^{๑๒} ส่วนศัพท์ที่สอง คือ “อติปาตตะ” ซึ่งมาจากศัพท์ ๒ ศัพท์ประกอบกัน คือ “อติ” และ “ปาต” โดยที่ศัพท์แรก คือ “อติ” (อัพยยศัพท์) แปลว่า ยิ่ง เกิน ล่วง จัด^{๑๓} ส่วนศัพท์หลัง คือ “ปาต” (ปุงลิงค์) แปลว่า การตกไป การตกลง การฆ่า การทำลาย^{๑๔} เมื่อรวมแล้วจึงเป็น “อติปาตตะ” แปลว่า การทำให้ตกลงไป ความก้าวล่วง การล่วงละเมิด^{๑๕} การทำให้ชีวิตให้ตกไป การฆ่า การประหาร^{๑๖} การยังสิ่งมีชีวิตให้ตกลงไป การยังชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป การฆ่าสัตว์^{๑๗} มีวิเคราะห์ความหมายไว้ว่า “อติทุกมม ปตน์ อติปาโต” ความว่า การตก

^๗ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑/๒-๓.

^๘ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๔๖-๒๔๘/๑๐๙.

^๙ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๓๙๖-๔๐๗/๕๙๒-๕๙๔.

^{๑๐} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ. ดร. จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๖๔๓.

^{๑๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต (Pali - Thai - English - Sanskrit Dictionary)** ฉบับพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๕๑๖.

^{๑๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒๒-๔๒๓.

^{๑๓} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ. ดร. จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**, หน้า ๑๙.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๔.

^{๑๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต (Pali - Thai - English - Sanskrit Dictionary)** ฉบับพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, หน้า ๒๔.

^{๑๖} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ. ดร. จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**, หน้า ๒๑.

^{๑๗} พันตรี ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคธ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔.

ล่องไป ชื่อว่า อติปาตะ (ลบ ญ, วุทธิ อ เป็น อา) และ“อาตักกมม วา สตถาที่หิ อภิวิตวา ปาตณั อติปาโต” ความว่า การล่องเกิน การฆ่าให้ตายด้วยศาดตราเป็นต้น ชื่อว่า อติปาตะ^{๑๘}

เมื่อนำศัพท์ทั้งสอง (คือ “ปาณ” และ “อติปาตะ) มาประกอบกันจึงกลายเป็น “ปาณาติปาต” แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องยังสัตว์มีปรมาณให้ตกลง^{๑๙} ความคิดเป็นเครื่องยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป ประโยคเป็นเครื่องยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป การยังชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป การยังสัตว์ให้ตกลงไป^{๒๐} การทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือกรรมเป็นเครื่องยังสัตว์มีปาณะให้ตกไป^{๒๑} มีวิเคราะห์ความหมายไว้ว่า “ปาณอ อติปาตยติ เอเตยาติ ปาณาติปาโต” ความว่า เจตนาธรรมเป็นเครื่องอันเขายังสิ่งมีปรมาณให้ตกลงไป (ปาณ+อติ บทหน้า ปต ธาตุในความหมายว่าตกลง ญ ปัจจัย, ลบสระหน้า ทีฆะ สระหลัง พฤทธิ อ เป็น อา)^{๒๒} “ปาณั อติปาเตนติ เอเตนาติ ปาณาติปาโต” ความว่า บุคคลทั้งหลาย ย่อมฆ่าสัตว์ หรือ ยังสิ่งที่มีชีวิตให้ตกลงไป^{๒๓} ดังนั้น คำว่า “ปาณาติปาต” หมายถึง เจตนาเป็นเครื่องยังสัตว์มีปรมาณให้ตกลงไป ความคิดเป็นเครื่องยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป ประโยคเป็นเครื่องยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป การยังชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป การยังสัตว์ให้ตกลงไป การทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือกรรมเป็นเครื่องยังสัตว์มีปาณะให้ตกลงไป เป็นต้น

คำว่า “ปาณาติปาต” ในพระไตรปิฎก แปลว่า การฆ่าสัตว์^{๒๔} นอกจากนี้ในอรรถกถายังมีความหมายรวมถึงการตัดและการจองจำสัตว์ต่าง ๆ^{๒๕} การทำสัตว์ให้ตกลงไป การทำลายสัตว์^{๒๖} การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป การเบียดเบียนหรือทำลายชีวิตสัตว์จนถึงแก่ความตาย^{๒๗} หรือการทำลายชีวิตสัตว์^{๒๘} ได้แก่ เจตนาธรรมอันเป็นเหตุล้างผลาญชีวิตสัตว์มีปรมาณ บุคคลผู้พร้อมเพรียงด้วยเจตนาดังกล่าวแล้ว จึงชื่อว่า เป็นผู้ล้างผลาญสัตว์มีปรมาณ^{๒๙} หรือ เจตนาฆ่า (วธกเจตนา) ที่เป็นไปทาง

^{๑๘} พระมหาโมคคัลลานะ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวรงค์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๙๕๘.

^{๑๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต (Pali - Thai - English - Sanskrit Dictionary) ฉบับพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระชินนบุรีนฤนาถ, หน้า ๕๑๕.

^{๒๐} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, หน้า ๔๗๙.

^{๒๑} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ. ดร. จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, หน้า ๖๔๘.

^{๒๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์, หน้า ๔๒๓.

^{๒๓} พระสัทธัมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหะฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๑-๘๔.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๔.

^{๒๕} ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๔๗/๑๐๔.

^{๒๖} ชุ.วิ.อ. (ไทย) ๔๘/๑๒๑.

^{๒๗} ชุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙.

^{๒๘} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๒๘๖.

^{๒๙} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๘๔-๓๘๕.

กายหาวและวจีหาว หรือหาวใดหาวหนึ่งในกายหาวนี้ ซึ่งตั้งขึ้นด้วยความเพียรเข้าไปตัดอินทรีย์ คือชีวิต ของผู้มีความสำคัญในสัตว์มีชีวิตนั้นว่าเป็นสัตว์มีชีวิต^{๓๐}

นอกจากนี้การฆ่าหรือการทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกไปนี้ไม่ใช่กระทำให้ค่อย ๆ ตกไป แต่ให้พลันตกไป อีกอย่างหนึ่งได้แก่ การใช้ศาตราต่าง ๆ เป็นต้นครอบงำให้ร่วงตกลงไปนั่นเอง^{๓๑} อีกอย่างหนึ่ง ปาณาติบาตที่หมายถึงการฆ่าสัตว์นี้เป็นกรกล่าวโดยโวหาร แต่เมื่อกกล่าวโดยปรมัตถ์ได้แก่ การเข้าไปตัดหรือทำลายชีวิตอินทรีย์ (อินทรีย์คือชีวิต) ๒ อย่าง^{๓๒} คือ (๑) รูปชีวิตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์คือรูป และ (๒) อรูปชีวิตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์คืออรูป หรือจะกล่าวง่าย ๆ คือ การทำลายชีวิตในส่วนที่เป็นรูป ๑ และนาม ๑ เพราะตามหลักความเป็นจริงแล้ว เมื่อบุคคลทำลายชีวิตในส่วนที่เป็นรูปแล้ว ส่วนที่เป็นนามย่อมถูกทำลายตามไปด้วย เพราะชีวิตในส่วนที่เป็นนามย่อมต้องอาศัยชีวิตในส่วนที่เป็นรูป ดังนั้น หากเจตนาที่คิดจะฆ่าสัตว์มีชีวิตของบุคคลที่รู้ว่าสัตว์เหล่านั้นมีชีวิต และความพยายามเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นการกระทำทั้งทางกายและทางวาจาก็ดี เฉพาะทางกายก็ดี หรือเฉพาะทางวาจาก็ดี ได้เข้าไปตัดขาดหรือทำลายชีวิตินทรีย์ของสัตว์เหล่านั้นให้ตกหรือตายไป ย่อมชื่อว่าเป็นการฆ่าสัตว์ทั้งสิ้น แต่มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ การฆ่าสัตว์นั้นไม่เป็นไปทางมโนหาว (ทางใจ) หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ การฆ่าจะไม่สำเร็จด้วยกระบวนการทางใจเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าจะมีสมณะหรือพราหมณ์บางพวกเป็นผู้มีวิชขามยฤทธิ์ คือ มีฤทธิ์ถึงความชำนาญทางใจ หากมีใจใฝ่ต่ำประสงค์จะฆ่าใครหรือสัตว์เหล่าใดก็ตาม ก็ไม่สามารถกระทำได้ เพราะฤทธิ์ทางใจจะสำเร็จได้จะต้องอาศัยวจีหาวเท่านั้น^{๓๓}

ดังนั้น จึงสรุปความหมายได้ว่า คำว่า “ปาณาติบาต” นั้น หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า (วอกเจตนา) สัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ในทางหาวใดหาวหนึ่ง คือ ทางกายหาวก็ดี ทางวจีหาวก็ดี หรือทั้งทางกายหาวและวจีหาวก็ดี จนทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้น ๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ชื่อว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หรือปาณาติบาตทั้งสิ้น

เจตนารมณ์สำคัญที่พระพุทธศาสนากำหนดให้มีหลักปาณาติบาต ในระบบศีลนั้น ปรากฏใน เวฬุทวารายสูตร ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ชาวเวฬุทวารคามไว้ว่า

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเรา ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร’

^{๓๐} ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙.

^{๓๑} ขุ.อติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๓.

^{๓๒} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๒๘๖-๒๘๗.

^{๓๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ขุ.อติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๓-๔๔๔.

อริยสาวกนั้นพิจารณาอย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กายสมาจารนี้ของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิ์ทั้ง ๓ ส่วนดังที่กล่าวมานี้”^{๓๔}

จากพุทธพจน์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า หลักปาณาติบาตตามระบบศีลนี้พระพุทธศาสนาบัญญัติตามหลักธรรมชาติทั่วไปของมนุษย์และสัตว์ เนื่องจากว่ามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีสถานะตามธรรมชาติที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ประการแรก สถานะเป็น หรือมีชีวิตอยู่ และประการที่สอง สถานะตาย หรือไม่มีชีวิต ในสถานะทั้งสองนี้ สถานะที่เป็นที่ปรารถนาที่สุดของมนุษย์คือสถานะเป็น หรือมีชีวิตอยู่ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายจึงรักและหวงแหนชีวิตของตนเอง ไม่ต้องการให้บุคคลใดหรือสิ่งใดมาทำลายชีวิตตนเองหรือแม่เพียงทำให้เดือดร้อน หรือเป็นทุกข์ก็ไม่ต้องการเช่นเดียวกัน ความรักในชีวิตของมนุษย์และสัตว์จึงถือว่าเป็นสัญชาตญาณที่รุนแรงที่สุดในบรรดาสัญชาตญาณทั้งหลายตามธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธศาสนาบอกว่า เมื่อเรารักและหวงแหนชีวิตของเรา ไม่ปรารถนาให้บุคคลใดหรือสิ่งใดมาทำลาย บุคคลหรือสัตว์อื่นก็ย่อมมีธรรมชาติอย่างนี้เช่นเดียวกัน คือ ไม่ต้องการให้ใคร ๆ มาทำลาย หรือตัดรอนชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของตนเองเช่นเดียวกัน ฉะนั้นเราจึงไม่ควรทำลายชีวิตบุคคลอื่นหรือแม้แต่สัตว์อื่น ๆ ทุกชนิด ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ
ก็ไม่พบใครที่ไหนซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนเอง
สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน
เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”^{๓๕}

ดังนั้น การที่บุคคลใดทำลายชีวิตบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นอยู่ ก็แสดงว่าบุคคลนั้นไม่ยอมรับว่าบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นที่ตนละเมิดนั้นมีธรรมชาติเช่นเดียวกับตนเอง คือ รักและหวงแหนชีวิตตนเอง หากจะกล่าวในแง่ของการละเมิดอาจกล่าวได้ว่าหลักปาณาติบาตตามระบบศีลนี้ มีเจตนารมณ์เพื่อมิให้เบียดเบียนชีวิตของกันและกัน^{๓๖} กล่าวคือ เมื่อเราไม่เบียดเบียนชีวิตคนอื่นหรือสัตว์อื่น บุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นก็ไม่เบียดเบียนเราเช่นเดียวกัน เมื่อนั้นบุคคลจะอยู่ร่วมกันด้วยความรัก จะเห็นว่า แม้สัตว์ที่ดุร้ายที่มนุษย์นำมาเลี้ยง เมื่อได้รับความรักความเมตตาจากคนผู้เลี้ยง สัตว์เหล่านั้นก็ย่อมรักและปกป้องผู้เลี้ยงเช่นเดียวกัน เป็นต้น นอกจากนี้ จากเจตนารมณ์ดังกล่าวนี้ยังแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาต้องการให้พุทธศาสนิกชนรู้จักแก้ปัญหาชีวิตโดยสันติวิธี ไม่ใช่ใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรงโดยการฆ่าอีกฝ่ายหนึ่งเสีย^{๓๗} ตลอดจนการทำร้ายร่างกาย การทรมานให้ลำบาก และแม้การทำร้ายร่างกายอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ควรเว้น^{๓๘}

^{๓๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๙/๑๓๗.

^{๓๖} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), *หลักพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^{๓๗} ปิ่น มุกกันต์, *แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี*, หน้า ๓๓๖.

^{๓๘} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), *หลักพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

การกระทำปาณาติบาต หรือการฆ่าสัตว์มีชีวิตนั้น ในอรรถกถาปุตตสูตร แบ่งออกตาม ประโยค คือ พิธีการ^{๓๙} วิธีการ^{๔๐} การประกอบ การกระทำ หรือการพยายาม^{๔๑} ในการกระทำ ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ จำแนกออกเป็น ๖ ประเภทดังนี้^{๔๒}

๑. สาหัตถิกประโยค คือ การฆ่าที่บังเกิดขึ้นด้วยกาย เช่น มือหรือเท้า เป็นต้น หรือ ของที่เนื่องด้วยกาย เช่น ยิงคนหรือสัตว์ให้ตายด้วยมือตนเอง ขับรถชนคนตายด้วยตนเอง หรือใช้มีด เชือดสัตว์ให้ตายด้วยมือตนเอง เป็นต้น

๒. อาณัตติกประโยค คือ การฆ่าที่เป็นไปด้วยสามารถแห่งการสั่งบังคับผู้อื่น หรือใช้ ให้ผู้อื่นฆ่าสัตว์มีชีวิตต่างๆ แทนตนเอง เช่น สั่งว่าท่านจงแทงหรือประหารให้ตายด้วยวิธีอย่างนี้ เป็นต้น อาณัตติกประโยคนี้แบ่งออกเป็นการสั่งโดยฐานะ ๖ ประการ คือ (๑) วัตถุ สัตว์ (๒) กาล เวลา หรือสมัย (๓) โอกาส สถานที่ (๔) อาวุธ เครื่องประหาร (๕) อิริยาบถ เช่น เดิน นั่ง (๖) กิริยาพิเศษ กิริยาที่ทำ^{๔๓} ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) วัตถุ คือ สัตว์มีชีวิตที่จะถูกฆ่า ได้แก่ การสั่ง ใช้ หรือจ้าง โดยกำหนดสัตว์มีชีวิต ที่จะพึงฆ่า ได้แก่ มนุษย์ หรือสัตว์ เป็นต้น

๒) กาล คือ คือ เวลาที่สั่งให้ทำการฆ่า ได้แก่ การสั่ง ใช้ หรือจ้างให้ฆ่าโดย กำหนดเวลาที่แน่นอนในการกระทำนั้น ๆ เช่น สั่งให้ฆ่าในเวลาเช้า กลางวัน เย็น หรือกลางคืนหรือ กลางวัน เป็นต้น

๓) โอกาส คือ สถานที่ที่สั่งให้ทำการฆ่า ได้แก่ การสั่ง ใช้ หรือจ้างให้ฆ่าโดยกำหนด สถานที่ในการฆ่า

๔) อาวุธ คือ เครื่องประหารหรือเครื่องมือที่ใช้ในการฆ่า ได้แก่ การสั่ง ใช้ หรือจ้าง โดยกำหนดอาวุธที่ใช้ในการกระทำการฆ่าสัตว์มีชีวิตนั้น ๆ ได้แก่ การสั่งให้ฆ่าด้วยดาบ ลูกศร ปืน มีด หรือหอก เป็นต้น

๕) อิริยาบถ คือ อิริยาบถที่สั่งให้กระทำการฆ่า ได้แก่ การสั่ง ใช้ หรือจ้างโดย กำหนดให้ฆ่าในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่ง เช่น ในขณะที่เดิน ยืน วิ่ง หรือนอน เป็นต้น

๖) กิริยาพิเศษ คือ กิริยาหรืออาการที่กระทำการฆ่า ได้แก่ การสั่ง ใช้ หรือจ้างโดย กำหนดวิธีการกระทำการฆ่า เช่น กำหนดให้ยิง ขับรถชน ฟันด้วยมีด แทงด้วยเหล็ก ใส่ยาพิษ เป็นต้น

๓. นิสัสคคิยประโยค คือ การฆ่าที่เป็นไปด้วยสามารถแห่งการขว้างอาวุธไป หรือ ปล่อยอาวุธไปเพื่อทำร้ายบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นให้ถึงแก่ความตาย เช่น การยิงด้วยลูกศร การยิงด้วย ปืน ลูกหิน หรือการพุ่งด้วยหอกเป็นต้นออกไปเพื่อฆ่าให้ตายด้วยกาย หรือด้วยของที่เนื่องด้วยกาย สำหรับบุคคลที่อยู่ในที่ไกลจากผู้ฆ่า

^{๓๙} ชุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๔.

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ [ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑], พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๗.

^{๔๑} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๘๕-๓๘๖, ชุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๕-๔๔๖.

^{๔๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๙๕-๓๙๗.

๔. ถาวรประโยชน์ คือ การฆ่าที่เป็นไปได้ด้วยสามารถแห่งการใช้เครื่องมือฆ่าสัตว์ที่ทำให้ประจำที่ หรือไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ เช่น การขุดหลุมพรางวางกระดานหก การวางเครื่องประหารไว้ใกล้ตัว หรือการจัดยาพิษใช้สำหรับฆ่าสัตว์ให้ตาย

๕. วิชขามยประโยชน์ คือ การฆ่าด้วยอำนาจอำนาจแห่งคุณไสยศาสตร์ มีการร่ายมนต์เพื่อทำให้คนหรือสัตว์ตายด้วยอาการต่าง ๆ เช่น เป็นไข้ เป็นโรคจุกเสียด เป็นต้น

๖. อิทธิมยประโยชน์ คือ การฆ่าด้วยการบันดาลด้วยฤทธิ์ เช่น ใช้ฤทธิ์บันดาลให้สัตว์พิษขบกัดจนตาย หรือใช้ฤทธิ์ทำให้หญิงมีครรภ์คลอดลูกตายทั้งแม่และลูกหรือคนใดคนหนึ่ง เป็นต้น

นอกจากประโยชน์แห่งการฆ่าทั้ง ๖ ประการข้างต้นนั้น แต่ละประโยชน์ยังแบ่งออกเป็นประโยชน์ละ ๒ ประการ คือ ประโยคเจาะจง และประโยชน์ไม่เจาะจง (อุททิสसानุททิสสเภทโต ทูริโธ)^{๔๓} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประการแรก ประโยคเจาะจง ได้แก่ การเจาะจงฆ่าบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือสัตว์ใดสัตว์หนึ่ง ได้แก่ การคิดไว้แต่แรกว่าจะฆ่าบุคคลหรือสัตว์นั้น ๆ ให้ตาย และบุคคลหรือสัตว์นั้นต้องตายด้วยความตั้งใจนั้น ซึ่งอาจกระทำในขณะที่จิตตกอยู่ในอำนาจแห่งความโลภ เช่น โจรปล้นและทำให้เจ้าของทรัพย์ตาย เป็นต้นบ้าง หรือตกอยู่ในอำนาจแห่งความพยาบาท เช่น ลอบฆ่าคนมีเวรกับตนเป็นต้นบ้าง หรือเพราะเหตุอื่นนอกจากนี้บ้าง และพยายามใช้เครื่องมือหรืออุบายอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้บุคคลหรือสัตว์ที่ตนเองคาดหวังไว้ต้องตาย ตัวอย่างเช่น นาย ก. ตั้งใจฆ่านาย ข. จนทำให้ต้องตาย ไม่ว่าจะนาย ข. จะตายในขณะนั้น หรือตายในโอกาสต่อมา แต่เป็นการตายเพราะผลแห่งการถูกรถชนนั้น ถือว่าสำเร็จเป็นการฆ่าที่สมบูรณ์

ประการที่สอง ประโยคไม่เจาะจง คือ การไม่เจาะจงฆ่าบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้แก่ การฆ่าที่ตั้งใจตั้งแต่เริ่มต้น แต่ไม่เจาะจงว่าเป็นใคร หรือสัตว์ตัวไหน จะเป็นสัตว์ชนิดใดก็ได้ เช่น ทำกับดักฆ่าสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ชนิดใดก็ตามที่มาติดบ่วงต้องตาย อาจจะเป็นกระต่าย แก้ง หรือกวาง เป็นต้น ในกรณีการฆ่ามนุษย์ เช่น การวางยาพิษใส่ในบ่อน้ำดื่มประจำหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านมาดื่มกิน ไม่ว่าจะ เป็นใครตาย ตายกี่คน หรือตายทั้งหมดในหมู่บ้านหรือไม่ก็ตาม ถือว่าสำเร็จเป็นการฆ่าที่สมบูรณ์

ดังนั้น การกระทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ (๑) สาทติกประโยชน์ การฆ่าด้วยตนเอง (๒) อาณัตติกประโยชน์ การสั่งให้ผู้อื่นฆ่า (๓) นิสัสคคิย-ประโยชน์ การฆ่าหรือปล่อยอาวุธออกไปฆ่า (๔) ถาวรประโยชน์ การฆ่าด้วยเครื่องมือที่อยู่กับที่ (๕) วิชขามยประโยชน์ คือ การฆ่าด้วยอำนาจอำนาจแห่งคุณไสยศาสตร์ (๖) อิทธิมยประโยชน์ คือ การฆ่าด้วยการบันดาลด้วยฤทธิ์ ซึ่งประโยชน์แห่งการฆ่าทั้ง ๖ ประการนี้ยังแบ่งออกเป็นประโยชน์ละ ๒ ประการ คือ (๑) การเจาะจงฆ่า และ (๒) การไม่เจาะจงฆ่า

^{๔๓}วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๙๒.

๒.๒ องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า

คำว่า องค์ประกอบ ในที่นี้ หมายถึง องค์แห่งการกระทำปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์จำพวกใดก็ตาม โดยการกระทำที่ถือว่าผิดหรือละเมิด ล่วงเกิน จนเป็นเหตุให้ศีลข้อปาณาติบาตนี้ ขาดลงอย่างสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วยองค์ทั้ง ๕ ดังต่อไปนี้

๑. ปาโณ สัตว์นั้นมีชีวิต (คำว่าสัตว์นั้นรวมถึงคนด้วย กรณีที่ผู้ถูกฆ่าเป็นคน แต่ไม่รวมถึงพืช)
๒. ปาณสณฺญิตา รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (กรณีที่ไม่แน่ใจว่าสัตว์นั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ความผิดก็น้อยลงไป)
๓. วรกจิตต์ มีจิตคิดจะฆ่า คือ มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์นั้น
๔. อุปกกโม ทำความเพียรเพื่อให้สัตว์นั้นตาย คือ ลงมือฆ่ามันเอง
๕. เตน มรณํ สัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น^{๔๔}

องค์ประกอบของการฆ่ามนุษย์หรือสัตว์มีปราณทุกประเภทนั้น จำต้องครบทั้ง ๕ องค์นี้ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งเสียมิได้ ตัวอย่างเช่น คนมีเจตนาจะฆ่าคนอื่นหรือสัตว์อื่น คือ รู้ว่าเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ต่อมาก็ยังรู้ว่ามีชีวิตลมหายใจอยู่ มีความพยายามด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้มนุษย์หรือสัตว์ตัวนั้นต้องตายไป ทำความเพียร คือ ใช้ให้คนอื่นฆ่าบ้าง ตนฆ่าบ้าง และมนุษย์หรือสัตว์นั้น ก็ถึงแก่ชีวิตด้วยสาเหตุที่ตนกระทำนั้น อย่างนี้ ถือว่าครบวงจรแห่งองค์ประกอบ ย่อมได้รับผลแห่งกรรมไปตามเหตุปัจจัยด้วยเช่นกัน ส่วนคำว่า สัตว์ หมายถึง สัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด รวมทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานด้วย ซึ่งนับตั้งแต่แรกถือปฏิสนธิในครรภ์ เป็นต้นไป^{๔๕}

การฆ่าสัตว์ จะมีโทษมาก หรือโทษน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่า และความพยายามของผู้ฆ่า ซึ่งต้องอาศัยหลักเกณฑ์ ในการพิจารณา ๓ ประการ ได้แก่

๑) ร่างกายของสัตว์ที่ถูกฆ่า ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น ก็มีโทษมาก เพราะชีวิตของสัตว์พวกนี้ ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าสัตว์ที่ถูกฆ่าเป็นสัตว์เล็ก เช่น มด ยุง รึ้น ไร เป็นต้น ก็มีโทษน้อย

๒) คุณธรรมของสัตว์ที่ถูกฆ่า ในระหว่างสัตว์ดิรัจฉาน กับมนุษย์ ฆ่ามนุษย์มีโทษมากกว่าสัตว์ดิรัจฉาน เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ดิรัจฉาน สำหรับการฆ่ามนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ฆ่าผู้ที่มีศีลธรรม เช่น ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น มีโทษมากกว่าผู้ไม่มีศีลธรรม เช่น โจรผู้ร้าย เป็นต้น ย่อมมีโทษน้อยกว่า ถ้าผู้ถูกฆ่าเป็น บิดา มารดา พระอรหันต์ เป็นต้นันตรยกรรมยิ่งมีโทษมากเป็นพิเศษ

๓) ความเพียรของผู้ฆ่า อาศัยตัดสินโดย ปโยคะ คือ ในขณะที่ฆ่านั้น ได้ใช้ความเพียรพยายาม มากหรือน้อย ถ้าใช้ความพยายามมาก ก็มีโทษมาก ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย

^{๔๔}ที.สี.อ. (ไทย) ๔/๕๕๘.

^{๔๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕๙.

ส่วนโทษของล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาต คือ ผลที่จะได้รับจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายสัตว์ หรือทรมานสัตว์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสโทษไว้ในสัพพทสุสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาตอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมยังความเป็นผู้มีอายุน้อย ให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์^{๔๖}

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่าง ย่อมตกนรกเหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ ธรรม ๕ อย่าง ได้แก่ เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ เป็นผู้มักลักทรัพย์ เป็นผู้มักประพฤตินิคมในกาม เป็นผู้มักพูดปด เป็นผู้มักตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย ส่วนผู้ประพฤติดตรงข้ามกันย่อมไปสู่สวรรค์^{๔๗}

คำว่า เว้นจากปาณาติบาต หมายถึง เว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป ศีลข้อนี้มีความหมายกว้างรวมถึงชีวิตสัตว์ทุกชนิดที่มีชีวิต การเบียดเบียนชีวิตให้ถึงกับตาย นอกจากผิดศีลแล้วยังถือว่าเป็นบาป (ความชั่ว) จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. คุณ สัตว์มีคุณมาก ฆ่าก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าสัตว์ร้าย เป็นต้น

๒. ขนาดกาย สำหรับสัตว์จำพวกเดรัจฉานที่ไม่มีคุณก็เหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษมาก ฆ่าสัตว์น้อยมีโทษน้อย

๓. ความพยายาม มีความพยายามมากในการฆ่ามีโทษมาก มีความพยายามน้อยมีคุณน้อย

๔. กิเลสหรือเจตนา กิเลสหรือเจตนาแรงจะมีโทษมาก แต่หากกิเลสหรือเจตนาอ่อนโทษก็น้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชัง มีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว^{๔๘}

ขอบเขตของศีลข้อนี้คือ

๑. งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิด คำว่า สัตว์ ในที่นี้ไม่ใช่หมายความเฉพาะสัตว์เดรัจฉานเท่านั้น ยังรวมถึงมนุษย์ด้วย เพราะถือว่าเป็นสัตว์เหมือนกันหมด โดยมีลักษณะดังนี้

การฆ่า ได้แก่ การทำให้ตาย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ฆ่ามนุษย์ มีโทษหนักทั้งฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักร ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษแก่ภิกษุผู้กระทำถึงขั้นปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ ฝ่ายอาณาจักรปรับโทษผู้กระทำถึงขั้นประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต การฆ่ากันต่างกันโดยเจตนา มี ๒ ประเภท คือ

๑.๑) ฆ่าโดยจงใจ คือ ตั้งใจไว้แต่แรกว่าจะฆ่าเขาให้ตาย แล้วพยายามใช้เครื่องมือหรืออุบายอย่างไรก็ตามหนึ่งทำให้เขาตาย

^{๔๖} อก.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๓๐/๒๒๑.

^{๔๗} สุขีพ พุทธปัญญาภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๗๓.

๑.๒) ฆ่าโดยไม่จงใจ คือ ไม่ได้คิดไว้ก่อน แต่บังเอิญเป็นเหตุให้เขาตาย เช่น ต้องการที่จะตีให้เขาหลาบจำ แต่บังเอิญถูกที่สำคัญ ผู้ถูกตีนั้นตาย เป็นต้น การฆ่าโดยไม่จงใจนั้น เจตนาไม่เต็มที่ย่อมมีโทษเพลาลงมาทั้งฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักร การฆ่านั้นสำเร็จด้วยความพยายาม ๒ ประการ คือ (๑) ฆ่าเอง (๒) ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ว่าจะใช้เครื่องมือหรืออุบายอย่างไรก็ตาม ทั้งผู้ทำ ทั้งผู้ใช้ ทั้งผู้รับใช้ มีโทษฐานฆ่ามนุษย์ทั้งฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักรเหมือนกัน

๒) ฆ่าสัตว์เดรัจฉาน มีโทษเบาลงมาจากการฆ่ามนุษย์ ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษแก่ภิกษุผู้กระทำเพียงปาจิตตีย์ ฝ่ายราชอาณาจักร มีจำกัดโทษเฉพาะฆ่าสัตว์บางชนิดที่มีพระราชบัญญัติ สงวนสัตว์ป่าคุ้มครอง

๒. งดเว้นจากการทำร้ายร่างกายมนุษย์และสัตว์ ได้แก่ การทำอันตรายให้ได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น แต่มนุษย์ และสัตว์นั้น ไม่ถึงกับเสียชีวิต แต่ก็ทำให้ได้รับความเจ็บปวดทรมานแม้ไม่ทำให้ศีลขาด แต่ก็เรียกว่าศีลมีมลทิน ศีลไม่บริสุทธิ์ บาดเจ็บแต่ไม่ถึงตาย ในที่นี้มุ่งเฉพาะแต่ในมนุษย์เท่านั้น โดยจำแนกเป็น ๓ สถาน คือ

๑) ทำให้พิการ ได้แก่ ทำให้อวัยวะบางส่วนของร่างกายเสียหาย เช่น ทำให้ตาบอด ขาขาด แขนขาด เป็นต้น

๒) ทำให้เสียโฉม ได้แก่ การทำร้ายร่างกายให้เสียรูปโฉม เสียความสวยงาม แต่ไม่ถึงกับพิการ

๓) ทำให้เจ็บทรมาน ได้แก่ การทำร้ายไม่ถึงกับเสียโฉม แต่เสียความสำราญ

๓. งดเว้นจากการทรมาน ได้แก่ การทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ ให้ได้รับความเจ็บปวดทรมาน เจ็บช้ำน้ำใจ หรือสูญเสียอิสรภาพ ความประพฤตินิยมโหดต่อสัตว์โดยปราศจากความเมตตาปรานี ทำให้สัตว์ได้รับความลำบาก จัดเป็น ๕ ลักษณะ คือ

๑) ใช้งาน ได้แก่ การใช้สัตว์เป็นพาหนะโดยปราศจากความปรานีและเอาใจใส่ในการบำรุงเลี้ยงดู ปล่อยให้หิวอดอยากซูบผอม ไม่ให้พักผ่อนตามเวลา หรือใช้งานเกินกำลัง

๒) กักขัง ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ไว้ในกรง หรือผูกไว้เพื่อดูหรือขมเล่น จนมันไม่สามารถผลัดเปลี่ยนอิริยาบถได้ ทำให้ไม่ได้รับความสุข

๓) นำไป ได้แก่ การผูกมัดสัตว์แล้วนำไปโดยผิดอิริยาบถของสัตว์ เช่น ผูกมัดเปิดไถ แล้วหิวหรือหามาเอาศึรชะลง ทำให้สัตว์ได้รับความทรมานเพราะเลือดลงศึรชะ หรือการเอาปลาขังข้อง ปล่อยให้ทับยัดเหยียดกัน ปล่อยให้ตื่นกระเสือกกระสนจนกว่าจะตาย

๔) เล่นสนุก ได้แก่ การเอาสัตว์มาเล่นเพื่อความสนุกสนาน เช่น การเอาก้อนหินขว้างปานก การหักขาสัตว์ มีตักแตน จิ้งหรีด เป็นต้น

๕) ผจญสัตว์ ได้แก่ การจับสัตว์ให้ต่อสู้หรือชนกัน เช่น ชนโค ชนไก่อ กัดปลา เป็นต้น

คนเราทุกคนรักชีวิตและปรารถนาความสุขสำราญฉันทิ คนอื่นและสัตว์อื่นย่อมมีความรักในชีวิตและปรารถนาความสุขสำราญฉันทิ นั้น จึงควรมีเมตตากรุณาปรารถนาความสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัยแก่มนุษย์และสัตว์ทั่วไป ส่วนการฆ่าสัตว์มีบาปมากหรือน้อยตัดสินได้ด้วยการพิจารณา ดังนี้ คือ ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีคุณมาก เจตนาที่คิดฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก ใช้วิธีการฆ่าที่ทรมานมาก ก็มีโทษมาก

หรือบาปมาก ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีคุณน้อย เจตนาที่คิดฆ่าอ่อน มีความพยายามน้อย วิธีการฆ่าทรมาณน้อย ก็มีโทษหรือบาปลดลงตามส่วน^{๔๙} โทษของการละเมิดศีลข้อที่ ๑ มีดังนี้

๑) โทษที่เกิดแก่ผู้ละเมิด ทำให้กลายเป็นคนที่มีจิตใจโหดร้าย ถูกคนอื่นจงแวงอาฆาต พยาบาท ถูกลงโทษจากสังคม และกฎหมายบ้านเมือง และได้รับโทษตาม วิชากรรมที่ตนได้ทำ ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า หรือ สัมปรายภพ

๒) โทษที่เกิดกับผู้ถูกล่วงละเมิด ทำให้ต้องสูญเสียชีวิต สูญเสียคนรัก และทรัพย์สิน ตลอดจนการสูญเสียอิสรภาพ เป็นต้น

๓) โทษที่เกิดขึ้นกับสังคม ทำให้คนในสังคมเกิดความหวาดกลัว สุขภาพจิต เสื่อมโทรม ไม่มีความสุข ขาดสวัสดิภาพทางสังคม

หลักเกณฑ์การกระทำเพื่อกำหนดได้ว่าเป็นการละเมิดศีลข้อปาณาติบาต พระอรธกถาจารย์ได้จัดวางองค์ประกอบการละเมิดไว้ว่า ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) ความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต (รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต) ๓) จิตคิดจะฆ่า ๔) พยายามฆ่า ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น^{๕๐} ผู้รักษาศีลชื่อว่าศีลขาดก็ต่อเมื่อกระทำครบองค์ ๕ นี้

ธรรมดาชีวิตของมนุษย์นั้นมีส่วนสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ กาย กับ ใจ กายเป็นที่อาศัยของใจ ในขณะที่เดียวกันใจก็อาศัยกาย กายแสดงออกมาทางการเคลื่อนไหวตามที่ใจสั่งการ ส่วนใจนั้นแสดงออกมาทางความคิดความการพูด ดังนั้น การกระทำทุกชนิดขึ้นอยู่กับประกอบอันสำคัญ ๒ ประการนี้ แต่ทั้ง ๒ ส่วนนี้ เป็นส่วนของผู้กระทำเพียงฝ่ายเดียว ส่วนการทำปาณาติบาตนั้น มีองค์ประกอบอยู่ทั้งฝ่ายผู้กระทำและฝ่ายผู้ถูกระทำ การทำปาณาติบาตครั้งหนึ่ง ๆ นั้นย่อมเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับ ๒ องค์ประกอบหลัก ๆ นี้ในขณะที่เดียวกัน การที่จะชื่อว่า เป็นการทำปาณาติบาตได้นั้น จะต้องทำให้ครบองค์ประกอบย่อย ๆ ตามที่ได้แยกออกเป็นองค์ประกอบของปาณาติบาต ๕ ประการ^{๕๑} องค์ที่เป็นเหตุแห่งปาณาติบาตนั้นมีอยู่ ๕ อย่างดังนี้ คือ สัตว์มีชีวิตประการหนึ่ง รู้ว่าสัตว์มีชีวิตประการหนึ่ง มีความจงใจจะฆ่าประการหนึ่ง ทำความพยายามเพื่อให้สัตว์ตายประการหนึ่ง และสัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้นประการหนึ่ง^{๕๒} อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทั้ง ๕ เหล่านี้ ข้อที่ควรทำความเข้าใจเป็นพิเศษ คือ วจกเจตนา การจงใจฆ่า เพราะการจงใจฆ่านั้น จิต (ใจ) จะตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการกระทำที่เป็นอกุศล คือประกอบด้วย โลภะ โทสะ และโมหะ การกระทำชนิดนี้จะเป็นบาป เพราะเป็นการกระทำที่เนื่องด้วยเจตนา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่า เป็นกรรม”^{๕๓} การกระทำใดที่ปราศจากเจตนา การกระทำนั้นก็เป็นเหมือนไม่ได้ทำผลบาป

^{๔๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑.

^{๕๐} สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, มงคลตถปิณีแปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๗.

^{๕๑} สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, มงคลตถปิณี ปฐโม ภาค, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๑.

^{๕๒} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, ปรมัตถสังคหะ มหาอภิธรรมคถาภิธานปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒, หน้า ๘๕.

^{๕๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๒๓๖.

ถึงแม้ว่าจะมีบ้าง แต่ก็น้อย หมายความว่า มีก็เหมือนไม่มี (อัปโพหาริก) เปรียบเสมือนหยดน้ำหมึกสีแดงไปทั้งหมด ซึ่งต่างกับการจงใจฆ่า

ในกรณีคนวิกลจริตหรือคนปัญญาอ่อนทำปาณาติบาต เช่น ฆ่ามนุษย์ ผลในเชิงนิตินัยจะยกโทษหรือยกโทษให้ เพราะความพิการทางสมองหรือจิตใจ แต่ผลในเชิงพฤตินัยถือว่าเป็นความผิดทุกกรณี และความผิดจะมีมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในภายมาพิจารณาเปรียบเทียบว่า คนปัญญาอ่อนนั้นมีเจตนาจงใจหรือไม่ ถ้ามีเจตนาสังหารรุนแรง การกระทำนั้นย่อมมีผลผิดเท่า ๆ กับการกระทำของคนปัญญาปกติ เพราะเจตนาเท่านั้นถือเป็นหลักในการกระทำ แต่ถ้าไม่มีเจตนาเนื่องจากมีปัญญาอ่อนขนาดหนัก จนไม่สามารถรับรู้อะไรได้ ก็ไม่ถือว่าเป็นปาณาติบาต เพราะขาดองค์ในข้อที่ ๒ คือ รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (ปาณณ ปาณณสญญิตา) ในส่วนนี้ ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอเกี่ยวกับนิยามศัพท์ของคำว่า ปาณาติบาต และ องค์ประกอบของการทำปาณาติบาต พร้อมด้วยหลักการที่มาสนับสนุนว่าการกระทำใดเป็นปาณาติบาตหรือไม่ มีเนื้อหาสาระที่ควรศึกษาตามลำดับ ดังนี้

ในมังคลัตถปิณี ได้แสดงองค์ประกอบของปาณาติบาตไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. สัตว์มีชีวิต
๒. ความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต
๓. จิตคิดจะฆ่า
๔. ความพยายาม
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น^{๕๔}

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทั้ง ๕ นั้น ดูการกระทำที่เจตนา หากไม่มีเจตนาก็ไม่ถือว่าเป็นกรรมดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^{๕๕} เมื่อบุคคลล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๑ ครบทั้งองค์ ๕ นี้ถือว่าเป็นศีลขาด แต่ถ้าไม่ครบก็เป็นแต่เพียงความต่างพริ้วของศีลเท่านั้น

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ทรงอธิบายไว้ว่า ขอบเขตของศีลข้อที่ ๑ นี้มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้รักษาศีลจะต้องละเว้น คือ

๑. การฆ่า คือ การทำให้เสียชีวิต ว่าโดยโทษ ฆ่ามนุษย์มีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน เช่น ถ้าเป็นพระภิกษุ หากไปฆ่ามนุษย์ ย่อมมีโทษถึงขาดจากความเป็นพระภิกษุ พันสภาวะความเป็นพระ พันสภาวะแล้ว ย่อมถูกลงโทษในทางโลกอีก ถ้าเป็นคฤหัสถ์ หากไปฆ่ามนุษย์ ก็มีโทษหนัก อาจถึงถูกประหารชีวิต หรือถูกจำคุกตลอดชีวิต แต่หากเป็นการฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน โทษก็เบากว่านั้นมาก ไม่ถึงกับติดคุก แต่เป็นเวรเป็นกรรมติดตัวไป

๒. การทำร้ายร่างกาย คือ ร่างกายในที่นี้หมายถึงร่างกายมนุษย์เป็นหลัก การทำร้ายร่างกายนั้นแม้มิได้เป็นการฆ่า แต่มีความรุนแรง สร้างความทุกข์ให้เกิดแก่ผู้ถูกทำร้ายพอ ๆ กับการฆ่า จึงนับเข้าในปาณาติบาตโดยอนุโลม หมายความว่าห้ามทำเช่นกัน การทำร้ายร่างกายนั้น เช่น ทำให้พิการ ทำให้เสียโฉม ทำให้เกิดความลำบาก เป็นต้น

^{๕๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถปิณีแปล เล่ม ๒, หน้า ๙๗.

^{๕๕} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

๓. การทำกรรม คือ การทำให้ลำบาก การทรมานสัตว์โดยไร้ความปราณี เช่น ใช้ การ กักขัง นำไป เล่นสนุก ผจญสัตว์ เป็นต้น ในโลกนี้ ทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานต่างก็มีหัวอก เดียวกัน คือรักสุขเกลียดทุกข์ ไม่ต้องการให้ใครมาทำให้ตัวเองเดือดร้อนล้มตาย มนุษย์และสัตว์จึง พยายามหนีเมื่อมีผู้อื่นสัตว์อื่นจะมาทำร้าย จนเป็นสัญชาตญาณปกติไป อีกประการหนึ่ง เรารักชีวิต คนอื่นสัตว์อื่นก็รักชีวิตเช่นเรา เราไม่อยากจะตาย คนอื่นสัตว์อื่นก็ไม่อยากจะตายเช่นเรา เราอยากอยู่สบาย ไม่อยากอยู่ร้อนนอนทุกข์ คนอื่นสัตว์อื่นก็เป็นเช่นเรา^{๕๖} ดังพุทธดำรัสว่า “มองดูไปทั่วทิศแล้ว ไม่เห็น ใครที่ไหนอันจะเป็นที่รักยิ่งกว่าตน ตนของผู้อื่นเป็นอันมากก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึง ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”^{๕๗}

ดังนั้น การกระทำใดที่ประกอบด้วยเจตนาและครบ องค์ประกอบ ๕ ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้ว นั้น จึงจะถือว่าเป็นการกระทำที่เรียกว่า ปาณาติบาต คือ การทำชีวิตสัตว์ให้ตกไปและได้รับโทษตามที่ กล่าวแล้ว แต่ตรงกันข้ามหากไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์เหล่านั้น และไม่ครบ องค์ประกอบหลัก ท่านถือว่า เป็นการกระทำที่ไม่ใช่ปาณาติบาตโดยตรง

๒.๓ เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า

คำว่า “ชีวะ” หมายถึง ปาณะ คือ ชีวิต ความเป็นอยู่ จิต สัตว์^{๕๘} และสิ่งมีชีวิต อาตมัน อัตตา หรือชีวะ^{๕๙} และอีกนัยหนึ่งหมายถึง ชีวะ คือ สัตว์โลก^{๖๐} มีวิเคราะห์ความหมายไว้ว่า “ชีวนติ สตตา อเนนาติ ชิโว” แปลว่า สภาวะเป็นเหตุมีชีวิตอยู่แห่งเหล่าสัตว์ (ชีวะ ธาตุในความหมายว่ามีชีวิต อ ปัจจัย) หรือ “ชีวนติ เยนนาติ ชิโว, ตมสสสติ ชิโว” แปลว่า ผู้มีชีวิต (ชีวะ ธาตุ อ ปัจจัย) ส่วนคำว่า “ชีวิทะ” มีวิเคราะห์ความหมายไว้ว่า “ชีวนติ อเนนาติ ชิวิต” แปลว่า สิ่งเป็นเหตุให้เป็นอยู่ได้ (ชีวะ ธาตุในความหมายว่าเป็นอยู่ อี อากม ต ปัจจัย)^{๖๑} จะเห็นว่า ในความหมายนี้ คำว่า “ชีวะ” หรือ “ชีวิท” หมายถึง ชีวิต หรือความเป็นอยู่ อันเป็นคุณสมบัติของสัตว์เท่านั้น (ส่วนพืชไม่มีชีวะ) สิ่งมีชีวิต ในทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงสัตว์โลกเท่านั้น

๒.๓.๑ องค์ประกอบของชีวิต

พุทธธรรมมองเห็นสิ่งทั้งหลายในรูปขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้า แม้ชีวิตก็ เช่นเดียวกัน เมื่อแยกแยะชีวิตพร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมดที่บัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล หรือชีวิต

^{๕๖} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), **ศีล ๕ รักษาโลก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๗๖-๘๕.

^{๕๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๐๙/๓๔๘.

^{๕๘} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับ นักศึกษา**, หน้า ๔๐๘.

^{๕๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์**, หน้า ๒๗๐.

^{๖๐} พระมหาโมคคัลลานะ, **อภิธานวรรณนา**, หน้า ๑๐๕๘.

^{๖๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์**, หน้า ๒๗๐.

ออกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ (๑) รูปร่าง หรือรูปชั้น เรียกว่า “รูป” (๒) นามกาย หรือนามชั้น เรียกว่า “นาม”^{๖๒}

(๑) รูปร่าง หรือรูปชั้น เรียกว่า “รูป” ได้แก่ องค์ประกอบฝ่ายรูป ซึ่งเป็นที่รวมแห่งอวัยวะทั้งหลาย หรือขุมขุมแห่งรูปธรรม คือ ร่างกาย^{๖๓} พระพุทธศาสนาแบ่งองค์ประกอบฝ่ายรูปออกเป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญออกไปอีกเป็น ๒ ประการ คือ

(๑.๑) แบ่งออกในแง่ที่เป็นธาตุส่วนประกอบพื้นฐานที่เป็นรูปได้แก่ “ธาตุ ๔” คือ (๑) ปฐวีธาตุ ธาตุดิน มีลักษณะแข็ง แข็ง เป็นของหยาบ ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น (๒) อาโปธาตุ ธาตุน้ำ มีลักษณะเอิบอาบ ไหลซึมซาบ ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย เป็นต้น (๓) เตโชธาตุ ธาตุไฟ มีลักษณะเร่าร้อน อบอวน เผาผลาญอาหาร (ย่อย) ได้แก่ เป็นธรรมชาติที่ทำให้ร่างกายเกิดความอบอุ่น ทำให้ร่างกายทรุดโทรม ทำให้ร่างกายเร่าร้อน ทำให้ร่างกายเกิดการย่อยอาหารที่รับประทานเข้าไป เป็นต้น (๔) วาโยธาตุ ธาตุลม มีลักษณะทำให้เคลื่อนไหว ไหวตัวได้ ฟุ้งไป ได้แก่ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก เป็นต้น ธาตุทั้ง ๔ นี้เป็นองค์ประกอบของชีวิตในส่วนที่เป็นรูปหรือร่างกาย เรียกว่า “มหาภูตรูป” (รูปที่มีอยู่โดยสภาวะ รูปต้นเดิม)^{๖๔}

(๑.๒) ในแง่รูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ หรือมีอยู่ภายในธาตุทั้ง ๔ อันเป็นธาตุที่เป็นร่างกายหลัก เรียกว่า “อุปาทายรูป” มี ๒๔ ประการ ดังนี้ (๑) ปสาทรูป ๕ คือ รูปที่เป็นประธานสำหรับรับอารมณ์มี ๕ ประการ ได้แก่ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, และกาย (๒) โคจรรูป หรือวิสัยรูป ๕ คือ รูปที่เป็นอารมณ์หรือแดนรับรู้ของอินทรีย์ มี ๕ ประการ ได้แก่ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, และโผฏฐัพพะ (ชื่อ “โผฏฐัพพะ” นี้ไม่นับเพราะเป็นอันเดียวกันกับมหาภูตรูป ๓ คือ ปฐวีธาตุ, เตโชธาตุ, และ วาโยธาตุ) (๓) ภาวรูป ๒ คือ รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ มี ๒ ประการ ได้แก่ อิตถัตตะ หรืออิตถินทรีย์ ความเป็นหญิง และปุริสัตตะ หรือปุริสินทรีย์ ความเป็นชาย (๔) หทัยรูป ๑ รูปคือหทัย คือ หทัยวัตถุ ที่ตั้งแห่งใจ หรือหัวใจ (๕) ชีวิตรูป ๑ คือ รูปที่เป็นชีวิต ได้แก่ ชีวิตินทรีย์ อินทรีย์คือชีวิต (๖) อาหารรูป ๑ คือ รูปคืออาหาร ได้แก่ กวฬิงการาหาร อาหารคือคำข้าว (๗) ปริจเฉทรูป ๑ คือ รูปที่กำหนดเทศะได้แก่ อากาศธาตุ สภาวะคือช่องว่าง (๘) วิญญูติรูป ๒ รูปคือการเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย มี ๒ ประการ คือ กายวิญญูติ การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมายด้วยกาย และวจีวิญญูติ การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมายด้วยวาจา (๙) วิการรูป ๕ รูปคือการที่ตัดแปลงทำให้แปลกให้พิเศษได้ ได้แก่อาการของรูป ๕ ประการ คือ ลหุตา ความเบา, มุทุตา ความอ่อนสลวย, และกัมมัณฺญูตา ความควรแก่การงานหรือใช้การได้ (และวิญญูติรูป ๒ ไม่นับเพราะซ้ำ) (๑๐) ลักขณรูป ๔ รูปคือลักษณะหรืออาการเป็นเครื่องกำหนด มี ๔ ประการ ได้แก่ อุปจยะ ความก่อตัว, สันตติความสืบต่อ, ชรตา ความทรุดโทรม, และอนิจจตา ความแปรแตกสลาย^{๖๕}

^{๖๒}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๔-๑๑๕/๖๕-๖๖.

^{๖๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ [ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑], หน้า ๑๗.

^{๖๔}ม.มู (ไทย) ๑๒/๓๐๑/๓๒๙-๓๓๖, ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๘/๓๐๗-๓๐๘.

^{๖๕}ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๘, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๕๘๔-๕๘๕/๑๖๙-๒๕๕.

(๒) นามกาย หรือนามขันธ เรียกว่า “นาม” ได้แก่ องค์ประกอบฝ่ายนาม ซึ่งเป็นที่ประชุมแห่งนามธรรม หรือกองแห่งเจตสิก เช่น ในคำว่า “กายปัสสัทธิ” (ความสงบแห่งกองเจตสิก) บางทีเรียกเต็มว่า นามกาย หรือองค์ประกอบฝ่ายจิต^{๖๖} ในคัมภีร์ฝ่ายพระอภิธรรมได้ประมวลจิตที่มีเจตสิกเข้าไปปรุงแต่งให้มีสภาพแตกต่างกันกลายเป็นจิตจำนวน ๘๙ ดวง หรือโดยพิสดารมี ๑๒๑ ดวง จำนวนจิตทั้ง ๑๒๑ ดวงนี้ มิได้หมายถึงจิตประกอบด้วยจิตดวงย่อย ๑๒๑ ดวง แต่จิตคือดวงเดียว เพียงแต่สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพ หรือมีอาการที่แสดงออกตามที่เจตสิกเข้าไปประกอบได้ถึง ๑๒๑ อาการ (สภาพ)^{๖๗} จะเรียกองค์ประกอบฝ่ายนามสั้นๆ เพียงอย่างเดียวโดยรวมว่า คือ “จิต” หรือเป็นองค์ประกอบฝ่ายนาม ๒ ส่วน คือ (๑) จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง มีกามาวจรจิต ๕๔ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ และ ๘ จัดเป็นองค์ประกอบในส่วนที่เป็น “วิญญานขันธ” (๒) เจตสิก ๕๒ ได้แก่ เวทนา (ส่วนที่เป็นการเสวยอารมณ์), สัญญา (ส่วนที่เป็นความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์) และสังขาร (ส่วนที่ปรุงแต่งจิต) จัดเป็นองค์ประกอบในส่วนที่เป็น “เจตสิก”^{๖๘} มีจำนวนเจตสิก ๕๒ ดวง ได้แก่ เวทนาเจตสิกและสัญญาเจตสิกในส่วนที่เป็นเวทนาขันธและสัญญาขันธ และเจตสิกในส่วนที่เป็นที่ปรุงแต่งสังขารขันธอีก ๕๐ ดวง ได้แก่ อัญญาสมานาเจตสิก (เจตสิกที่เข้าได้ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว) ๑๑ ดวง อกุศลเจตสิก (เจตสิกที่เป็นฝ่ายชั่ว) ๑๔ ดวง และโสภณเจตสิก (เจตสิกฝ่ายดี) ๒๕ ดวง รวมเป็นเจตสิกทั้งหมด ๕๒ ดวง^{๖๙} ดังนั้น ชีวิต (สัตว์ หรือบุคคล) จึงเกิดมาจากองค์ประกอบฝ่ายรูปและฝ่ายนาม ที่เรียกว่า ขันธทั้ง ๕ นี้ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน ซึ่งเป็นส่วนของรูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต สัตว์ หรือบุคคล การกระทำปาณาติบาตจะครบสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบแห่งการกระทำ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ปาโณ คือ สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสมยิตตา คือ รู้รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วรกจิตต์ คือ จิตคิดจะฆ่า
๔. อุปกุกโม คือ ความพยายามที่จะฆ่า (ลงมือทำ)
๕. เตน มรณ คือ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น^{๗๐}

การฆ่าที่จัดว่าเป็นปาณาติบาต หรือทำให้ศีลขาดนั้น จะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งเสียไม่เป็นปาณาติบาต ศีลไม่ขาด หรือไม่ผิดศีล เช่น โกรธกันมาคอยหาช่องจะทำร้ายกัน ครั้นทราบว่ามีฝ่ายหนึ่งตายเสียแล้ว เขาเอาไปฝังไว้ ไปปลุกศพขึ้นมาฟันให้สมแค้นอย่างนี้ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๑ คือ “สัตว์มีชีวิต” ถ้าคน ๆ

^{๖๖} คำว่า “จิต” ในทางพระพุทธศาสนามีคำที่เป็นไวพจน์ (ใช้แทนจิต) หลายคำได้แก่ มโน มานัส หทัย ปันพระ มโน มนายตนะ มนินทริย์ วิญญาน วิญญานขันธ มโนวิญญานธาตุ : อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๔๖๐/๑๒๙.

^{๖๗} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๘-๒๘๐.

^{๖๘} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๑๕/๓๐๔.

^{๖๙} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๗๘-๒๘๐.

^{๗๐} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๘๗, ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๕, ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๘๐.

นั้นยังไม่ตาย เป็นแต่สลบไปเท่านั้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับเข้าใจว่าตายแล้ว แล้วจัดการฆ่าฟันให้สมแค่น
 อย่างนี้ ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๒ คือ “รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต” หากไม่ตั้งใจจะทำให้ตายดูจนายตีบ่าว
 เพื่อให้ทราบจำ แต่บังเอิญถูกที่สำคัญทำให้บ่าวตายอย่างนี้ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๓ คือ “มีจิตคิด
 จะฆ่า” หากเพียงคิดจะฆ่าแต่ยังไม่ทันพยายามลงมือกระทำ มีคนอื่นที่มีเวรกับเขาซึ่งฆ่าเขาเสียก่อน
 อย่างนี้ ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๔ คือ “มีความพยายามที่จะฆ่า” (ลงมือทำ) เพราะมีแต่เพียง
 ความคิดที่จะฆ่าเท่านั้น หากกระทำด้วยความตั้งใจจะให้ตาย แต่ไม่ถูกที่สำคัญจึงทำให้ไม่ตายอย่างนี้
 ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๕ คือ “สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น”^{๗๑} หากการกระทำปาณาติบาตแต่
 ละครั้งขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล ศีลไม่
 ขาด การกระทำที่ครบองค์ประกอบแห่งปาณาติบาตครบสมบูรณ์เท่านั้นจึงจะทำให้ศีลขาด หรือผิดศีล

นอกจากนี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมอีก คือ “วรกจิตต์” มีจิตคิดจะฆ่า อันเป็น
 องค์ประกอบที่ ๓ ซึ่งคำว่า “มีจิตคิดจะฆ่า” หรือ “มีเจตนาที่จะฆ่า” นั้น หมายถึง จิตที่คิดจะฆ่า
 ประกอบด้วยอกุศลมูลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ หรือมีจิตที่เต็มไปด้วยความโลภ
 ความโกรธ และความหลง เป็นแรงจูงใจในการฆ่า อีกคำหนึ่ง คือ “จงใจฆ่า” (สยจิจจ) ได้แก่
 (๑) ขานนโต รู้ยู่ หมายถึง รู้ว่าสัตว์มีปราณหรือมีชีวิตอยู่ ยังไม่ตาย (๒) สยขานนโต รู้ตียอยู่ หมายถึง
 รู้พร้อมอยู่ว่า เราจะปลงเสียจากชีวิต คือ รู้ยู่พร้อมกับอาการที่รู้ว่า สัตว์มีชีวิตนั้นนั่นเอง
 (๓) อสยจิจจ จงใจ หมายถึง ปกใจ ด้วยอำนาจเจตนาที่คิดจะฆ่า (๔) อภิวิตริตวา ตั้งใจ หมายถึง ส่ง
 จิตที่หมดความระแวงสงสัยไปย่ำยีหรือทำลายด้วยอำนาจแห่งความพยายาม (๕) วิตทุกโม ล่วงละเมิด
 หมายถึง ความล่วงละเมิดแห่งจิตหรือบุคคล^{๗๒}

จากความหมายทั้ง ๕ ประการนี้มีลักษณะตรงกับ “วรกจิตต์” คือ เป็นกระบวนการ
 ทางจิตที่คิดจะฆ่าหรือมีเจตนาฆ่าตนเอง การมีจิตคิดฆ่าหรือจงใจฆ่านั้น หากองค์ประกอบที่เหลืออีก
 ๔ ประการได้แก่ สัตว์มีชีวิต รู้ว่าสัตว์มีชีวิต มีความพยายามที่จะฆ่า และสัตว์ตายด้วยความพยายาม
 นั้น จะต้องถึงพร้อมครบสมบูรณ์ จึงจะถือว่าเป็นปาณาติบาต ผิดศีล หรือศีลขาด แต่ถ้าหาก “ไม่จง
 ใจ” หรือ “ไม่มีเจตนาฆ่า” ไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ขาด ส่วนอีกคำหนึ่งคือ “เจาะจง
 ฆ่า” (อุททิสส) คือ ความตั้งใจจะฆ่าบุคคลคนใดคนหนึ่ง หรือสัตว์ใดสัตว์หนึ่ง ถือว่ามีจิตใจที่คิดฆ่าแบบ
 เจาะจงบุคคลหรือสัตว์ ว่าจะต้องเป็นคนนั้นคนนี้หรือสัตว์นั้นสัตว์นี้เท่านั้น^{๗๓} เช่น นาย ก. เจาะจงฆ่า
 นาง ง. ผู้เป็นแม่เพราะความโมโหหิวที่แม่นำอาหารมาส่งซ้ำ โดยการใช้ไม้ตีจนนาง ง. ตาย ไม่ว่าจะ
 ตายทันที หรือตายหลังจากนั้น (ต้องเป็นการตายอันเนื่องมาจากการกระทำของนาย ก.) อย่างนี้เป็น
 ปาณาติบาต หากนำมาพิจารณาตามองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ คือ (๑) ปาโณ คือ สัตว์มีชีวิต ในที่นี้
 คือ แม่นาย ก. คือนาง ง. ยังมีชีวิตอยู่ (๒) ปาณสยถิตตา คือ รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต ในที่นี้นาย ก. รู้ว่าแม่
 ตนเองยังมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่คนตายแล้ว (๓) วรกจิตต์ คือ จิตคิดจะฆ่า ในที่นี้คือ นาย ก. มีจิตคิดจะฆ่าแม่
 ตนเอง หรือมีเจตนาที่เจาะจงจะฆ่าแม่ตนเองเท่านั้น ซึ่งเป็นจิตที่ประกอบด้วยโทสะ คือ ความโกรธที่

^{๗๑} สุเขาว์ พลอยชุม, สารานุกรมพระพุทธศาสนา: ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๐๐.

^{๗๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑, วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๘๐-๓๘๑.

^{๗๓} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๙๒.

แม่นำอาหารมาส่งข้า (๔) อุปกกโม คือ ความพยายามที่จะฆ่า (ลงมือทำ) ในที่นี้ได้แก่ การใช้ไม้ตีแม่ คือ นาง ง. จนตาย (๕) เตน มรณ คือ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ในที่นี้ได้แก่ นาง ง. ผู้เป็นแม่ตายด้วยการกระทำนั้น จะเห็นว่าในกรณีนี้ถือว่าเป็นเจตนาที่เจาะจงฆ่าแม่ตนเองให้ตาย ครอบองค์ประกอบของปาณาติบาต จึงถือว่าผิดศีล หรือศีลขาด

ส่วนกรณีเจตนาฆ่าที่ไม่เจาะจง ได้แก่ การไม่เจาะจงฆ่าคนใดคนหนึ่ง หรือสัตว์ใดสัตว์หนึ่ง หากบุคคลใดบุคคลหนึ่งตาย หรือสัตว์ตัวใดตัวหนึ่งตาย เพราะการกระทำนั้น ถือว่าเป็นปาณาติบาต ผิดศีล หรือศีลขาด ตัวอย่างเช่น บุคคลเมื่อกำลังสอดดาบเข้าไปในกองฟองเพื่อเช็ด ในขณะที่สอดดาบนั้นกำหนดได้ว่าสัมผัสกับร่างกาย ก็สอดเข้าไปฆ่าให้ตายด้วยคิดว่า ชะรอยจะมีสัตว์อยู่ภายในกองฟองเสียเถอะอย่างนี้ หากมีสัตว์หรือคนตายชื่อว่าเป็นปาณาติบาต หากเป็นบิดา มารดา หรือพระอรหันต์ที่อยู่ในนั้น จัดเป็นอนันตริยกรรมด้วย เพราะมีวชกเจตนา^{๗๔} หรือหากเป็นกรณีของนาง ง. กับลูกสะใภ้ นำอาหารไปให้นาย ก. ผู้เป็นลูกชาย ด้วยความโกรธที่มาช้า นาย ก. จึงมีจิตคิดจะฆ่าโดยไม่เจาะจงว่าจะเป็ใคร คือ จะเป็นภรรยาตนเองหรือแม่ หรือทั้ง ๒ คนก็ได้ ดังนั้น เมื่อนาย ก. ฆ่าคนใดคนหนึ่งถึงแก่ความตาย หรือทำให้ตายทั้ง ๒ คน นาย ก. ชื่อว่ากระทำปาณาติบาต ครอบองค์ประกอบที่สมบูรณ์ หากนำมาพิจารณาตามองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการจะได้ดังนี้ คือ (๑) ปาณ คือ สัตว์มีชีวิต ในที่นี้คือ แม่และภรรยาตนเอง (๒) ปาณสมุทิตา คือ รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต ในที่นี้นาย ก. รู้ว่าแม่และภรรยาตนเองยังมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่คนตาย (๓) วชกจิตต์ คือ จิตคิดจะฆ่า ในที่นี้คือ นาย ก. มีจิตคิดจะฆ่าโดยไม่เจาะจงว่าจะเป็แม่หรือภรรยาตนเอง (๔) อุปกกโม คือ ความพยายามที่จะฆ่า ในที่นี้นาย ก. ได้กระทำการฆ่า เช่น ใช้ไม้ตี ใช้เท้าถีบ หรือเตะ เป็นต้น (๕) เตน มรณ คือ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ในที่นี้ได้แก่ แม่หรือภรรยาคนใดคนหนึ่ง หรือทั้งสองคนตายเพราะการกระทำของนาย ก. นั้น จะเห็นว่าในกรณีนี้ถือว่าเป็นเจตนาที่ไม่เจาะจงว่าจะฆ่าแม่หรือภรรยาให้ตาย เมื่อคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนตาย ถือว่าการกระทำนั้นครอบองค์ประกอบของปาณาติบาตอย่างสมบูรณ์ จึงผิดศีล หรือศีลขาด

๒.๓.๒ ข้อยกเว้นตามหลักปาณาติบาต

ในการพิจารณาถึงข้อยกเว้นตามหลักปาณาติบาตนั้น โดยทั่วไปจะพิจารณาตามหลักการวินิจฉัยพระวินัยของพระภิกษุชื่อว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ (ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓) และห้ามปลงชีวิตสัตว์ (ปาจิตตีย์ สัปปาณวรรค สิกขาบทที่ ๑) ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักการปฏิบัติของบุคคลที่แตกต่างกัน คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นหลักพระวินัยของพระภิกษุ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นหลักเบญจศีลของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนก็ตาม แต่ทั้ง ๒ หลักเกณฑ์นี้วินิจฉัยเหมือนกัน คือ ยึดถือเจตนาในการกระทำเป็นเครื่องตัดสินที่สำคัญว่า เป็นการมีเจตนาฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตายหรือไม่ ซึ่งข้อยกเว้นการฆ่าสัตว์มีชีวิตนั้น มีดังนี้

๑. บุคคลผู้ไม่จงใจ (อสยจิจจ) ได้แก่ บุคคลผู้ไม่ได้คิดว่า เราจักฆ่าผู้นี้ ด้วยความพยายามนี้ ถึงแม้จะมีผู้อื่นตายไปด้วยความพยายามที่ตนไม่ได้คิดทำอย่างนั้นก็ตาม ไม่ถือว่าเป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลของบุคคลนั้นย่อมไม่ขาด เพราะขาดเจตนาในการฆ่าบุคคลที่ตายนั้น^{๗๕}

^{๗๔}วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๙๒-๓๙๔.

^{๗๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๓๙/๑๕๐, วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๔๒๑.

ตัวอย่าง เช่น นาย ก. ได้หยิบสากอันหนึ่งที่เขาพิงกันไว้ ทำให้สากอันที่สองล้มฟาดศีรษะเด็กชายคนหนึ่งตาย ในกรณีนี้ถือว่าเป็นปาณาติบาต เพราะไม่ตั้งใจ^{๗๖} หรือ ในการก่อสร้างบ้านหลังหนึ่ง ขณะนั้นนาย ข. อยู่ด้านล่างยกก้อนหินส่งขึ้นไปให้นาย ค. แต่นาย ค. รับไว้ไม่ดีก้อนหินได้หล่นลงมาทับศีรษะของนาย ข. จนถึงแก่ความตาย ในกรณีนี้ถือว่าเป็นปาณาติบาต เพราะไม่ตั้งใจ เช่นเดียวกัน^{๗๗} เป็นต้น

๒. บุคคลผู้ไม่รู้ (อชานนตสฺส) ได้แก่ ไม่รู้ว่า ผู้นี้จักตายด้วยความพยายามนี้ แม้เมื่อมีผู้อื่นตายไปด้วยความพยายามนั้น ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต เพราะไม่มีเจตนาที่จะฆ่า^{๗๘} ตัวอย่างเช่น นาย ต. ไม่รู้ว่าอาหารที่ตนเตรียมไว้ มีผู้แอบเอายาพิษมาผสมอยู่ จึงนำเอาอาหารนั้นไปถวายแก่พระภิกษุในวัด เมื่อพระภิกษุทุกรูปภายในวัดได้ฉันอาหารนั้นแล้ว ถึงแก่ความตายทุกรูป ในกรณีนี้ถือว่า ไม่เป็นปาณาติบาต เพราะไม่รู้ว่ามียาพิษในอาหาร จึงไม่มีเจตนาที่จะฆ่า^{๗๙} หรือ เด็กชาย ป. ไม่รู้ว่าปืนของพ่อมีลูกอยู่จึงนำเอามาเล่นยิงกันกับเด็กชาย บ. ผู้เป็นน้องชาย ทำให้น้องชายตายเพราะการยิงเล่นของเด็กชาย ป. นั้น ในกรณีนี้ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต เพราะไม่รู้ จึงไม่มีเจตนาในการฆ่า เป็นต้น

๓. บุคคลผู้ไม่มีความประสงค์จะฆ่า (น มรณาธิปฺปายสฺส) ได้แก่ ไม่ปรารถนาจะให้ตาย แต่การกระทำนั้นกลับทำให้บุคคลอื่นต้องตาย ไม่ถือว่าเป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลของบุคคลนั้นย่อมไม่ขาด เพราะขาดเจตนาในการฆ่า^{๘๐} ตัวอย่าง เช่น นาย ท. กำลังนั่งทานอาหารอยู่ เกิดเนื้อติดคอ ขณะนั้นนาย ธ. ผู้เป็นเพื่อนจึงทุบที่คอให้เพื่อช่วยเหลือ เนื้อได้หลุดออกมาพร้อมกับโลหิต ทำให้นาย ท. ถึงแก่ความตายลง ในกรณีนี้ถือว่าเป็นปาณาติบาต เพราะนาย ธ. ไม่มีความประสงค์จะฆ่า^{๘๑} หรือ ในขณะที่ผู้หนึ่งร้านเพื่อทำการก่อสร้าง นาย ส. บอกให้นาย ล. ไปยืมผูกอีกที่หนึ่ง เมื่อนาย ล. ไปยืมผูกตรงนั้นแล้วปรากฏว่า ได้พลัดตกลงมาจนถึงแก่ความตาย ในกรณีนี้ถือว่าเป็นปาณาติบาต เพราะนาย ส. ไม่มีความประสงค์จะฆ่า^{๘๒} เป็นต้น

๔. บุคคลผู้วิกลจริต (อุมมตตกสฺส)^{๘๓} ได้แก่ บุคคลผู้เป็นบ้าเพราะตีกำเร็บ หรือเป็นบ้าตลอดกาลเป็นนิตย์ ไม่ได้สัญญาตามปกติ เป็นผู้วิกลจริตวิกลจริต (มีความจำคลาดเคลื่อน) ละทิ้งhiri และโอตตปปะเสยแล้ว ย่อมเที่ยวประพฤติกกรรมที่ไม่ควร ได้กระทำร้ายสัตว์และบุคคลอื่นให้ถึงแก่ความตายบ้างโดยที่รู้สึกตัว ชื่อว่าเป็นผู้แก้ไขไม่ได้แม้เพราะการเหยียวยา บุคคลผู้เป็นบ้าเห็นปานนั้น แม้จะฆ่าสัตว์มีชีวิตรใด ๆ ก็ตาม ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ขาด^{๘๔} ตัวอย่างเช่น

^{๗๖} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๐/๑๕๒.

^{๗๗} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๒/๑๕๕.

^{๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๙/๑๕๐, วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๔๒๑.

^{๗๙} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๑/๑๕๔.

^{๘๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๙/๑๕๐, วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๔๒๑.

^{๘๑} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๑/๑๕๔.

^{๘๒} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๓/๑๕๘.

^{๘๓} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๓๑/๙๘.

^{๘๔} ฎุรายละเอียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๘๓๗.

นางสาว น. เป็นบ้า ขาดสติ ได้จับเด็กชายคนหนึ่งและฆ่าจนตาย ในกรณีนี้ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต เพราะนางสาว น. เป็นบ้าขาดสติ จึงไม่มีเจตนาฆ่า เป็นต้น

๕. บุคคลมีจิตฟุ้งซ่าน (ขิตตจิตตสส)^{๕๕} ได้แก่ บุคคลผู้ปล่อยจิต (ไปตามอารมณ์) ที่เรียกว่า เป็นบ้าเพราะยักษ์เข้าสิง จัดเป็นบ้าชั่วคราว อาจมีสติได้เป็นบางครั้งบางคราว เพราะพวกเขา ยักษ์จะแสดงอารมณ์ทั้งหลายที่น่ากลัว หรือสอดมือเข้าทางปากแล้ว บีบคั้นหนักรูป (หัวใจ) กระทำ พวกสัตว์ให้มีความจำคลาดเคลื่อน บุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่านเห็นปานนั้น แม้จะกระทำการฆ่าสัตว์มีชีวิต ต่างๆ ให้ถึงแก่ความตาย ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ขาด แต่ถ้ากลับได้สติบางครั้ง บางคราวแล้ว ในช่วงนั้นมีจิตคิดฆ่าสัตว์ ได้กระทำการฆ่าสัตว์มีชีวิตต่างๆ ให้ถึงแก่ความตาย ถือว่าเป็น ปาณาติบาตทีเดียว^{๕๖} ตัวอย่างเช่น นาง พ. เป็นบ้าขาดสติเพราะผีสิง ขณะนั้นได้ใช้มีดแทงนาย พ. ผู้ เป็นสามีจนถึงแก่ความตาย ในกรณีนี้ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต เพราะนาง พ. เป็นบ้าขาดสติเพราะผี สิง จึงไม่มีเจตนาฆ่า เป็นต้น

๖. บุคคลผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา (เวทนภูฏสส)^{๕๗} ได้แก่ บุคคลผู้ที่ทรมานทรมาย เพราะทุกข์เวทนาเกินประมาณ ย่อมไม่รู้สึกละอะไร แม้จะทำอะไรลงไปก็ย่อมไม่รู้ตัว บุคคลเห็นปาน นั้นไม่เป็นปาณาติบาต^{๕๘} ตัวอย่างเช่น นาย ฉ. เป็นโรคมะเร็ง รู้สึกเจ็บปวดทรมานร่างกายด้วยพิษมะเร็ง ดันรันทรมานทรมานอย่างแสนสาหัส ทำให้นาง ข. ผู้เป็นภรรยาที่ดูแลอย่างใกล้ชิดถูกเหวี่ยงด้วยแรงดัน ทรมานทรมานนั้น จนศีรษะกระแทกกับเสาปูน จนถึงแก่ความตาย ในกรณีนี้ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต เพราะนาย ฉ. . กระทำเพราะอาการทรมานทรมานจากความเจ็บปวดแห่งโรค จึงไม่มีเจตนาฆ่า เป็นต้น

ดังนั้น การทำลายชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ขาด เพราะขาดเจตนาในการกระทำ (วรกจิตต์) ได้แก่ (๑) บุคคลผู้ไม่ตั้งใจ (อสนยิจจ) (๒) บุคคลผู้ไม่รู้ (อชานนตสส) (๓) บุคคลผู้ไม่มีความประสงค์จะฆ่า (น มรณาธิปายสส) (๔) บุคคลผู้วิกลจริต (อุมมตตสส) (๕) บุคคลมีจิตฟุ้งซ่าน (ขิตตจิตตสส) และ (๖) บุคคลผู้ กระสับกระส่ายเพราะเวทนา (เวทนภูฏสส)

๒.๓.๓ โทษของการกระทำปาณาติบาต

โทษของการกระทำปาณาติบาตมี ๒ ระบบ คือ โทษตามระบบศีลหรือวินัย และโทษทาง ธรรม ซึ่งโทษทั้ง ๒ ประการนี้มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

๑. โทษทางวินัยหรือศีล โทษของการกระทำปาณาติบาตในทางวินัยสำหรับคฤหัสถ์ ผู้ เป็นอุบาสกและอุบาสิกาในทางพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปมี ๒ ประการ คือ วินัยทางธรรม และวินัย ทางโลก ดังนี้

^{๕๕} ติงศยลอะเหียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๓๑/๙๘.

^{๕๖} ติงศยลอะเหียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๘๓๗.

^{๕๗} ติงศยลอะเหียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๓๑/๙๘.

^{๕๘} ติงศยลอะเหียดเพิ่มเติมใน: วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๘๓๗.

๑) **วินัยทางธรรม (ศีล)** วินัยทางธรรมหรือทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ เบญจศีล หรือ ศีล ๕ ซึ่งนับเป็นวินัยพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับอุบาสกและอุบาสิกาที่ดี อาจเรียกว่า “โทษทางศีล” กล่าวคือโทษเพราะการไม่ปฏิบัติตามหลักเบญจศีล ได้แก่ สิกขาบทข้อแรกว่าด้วย “ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์” โทษจากการล่วงละเมิดสิกขาบทนี้มี ๔ ประการ ดังนี้^{๘๙}

โทษประการที่ ๑ ศีลขาด (ชันชะ) คำว่า “ศีลขาด” ในที่นี้จึงหมายถึง การล่วงละเมิด สิกขาบทในเบญจศีลข้อที่ ๑ ว่าด้วย “ปาณาติปาตา เวรมณี” การมีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ โดย กระทำครอบงำประกอบแห่งปาณาติบาตอย่างสมบูรณ์ทั้ง ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ปาโณ สัตว์มีชีวิต (๒) ปาณสณญิตา รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) วรกจิตต์ มีจิตคิดจะฆ่า (๔) อุปกุกโม มีความพยายามที่จะฆ่า (ลงมือทำ) และ (๕) เตน มรณ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น การกระทำที่ครอบงำแห่งปาณาติบาต ทั้ง ๕ ประการเช่นนี้ชื่อว่า เป็นการกระทำที่ทำให้ “ศีลขาด”

โทษประการที่ ๒ ศีลทะลุ (ฉิททะ) คำว่า “ศีลทะลุ” หมายถึง ตั้งใจล่วงศีล และก็ กระทำลงไปแต่ไม่พร้อมด้วยองค์ ไม่ครอบงำประกอบแห่งปาณาติบาตอย่างสมบูรณ์ อาจขาดองค์ใด องค์หนึ่ง ข้อใดข้อหนึ่ง เช่น ปาโณ สัตว์มีชีวิต หรือปาณสณญิตา รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต เป็นต้น ย่อมทำให้ ปาณาติบาตไม่สมบูรณ์ ศีลไม่ขาด เป็นเพียง “ศีลทะลุ” เท่านั้น เช่น ตั้งใจจะฆ่านกเป็นต้น หยิบปืนยิง เล็งหมายจะให้ตาย แต่ไม่ถูก หรือถูกที่ไม่สำคัญ นกนั้นไม่ตาย อย่างนี้ถือว่าไม่ครอบงำของ ปาณาติบาต คือ ขาดองค์สุดท้าย ได้แก่ เตน มรณ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ศีลจึงได้ชื่อว่าทะลุ ไปเท่านั้น

โทษประการที่ ๓ ศีลต่าง (สพละ) คำว่า “ศีลต่าง” หมายถึง การคิดที่จะล่วงศีล แต่ ไม่ได้กระทำลงไป เพราะกลับได้สติขึ้นมา เป็นแต่เพียงทำทาง เรียกว่า “ศีลต่าง” เช่น ยุงหรือมดกัด เป็นต้น นึกโกรธ เจือมือจะตบ แล้วก็ไม่ตบ จิตใจก็เศร้าหมองไปหน่อยหนึ่ง แต่ก็ไม่ถึงกับศีลขาด

โทษประการที่ ๔ ศีลพรัย (กัมมสะ) คำว่า “ศีลพรัย” หมายถึง การไม่ตั้งใจล่วง ละเมิด หรือเพียงทำเล่นเพื่อความสนุกสนาน เช่น ปาหิโนเล่นแล้วไปถูกสัตว์ตาย แกล้งผลักเพื่อนเล่น แต่เพื่อนเสถลาหล่นศีรษะชนกับเสาไม่อย่างแรง ถึงแก่ความตาย เป็นต้น

โทษทั้ง ๓ ประการนี้ โทษที่สำคัญมากในระบบเบญจศีลสำหรับอุบาสกอุบาสิกา คือ โทษข้อแรก ได้แก่ “ศีลขาด” หรือ “ผิดศีล” เพราะการผิดศีลนั้นมีความสำคัญมากในทาง พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า ศีล ๕ อาจเรียกว่า “สิกขาบท ๕”^{๙๐} หรือ “คุณธรรม ๕”^{๙๑} เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของอุบาสกและอุบาสิกาที่ดี ซึ่งคำว่า “อุบาสก” คือ บุรุษผู้ถึงสรณะ ๓ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต ส่วน “อุบาสิกา” คือ สตรีผู้ถึง สรณะ ๓ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต^{๙๒} เป็นคุณธรรมที่ทำให้

^{๘๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๙/๓๐๑, และเพิ่มเติมตามใน พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาภูมิบาลวิทยาลััย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๙๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๙๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๒๘๗-๒๘๘.

^{๙๒} อัง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๗๗.

เป็นอุบาสกและอุบาสิกาผู้แก้แล้ว^{๙๓} เป็นผู้แก้แล้วอยู่ครองเรือน^{๙๔} เป็นผู้มีศีล^{๙๕} เป็นอุบาสกอุบาสิกาแก้ว อุบาสกอุบาสิกาปทุม และอุบาสกอุบาสิกาบุณชริก^{๙๖} นั่นก็คือ เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่สมบูรณ์แบบ หมายความว่า เบญจศีลนี้เป็นเครื่องชีวิตคุณธรรมของอุบาสกอุบาสิกาที่ดีในพระพุทธศาสนา หากอุบาสกอุบาสิกาคนใดมีศีลไม่บริสุทธิ์ ผิดศีล หรือขาดข้อใดข้อหนึ่ง ชื่อว่า เป็นอุบาสกที่ไม่สมบูรณ์ แสดงให้เห็นว่า การกระทำผิดศีลข้อปาณาติบาตนอกจากทำให้ศีลขาดหรือผิดศีลแล้ว ยังทำให้เป็นผู้ขาดคุณสมบัติการเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาอีกด้วย ส่วนโทษนอกนี้คือ ศีลทะเลาะ ศีลต่าง และศีลพรัยนั้นเพียงทำให้บุคคลมีจิตใจเศร้าหมอง ไม่บริสุทธิ์เท่านั้น ส่วนศีลของเขานั้นถือว่าสมบูรณ์ ดังนั้น “ศีลขาด” จึงถือว่าเป็นโทษของปาณาติบาตในแง่ศีลโดยตรง นั่นคือ ในระบบของเบญจศีลบุคคลจะได้รับโทษทางวินัยในกรณีเดียวเท่านั้น คือ ศีลขาด ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกบุคคลที่กระทำให้ศีลขาดนี้ว่า “ผู้ทุศีล” ส่วนกรณีอื่นๆ เช่น ศีลทะเลาะ ศีลต่าง และศีลพรัยนั้นเพียงแคใจไม่บริสุทธิ์ ศีลไม่ขาด ศีลยังสมบูรณ์อยู่ จึงไม่ได้รับโทษในทางวินัย (ศีลขาด) แต่จะได้รับโทษทางธรรมเพียงอย่างเดียว

จะเห็นว่าผู้ที่กระทำผิดศีลหรือศีลขาดทุกคน ย่อมต้องได้รับทั้งโทษทางวินัยคือเบญจศีลและโทษทางธรรม คือ เป็นบาปเพราะการกระทำนั้น ซึ่งโทษทางธรรมของผู้ทุศีลโดยทั่วไปที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับอุบาสกอุบาสิกาชาวปาฏลีคามมี ๕ ประการ หรือพูดง่าย ๆ ว่า ผู้ที่ทำให้ศีลขาดย่อมได้รับโทษทางธรรม ๕ ประการ ดังนี้^{๙๗}

๑) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์ เป็นอันมากซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๒) กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป นี้เป็นโทษประการที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๓) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชัตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก้แล้วถ้า ก่อเงินเข้าไป นี้เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๔) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย นี้เป็นโทษประการที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๕) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติวินิบาตนรก นี้เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๒) วินัยทางโลก โทษทางวินัยในทางโลกหรือทางสังคม คือ โทษตามกฎหมายระเบียบในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ โทษตามกฎหมายต่าง ๆ หากบุคคลกระทำปาณาติบาตแล้ว นอกจากจะ

^{๙๓} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๒๘๗-๒๘๘.

^{๙๔} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๒/๒๘๘-๒๘๙.

^{๙๕} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๔/๒๙๐-๒๙๑.

^{๙๖} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๙๑-๒๙๓.

^{๙๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๙/๔๓-๔๔.

ได้รับโทษทางวินัยในทางศาสนาแล้วย่อมต้องได้รับโทษตามกฎหมายนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๒ กรณี คือ การข่มขืน และการฆ่าสัตว์ ซึ่งมีโทษแตกต่างกันดังนี้

กรณีที่ ๑ โทษของการข่มขืน ตามหลักกฎหมายไทยบัญญัติกำหนดโทษสำหรับการกระทำให้บุคคลอื่นทั่วไปถึงแก่ความตาย คือ โทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึง ๒๐ ปี^{๙๘} ถ้าหากเป็นการข่มขืนผู้เยาว์ ฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน ฆ่าผู้อื่นโดยทรามาน หรือกระทำการทารุณโหดร้าย เป็นต้น ต้องโทษสถานเดียวคือ ประหารชีวิต^{๙๙} แต่หากมิได้มีเจตนาฆ่ากลับทำร้ายคนอื่นถึงแก่ความตาย ต้องโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี^{๑๐๐} และหากกระทำด้วยความประมาทและเป็นเหตุให้คนอื่นถึงแก่ความตาย ต้องโทษจำคุกไม่เกินสิบปีและปรับไม่เกินสองหมื่นบาท^{๑๐๑} เป็นต้น

กรณีที่ ๒ โทษของการฆ่าสัตว์ หากเป็นสัตว์อื่นทั่วไป เช่น สุนัข วัว ควาย หมู หมา กา ไก่ เป็นต้น ไม่ผิดกฎหมาย ถ้าไม่ใช่สัตว์ที่มีเจ้าของ หากเป็นสัตว์ที่มีเจ้าของอาจต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทน หากเป็นการฆ่าสัตว์ป่าสงวน ได้แก่ แรด กูบริหรือโคไพร ละองหรือละมั่ง สมันหรือเนื้อสมัน เสียงผา นกกระเรียน เป็นต้น และสัตว์ป่าคุ้มครอง ได้แก่ นกกาน้ำทุกชนิด นกกระสา นกกระทาแดง ไก่ฟ้าทุกชนิด นกโกรโกโส นกกะปูด นกกะเต็น นกยางเขนบ้าน นกเขา นกเค้าแมวทุกชนิด นกเงือกทุกชนิด นกตีทอง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีค้างทุกชนิด ชะนีทุกชนิด ชะมด ป่าง แมวป่า ลิงลม ลิงทุกชนิด เป็นต้น ตามกฎหมายห้ามล่าและห้ามฆ่า^{๑๐๒} หากบุคคลใดฝ่าฝืนต้องโทษจำคุกไม่เกิน ๔ ปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ^{๑๐๓} เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นว่าการกระทำปาณาติบาตตามระบบศีลหรือวินัยมีโทษ ๒ ประการ คือ (๑) โทษตามระบบเบญจศีลในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีลขาด ศีลทะเลาะ ศีลต่าง และศีลพริ้ว และ (๒) โทษตามระบบวินัยในสังคม ได้แก่ กฎหมายไทย หากเป็นการข่มขืนอาจต้องโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึง ๒๐ ปี หากเป็นการข่มขืนผู้เยาว์ ฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน เป็นต้น ต้องโทษสถานเดียว คือ ประหารชีวิต แต่หากเป็นการฆ่าสัตว์ที่มีเจ้าของอาจต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หากเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง จะต้องได้รับโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ จำคุกไม่เกิน ๔ ปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นต้น

^{๙๘} ป.อ. มาตรา ๒๘๘.

^{๙๙} ป.อ. มาตรา ๒๘๙.

^{๑๐๐} ป.อ. มาตรา ๒๙๐.

^{๑๐๑} ป.อ. มาตรา ๒๙๑.

^{๑๐๒} พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕, มาตรา ๑๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ubonzoo.com/law/law_main.htm>. (๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒)

^{๑๐๓} พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕, มาตรา ๔๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ubonzoo.com/law/law_main.htm>. (๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒)

๒. โทษทางธรรมหรือกัลยาณธรรม

โทษของปาณาติบาตในแง่ธรรมหรือกัลยาณธรรม เป็นไปตามกฎแห่งธรรม (นิยาม) ที่เรียกว่า “กรรมนิยาม” คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการให้ผลของกุศล (บุญ) และอกุศล (บาป) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงโทษของปาณาติบาตในแง่ธรรมหรือกัลยาณธรรมไว้ว่า

คหบดี อุบาสกผู้ฆ่าสัตว์ย่อมประสพภัยเวรใดทั้งในภพนี้และภพหน้า เสวยทุกข์โศกนันททางใจใด เพราะมีการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย อุบาสกผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ย่อมไม่ประสพภัยเวรนั้นทั้งในภพนี้และภพหน้า ย่อมไม่เสวยทุกข์โศกนันททางใจนั้นภัยเวรนั้นของอุบาสกผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมสงบระงับไปด้วยประการฉะนี้^{๑๐๔}

จากพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า โทษของปาณาติบาตในทางธรรมหรือกัลยาณธรรม จำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ (๑) เกิดทุกข์โศกนันททางใจ (๒) ประสพเวรภัยในภพนี้ และ (๓) ประสพเวรภัยในภพหน้า นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในแง่ความหนัก-เบาของโทษในทางธรรม หมายถึง ความหนัก-เบาของวิบากแห่งอกุศลกรรม ได้แก่ ความเป็นบาปน้อย บาบมาก ซึ่งมีหลักเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

๑) **พิจารณาองค์ประกอบแห่งการกระทำปาณาติบาต** ซึ่งจำแนกออกเป็น ๔ ประการดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ ๒ คือ ศีลขาด ศีลทะลุ ศีลต่าง และศีลพร้อย โทษของศีลทั้ง ๔ ประการนี้ย่อมให้ผลในทางธรรมที่เป็นบาปมากน้อยต่างกัน กล่าวคือ^{๑๐๕}

ประการที่ ๑ บาบมากที่สุด คือ การกระทำให้ศีลขาด ได้แก่ การกระทำที่ครบองค์ประกอบแห่งปาณาติบาตอย่างสมบูรณ์ทั้ง ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ปาโณ สัตว์มีชีวิต (๒) ปาณสณนิตา รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) วรจิตตัม มีจิตคิดจะฆ่า (๔) อุปกุกโม มีความพยายามที่จะฆ่า (ลงมือทำ) และ (๕) เตน มรณัม สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

ประการที่ ๒ บาบมากรองลงมา คือ การกระทำให้ “ศีลทะลุ” หมายถึง ตั้งใจล่วงศีล และก็กระทำลงไปแต่ไม่พร้อมด้วยองค์ ไม่ครบองค์ประกอบแห่งปาณาติบาตอย่างสมบูรณ์ อาจขาดองค์ใดองค์หนึ่ง ข้อใดข้อหนึ่ง การกระทำอย่างนี้ย่อมมีบาปน้อยกว่าการทำให้ศีลขาด

ประการที่ ๓ บาบมากรองลงมา แต่น้อยกว่าบาปของศีลขาดและศีลทะลุ คือ “ศีลต่าง” หมายถึง ความคิดที่จะล่วงศีล แต่ไม่ได้กระทำลงไป เพราะกลับได้สติขึ้นมา เป็นแต่เพียงทำทาง

ประการที่ ๔ บาบน้อยที่สุด คือ น้อยกว่าการกระทำที่ทำให้ศีลขาด ศีลทะลุ และศีลต่าง ได้แก่ “ศีลพร้อย” หมายถึง การไม่ตั้งใจล่วงละเมิด หรือเพียงทำเล่นเพื่อความสนุกสนาน เช่น ปาหิณเล่นแล้วไปถูกสัตว์ตาย เป็นต้น

๒) **พิจารณาสัตว์ที่ถูกฆ่า** มีหลักเกณฑ์ดังนี้

๒.๑) การฆ่าสัตว์เดรัจฉาน มีบาปมากน้อยต่างกัน คือ การฆ่าสัตว์ตัวเล็ก และสัตว์ที่ไม่มีคุณค่า เป็นโทษน้อย เป็นบาปน้อย ส่วนการฆ่าสัตว์ตัวใหญ่และสัตว์ที่มีคุณค่า เช่น วัว หรือควาย

^{๑๐๔} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๔/๑๙๑.

^{๑๐๕} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๙/๓๐๑, และเพิ่มเติมใน พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

สำหรับไถนา หรือเทียมเกวียน ซึ่งนับเป็นสัตว์ที่มีคุณต่อชาวนา หากชาวนาฆ่าสัตว์เหล่านี้ย่อมมีโทษมาก เป็นบาปมาก เพราะมีประโยชน์ใหญ่ คือ มีพิธีกรรมมาก (สัตว์ใหญ่) แต่หากมีประโยชน์ คือ พิธีกรรมหรือวิธีการฆ่าเหมือนกัน เท่ากัน ให้พิจารณาที่ความเป็นสัตว์เล็กใหญ่ โดยที่กระทำต่อสัตว์ใหญ่มีโทษมาก บาปมาก กระทำต่อสัตว์เล็กมีโทษน้อยกว่า บาปน้อยกว่า^{๑๐๖} ได้แก่

การฆ่าสัตว์แมลงตัวเล็กๆ เช่นมดดำ ชื่อว่า มีโทษน้อย
 ฆ่าสัตว์เช่นนั้นที่ใหญ่กว่า มีโทษมากกว่า
 ฆ่าสัตว์ประเภทหนึ่งเนื่องด้วยนกใหญ่กว่านั้น มีโทษมากกว่านั้น
 ฆ่าสัตว์ประเภทเล็กคลานใหญ่กว่านั้น มีโทษมากกว่านั้น
 ฆ่าสัตว์ประเภทกระต่าย มีโทษมากกว่านั้น
 ฆ่าสัตว์ประเภทเนื้อ มีโทษมากกว่านั้น
 ฆ่าโค มีโทษมากกว่านั้น
 ฆ่าม้า มีโทษมากกว่านั้น
 ฆ่าช้าง มีโทษมากกว่านั้น^{๑๐๗}

๒.๒) การฆ่ามนุษย์ มีบาปมากน้อยต่างกัน คือ หากพิจารณาที่คุณ การฆ่ามนุษย์มีคุณ เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ หรือบุคคลอื่นที่มีอุปการะ มีโทษมาก บาปมาก ส่วนการฆ่ามนุษย์ที่ไม่มีคุณ หรือมีคุณน้อย มีโทษน้อยกว่า บาปน้อยกว่า อีกอย่างหนึ่ง พิจารณาที่ร่างกาย คือ ถ้าตัวใหญ่ ย่อมมีโทษมาก ร่างกายเล็กย่อมมีโทษน้อย บาปน้อยตามไปด้วย แต่หากมีร่างกายและคุณเสมอกัน มีโทษน้อยเพราะกิเลสและความเพียรอ่อน จะมีโทษมากเพราะกิเลสและความเพียรมาก นอกจากนี้ยังสามารถพิจารณาถึงคุณธรรมของมนุษย์คนนั้นอีกด้วย กล่าวคือ หากเป็นมนุษย์มีคุณธรรมมาก เช่น พระพุทธเจ้า สมณะ ซีพราหมณ์ เป็นต้น ย่อมมีโทษมาก บาปมากตามคุณธรรมนั้น ๆ แต่หากฆ่ามนุษย์ที่ไม่มีคุณธรรม หรือมีคุณธรรมน้อยกว่า เช่น ฆ่าคนทั่วไป หรือคนไม่มีศีลธรรม เป็นคนชั่ว คนเลว ย่อมมีโทษน้อย บาปน้อยกว่า^{๑๐๘} การฆ่ามนุษย์ที่มีโทษมากน้อย หรือบาปมากน้อย แตกต่างกัน มีดังนี้

ฆ่าสัตว์เดรัจฉานชื่อว่า มีโทษน้อย (เมื่อเทียบกับการฆ่ามนุษย์)
 การฆ่ามนุษย์ผู้ทุศีล มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่ามนุษย์ผู้มีปกติประพฤติอย่างโค มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่ามนุษย์ผู้ถึงสรณะ (คือผู้ถึงพระไตรสรณคมน์) มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่าผู้ตั้งอยู่ในสิกขาบท ๕ มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่าสามเณร มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่าภิกษุผู้เป็นปุถุชน มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่าพระโสดาบัน มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่าพระสกทาคามี มีโทษมากกว่านั้น

^{๑๐๖} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๔, ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙-๒๘๐.

^{๑๐๗} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๗๘/๕๐๘.

^{๑๐๘} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๔-๔๔๕, ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙-๒๘๐.

การฆ่าพระอนาคามี มีโทษมากกว่านั้น
 การฆ่าพระชีนาสพ มีโทษมากยิ่งขึ้น^{๑๐๙}

๒.๓ พิจารณาที่เจตนาในการฆ่า กล่าวคือ หากมีเจตนาที่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะที่มีกำลังแรง ย่อมมีโทษมาก บาปมาก แต่หากมีเจตนาที่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะที่มีกำลังอ่อน ย่อมมีโทษน้อย บาปกว่า นอกจากนี้เจตนายังเกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์อื่นๆ อีก กล่าวคือ หากเป็นการประกอบด้วยประโยชน์ (พิธีการหรือวิธีการ) ใหญ่ ในการประกอบปาณาติบาต จะสำเร็จได้จะต้องประกอบด้วยเจตนาที่แรงกล้าจึงจะสำเร็จ จึงทำให้มีโทษมาก บาปมาก แม้บางครั้ง ประโยคเสมอกันในการฆ่าสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ การฆ่าสัตว์ใหญ่ย่อมทำให้เจตนารุนแรงกว่า ดังนั้น เจตนาและความเป็นสัตว์เล็กใหญ่ย่อมมีความสัมพันธ์กัน^{๑๑๐}

ดังนั้น ความหนักเบาของโทษในทางธรรมอันเนื่องมาจากการกระทำปาณาติบาต ย่อมมีความหนักเบาแตกต่างกัน คือ (๑) ในด้านองค์ประกอบของปาณาติบาต ถือว่าการกระทำที่ศีลขาด ย่อมมีโทษมากกว่าศีลทะลุ ศีลต่าง และศีลพร้อย (๒) ในด้านสัตว์ที่ถูกฆ่า คือ การฆ่าสัตว์เดรัจฉานย่อมมีโทษน้อยกว่าฆ่ามนุษย์ หากเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างเดียว การฆ่าสัตว์เล็ก สัตว์มีคุณน้อย มีโทษน้อยกว่า บาปน้อยกว่า หากเป็นการฆ่ามนุษย์เพียงอย่างเดียว การฆ่ามนุษย์มีคุณมีโทษมากกว่ามนุษย์ไม่มีคุณ การฆ่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมมีโทษมากกว่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมน้อยกว่า (๓) ในด้านเจตนา การฆ่าที่มีเจตนาแรงกล้า มีโทษมาก บาปมากกว่าเจตนาที่อ่อน การฆ่าสัตว์ใหญ่ย่อมเกิดมาจากกิเลสที่มากกว่า และมีพิธีการมากกว่า จึงบาปมากกว่า

เกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การกระทำแบบใดจะมีโทษมากหรือโทษน้อย มีบาปมากหรือบาปน้อย โดยมีหลักการที่ควรพิจารณาดังนี้^{๑๑๑}

๑. ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อยมีโทษมากหรือโทษน้อยถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาปมากมีโทษมากผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมากมีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีงามได้น้อยระหว่างสัตว์เดรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาปน้อย แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริงเป็นการยอมรับขั้นหนึ่งว่ามีการฆ่าแต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาปมากหรือบาปน้อย

๒. ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มเหง เปียดเปียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่นในกรณีของคนที่ป้องกันตัวเป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเปียดเปียนคนอื่น

^{๑๐๙} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๗๘/๕๐๘.

^{๑๑๐} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๔-๔๔๕, ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙-๒๘๐.

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

๓. คู่มือที่ความพยายาม ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผนการอย่างจริงจัง ทำด้วยความหมายมั่นอย่างรุนแรง จงล้างจงผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลสมาก เช่นโกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่า

นอกจากนี้ในกรณีของการฆ่าสัตว์เดรัจฉานโดยทั่วไปยังบาปน้อยบาปมากต่างกันตามขนาดร่างกายของสัตว์นั้น ๆ ด้วย เพราะฆ่าสัตว์ใหญ่ การลงมือหรือการกระทำก็ใหญ่ แรงกระทบต่อจิตก็มาก ฆ่าสัตว์เล็ก การลงมือหรือการกระทำก็เล็กน้อย แรงกระทบต่อจิตหรือความเคลื่อนไหวของจิตก็น้อยกว่า ฆ่า ในที่นี้หมายถึง ฆ่าเองก็ดี ใช้หรือจ้างวานให้คนอื่นฆ่าก็ดี ถือว่าเป็นบาป ในข้อนี้มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ๔) ลงมือฆ่าด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) สัตว์นั้นตาย ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ถือว่าเป็นบาป แต่ถ้าไม่ครบ ขาดข้อใดข้อหนึ่งไปถือว่าไม่เป็นบาป เช่น เดินไปเหยียบมดตาย เพราะไม่รู้ว่ามีมดอยู่ อย่างนี้ไม่เป็นบาป อาจมีข้อสงสัยว่า ฆ่าตัวตายจัดว่าเป็นบาปหรือไม่ เพราะชีวิตของใครก็ถือว่าผู้นั้นเป็นเจ้าของ เมื่อผู้นั้นเป็นเจ้าของก็มีสิทธิ์ที่จะทำอะไรก็ได้กับชีวิตของตัวเอง ดังนั้น การฆ่าตัวตายจึงไม่น่าจะเป็นบาป การที่จะตัดสินว่าบาปหรือไม่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับใครเป็นเจ้าของชีวิต แต่ขึ้นอยู่กับว่าครอบองค์ ๕ หรือไม่ เพราะถ้าเราใช้ข้ออ้างที่ว่าเราเป็นเจ้าของชีวิตจะทำอะไรกับชีวิตก็ได้ไม่เป็นบาปนั้น การที่แม่ไปทำแท้งลูกที่เกิดในท้องของตน โดยอ้างว่า แม่มีสิทธิ์ที่จะให้ลูกเกิดหรือไม่เกิดก็ได้ ก็จัดว่าไม่เป็นบาปเช่นกัน อาจมีคนตั้งข้อสงสัยเถวว่าคนที่ฆ่าตัวตายขณะที่จิตเป็นสุขก็มี ถ้าอย่างนี้เขาจะไปเกิดที่ไหน ก็ต้องถามต่อไปว่าเขาเป็นสุขเพราะความหลงผิดหรือเปล่า เช่น คนที่หลงใหลในลัทธิบางอย่าง แล้วพร้อมใจกันฆ่าตัวตายเป็นหมู่ อย่างนี้จัดว่าตายไปพร้อมกับความหลงผิด ก็ไม่พินนรกเช่นกัน ความจริงผู้ที่ฆ่าตัวตายมีสิทธิ์ที่จะไปนรกได้มาก เพราะผู้ที่ฆ่าตัวตายโดยมากมักจะเป็นผู้ที่ผิดหวัง มีความทุกข์ คนตายขณะที่ใจระทมทุกข์เช่นนั้น ตายไปก็ไม่พินนรกแน่นอนอย่างทีกล่ามาแล้วว่า ผู้ที่ละเมียดอกุศลกรรมแต่ละจะตกนรกหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับบาปที่ทำว่ามีน้ำหนักมากพอหรือไม่ ซึ่งน้ำหนักของปาณาติบาตนั้นวัดจาก^{๑๑๒}

๑. วัตถุ หมายถึง สัตว์หรือบุคคลที่ถูกฆ่า โดยพิจารณา ดังนี้

๑.๑ ขนาดของสัตว์ คือ ฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษมาก ฆ่าสัตว์น้อยมีโทษน้อย เช่น ฆ่ายุงบาปน้อยกว่าฆ่าไก่

๑.๒ คุณของสัตว์ คือ ฆ่าสัตว์ที่มีคุณต่อตนเองมากมีโทษมาก ฆ่าสัตว์ที่มีคุณต่อตนน้อยมีโทษ เช่น ฆ่าบิดามารดาโทษมากกว่าฆ่าโจรที่ปล้นบ้าน

๑.๓ ความดีของสัตว์ คือ ฆ่าสัตว์ที่มีคุณความดีในตัวเองมากมีโทษมาก ฆ่าสัตว์ที่มีคุณความดีในตัวเองน้อยมีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์ที่มีศีลบริสุทธิ์ย่อมมีโทษมากกว่าฆ่าคนทั่วไป ยิ่งถ้าเป็นผู้ที่มีคุณความดีในตัวเองมากอย่างพระพุทธเจ้า ไม่ถึงกับฆ่าเพียงทำร้ายให้เลือดออกก็เป็นบาปมหันต์ ตกนรกทันทีเดียว

^{๑๑๒} หนังสือ “สวดมนต์พินนรก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/ppeerakul/posts/719969254730670> (๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒)

๒. เจตนา หมายถึง ความตั้งใจของผู้ฆ่า ถ้าฆ่าด้วยความอาฆาตพยาบาทมาก โทษก็มาก ฆ่าด้วยความอาฆาตพยาบาทน้อย โทษก็น้อยขึ้นอยู่กับความตั้งใจหรือกิเลสของผู้ฆ่า เช่น คนที่ฆ่าคนอื่นเพื่อป้องกันตัวกับคนที่ฆ่าเขาเพราะความอาฆาตแค้นซึ่งชังมาเป็น ๑๐ ปี อย่างหลังย่อมมีโทษมากกว่า

๓. ความพยายามในการฆ่า คือ วิธีฆ่า ถ้าฆ่าด้วยวิธีให้เขาทุกข์ทรมานมากย่อมบาปมาก ถ้าฆ่าด้วยวิธีทรมานน้อยมีโทษน้อย เช่น ฆ่าด้วยการยิงให้ตายในนัดเดียวกับฆ่าด้วยวิธีเผาทั้งเป็น ซึ่งเป็นวิธีฆ่าที่โหดเหี้ยม กว่าย่อมมีโทษมากกว่า ดังนั้น การต้มเปรตปลาไหล ต้มเต่าทั้งเป็น จึงเป็นบาปพอ ๆ กับฆ่าคนเลยทีเดียว คือมีสิทธิตกนรกในขุมที่ลึกกว่าการฆ่าสัตว์ใหญ่ด้วยวิธีไม่ทรมานเสียอีก

๔. ความต่อเนื่องของการทำบาป กล่าวคือ คนที่ฆ่าบ่อย ๆ ฆ่าเป็นประจำ ฆ่าอย่างต่อเนื่อง ย่อมมีโทษมากกว่าคนที่ฆ่าเพียงครั้งเดียว หรือนาน ๆ ฆ่าที เพราะคนที่ฆ่าอย่างต่อเนื่อง บาปย่อมค่อย ๆ ปอกพูนขึ้นในใจเรื่อย ๆ ที่สุดก็หนักมากพอที่จะจุกลงสู่ นรกได้

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่แท้จริงของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ในยามที่เรามีความทุกข์สามารถช่วยให้เราพ้นทุกข์ได้ในยามที่มีความสุขก็ช่วยเพิ่มเติมความสุขได้ยิ่งถ้าเรามีใจรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระรัตนตรัยได้แล้วละก็ ยิ่งทำให้ชีวิตเราพบความสุขอันไม่มีประมาณเราจะเข้าถึงสุขชนิดนี้ได้ต้องอาศัยการปฏิบัติธรรม (เจริญสมาธิ) ภาวนาทำใจของเราให้หยุดนิ่งเข้าไปสู่ภายในตามหลักอริยมรรคในหนทางสายกลาง มีเทวดาของเขมเทพบุตรได้กล่าวเอาไว้ใน เขมสูตร ว่า

คนพาลผู้มีปัญญาทราวม ย่อมประพฤติกับตนเองดังศัตรู
 ย่อมทำกรรมชั่วที่มีผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อม
 เตือดร้อนภายหลัง มีหน่านองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ เสวยผล
 แห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้ว ไม่ดีเลย^{๑๓๓}

สรุปว่า เกณฑ์การตัดสินปาณาติบาต ๑) ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อยมีโทษมากหรือโทษน้อย ๒) ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ๓) ดูที่ความพยายามจงล้างจงผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลสมาก เช่น โกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่าคำว่า ฆ่า ในที่นี้หมายถึง ฆ่าเองก็ดี ใช้หรือจ้างวานให้คนอื่นฆ่าก็ดี ถือว่าเป็นบาป ในข้อนี้มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ๔) ลงมือฆ่าด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) สัตว์นั้นตาย ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ถือว่าเป็นบาป แต่ถ้าไม่ครบขาดข้อใดข้อหนึ่งไปถือว่าเป็นบาป

^{๑๓๓} พ.ธ.อ. ๒๕/๖๗/๔๘

๒.๔ วิธีการงดเว้นจากการฆ่า

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้บุคคลทั่วไปได้นำเอาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุขของชาวโลก กล่าวคือ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลในการกระทำความดีละเว้นความชั่วทั้งปวง ตลอดจนให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถ้าหากทุกคนในสังคมนำไปใช้อย่างจริงจังและถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฆ่ากันก็จะหมดไปจากสังคม แต่เมื่อมองในภาพรวมของความ เป็นไปได้ที่จะให้ทุกคนทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว มนุษย์ในปัจจุบันนี้ คงจะกระทำได้อย่างมาก เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า โลกมนุษย์มีทั้งคนดีและคนชั่วปะปนกันไป พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพแห่งการเรียนรู้ สามารถที่จะฝึกฝนและปฏิบัติให้เป็น บุคคลที่ดีได้ บุคคลจะเป็นคนดีหรือเป็นคนชั่วไม่ได้อยู่ที่ชาติตระกูล แต่บุคคลจะเป็นคนดีหรือ ประเสริฐได้อยู่ที่การฝึกตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทนต์ เสฏฐิโน มนุสเสสุ ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด”^{๑๑๔} หมายถึง บุคคลที่ฝึกตนดีแล้วก็ได้ชื่อว่าเป็นคนดี ศักยภาพหรือคุณสมบัติของ มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะฝึกตนเองให้เป็นคนดีได้ จริยอยู่มนุษย์มีความแตกต่างกันตามผลกรรมที่เคย สร้างเอาไว้ในอดีต ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน จูฬกัมมวิภังคสูตรต่อสุภมานพโตทยบุตรว่า “มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๑๕} เมื่อมนุษย์เคยทำกรรมทั้งดี และชั่วแตกต่างกันในอดีต ปัจจุบันเราจึงเห็น คนดีและคนชั่วปะปนกันอยู่ในสังคมต่าง ๆ แต่เรื่อง คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องที่น่าสนใจในประเด็นนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้โดยยาก”^{๑๑๖} กล่าวคือผู้ที่จะสามารถเกิดมาเป็นมนุษย์ได้นั้น จะต้องบำเพ็ญบุญบารมีมาพอสมควร อย่างน้อยก็ต้องรักษาศีลห้ามาก่อน เพราะศีลห้าเป็นพื้นฐาน ของความเป็นมนุษย์ เมื่อบุคคลเกิดมาด้วยพื้นฐานการรักษาศีลห้าแล้ว คุณสมบัติหรือศักยภาพของ มนุษย์ย่อมจะพอฝึกตนให้เป็นคนดีได้ทุกคน แต่ประเด็นที่สำคัญอยู่ที่บุคคลนั้นจะตั้งใจฝึกตนเองหรือไม่

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทั้งภายนอกและภายใน เพราะ คำสอนของพระพุทธเจ้าใช้ได้ทุกสถานการณ์ไม่มีขีดจำกัด “พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาทั้งด้าน นอกและด้านใน ทั้งทางสังคมและทางจิตใจของบุคคล คือมีคำสอนชั้นศีลเป็นด้านนอก และชั้นจิต และปัญญาเป็นด้านใน”^{๑๑๗}

เมื่อทราบว่ สาเหตุแห่งการฆ่าในส่วนที่เป็นปัญหภายนอกหรือปัญหาสังคม ใช้หลัก พระพุทธศาสนาในระดับศีลมาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๑ ในเบญจศีลว่า “ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน”^{๑๑๘}

^{๑๑๔} อังใน คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเสียง, *พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเสียง, ๒๕๓๕), หน้า ๘๑.

^{๑๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๑๑๖} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

^{๑๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๙๑๗.

^{๑๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๗๕.

ของศีลข้อนี้เป็นการห้ามบุคคล “ไม่ให้เบียดเบียนหรือทำร้าย รุกราน เช่นฆ่าผู้อื่นหรือสัตว์อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย”^{๑๑๙} เมื่อบุคคลไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การฆ่ากันระหว่างมนุษย์ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้

ปัญหาการฆ่ากันในส่วนที่เป็นปัญหภายในหรือปัญหภายในจิตใจของตัวบุคคล ทั้งที่เป็นฆาตกรหรือผู้ใกล้ชิดตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น ญาติพี่น้อง เป็นต้น ผลสรุปของการการฆ่ากันคือ ต้องมีผู้เสียชีวิตเกิดขึ้น เมื่อมองโดยภาพรวมของผลการการฆ่ากันก็คือ การสูญเสียนั่นเอง จริ่งอยู่ตัวฆาตกรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอาจจะได้ในสิ่งที่ตนต้องการ เช่น ต้องการล้างแค้นคู่อริ ต้องการผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น แต่ในทางจิตใจหรือความรู้สึกนึกถึงแล้ว เขาต้องเกิดความคับข้องใจที่ได้ทำในสิ่งที่เลวร้ายซึ่งอย่างน้อยก็ได้ทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย คนในสังคมส่วนมากไม่ยอมรับในการกระทำนั้น “ปัญหาทางจิตใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ล้วน ๆ มากที่สุด คือ มนุษย์ทุกถิ่นฐานกาลสมัย มีธรรมชาติของปัญหาทางจิตใจเหมือน ๆ กัน ถึงจะต่างสังคมหรือสังคมจะต่างยุคสมัย ธรรมชาติทางจิตปัญญาของมนุษย์ก็ยังคงเป็นอย่างเดิม คือ มนุษย์ก็ยังคงเป็นมนุษย์ที่มีความโลภ โกรธ หลง รักสุขเกลียดทุกข์ เป็นต้น”^{๑๒๐}

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาการฆ่ากันที่เป็นปัญหภายในจิตใจแล้ว จะต้องใช้หลักการหรือวิธีการทางพระพุทธศาสนาชั้นสูง คือหลักการบางประการในอริยมรรค ๘ มีหัวข้อธรรมที่จัดเข้าในปัญญาสิกขา คือ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

สัมมาทิฐิ หมายถึง เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือวิสัย ๔ หรือเห็นไตรลักษณ์ หรือรู้กุศลและอกุศลมูล หรือเห็นปฏิจสงมุปบาท

สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปะ คือ ดำริปลอดจากกาม มีความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่ติดในความปรนเปรอ สนองความอยากของตน, อัปยาสังกัปปะ คือ ดำริปลอดจากพยาบาท ดำริในการเมตตา ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองในแง่ร้าย และอวิหิงสาสังกัปปะ คือ ดำริปลอดจากการเบียดเบียน ดำริที่ประกอบด้วยกรุณาไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย^{๑๒๑}

หากบุคคลฝึกจิตใจให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบ กล่าวคือ มีความเห็นในสิ่งที่เกิดประโยชน์ รู้จักว่าอะไรคือความดีอะไรคือความชั่ว เมื่อจิตของบุคคลรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่วแล้ว ก็หมายความว่าปัญญาของบุคคลนั้นเกิดขึ้น ปัญญาจะเป็นตัวแก้ปัญหที่เกิดขึ้น เช่น “เมื่อเราเกิดโลภะ โทสะ โมหะขึ้น สติสัมปชัญญะ ปัญญาความรู้ก็มาตัดโลภะ โทสะ โมหะออกไปเสีย”^{๑๒๒} ไม่ว่าจะมีความคับข้องใจ ความวิตกกังวล ความกลัวเหล่านี้เป็นต้นล้วนเป็นแต่ผลมาจากปัญหาการฆ่ากันที่เกิดขึ้นในใจของบุคคล ถ้าหากบุคคลฝึกจิตใจให้เป็นสัมมาทิฐิ ปัญญาหรือความรู้ก็จะสามารถจัดปัญหาดังกล่าวนี้ไปได้ จิตที่เป็นสัมมาทิฐิสามารถเข้าถึงกฎของไตรลักษณ์ “ไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา

^{๑๑๙} บุญมี แทนแก้ว, ผศ., พระพุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๓.

^{๑๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๙๑๗.

^{๑๒๑} บุญมี แทนแก้ว, ผศ., พระพุทธศาสนากับปรัชญา, หน้า ๑๑๓.

^{๑๒๒} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะเล่มเดียวจบ, (กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๙๔.

ความเป็นของไม่เที่ยง, ทุกขตา ความเป็นทุกข์, อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน”^{๑๒๓} เมื่อบุคคลเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์อย่างแท้จริงแล้วก็จะสามารถมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในใจเป็นเรื่องธรรมดา ด้วยเหตุผลที่ว่า ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวรวมทั้งปัญหาการฆ่ากันก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์หรือลักษณะ ๓ ประการ เมื่อพิจารณาตามไตรลักษณ์แล้ว บุคคลก็จะสามารถปล่อยวางกับปัญหาดังกล่าวได้ ตรงจุดนี้ ปัญญานั้นเองที่เป็นเครื่องช่วยปล่อยวาง

หากบุคคลฝึกจิตใจให้เกิดสัมมาสังกัปปะ คือคิดชอบ กล่าวคือ คิดในสิ่งที่เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะคิดที่จะไม่พยายามเบียดเบียนผู้อื่น การคิดเช่นนี้นับว่าเป็นการแผ่ความรักความเมตตา สงสารไปให้ผู้อื่นเกิดความสุขความเจริญนับว่าเป็นการแก้ไขปัญหาการฆ่ากันที่เกิดขึ้นภายในใจของบุคคลโดยตรง เป็นการคิดให้อภัยกันและกัน จิตใจที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณา นับว่าเป็นสิ่งกั้นความเบียดเบียนหรือประหัตประหารกัน เป็นการคิดส่งเสริมให้บุคคลเกิดความรักใคร่สงสารกัน สามัคคีกัน เมื่อจิตใจของบุคคลมีแต่ความคิดที่ปรารถนาดีต่อกันเช่นนี้ ปัญหาการฆ่ากันย่อมจะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

วิธีการประยุกต์เอาหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ไขปัญหาการฆ่ากันที่น่าสนใจอีกวิธีหนึ่ง คือ การนำเอาหลักธรรมะปฏิบัติอันสำคัญยิ่งมาประยุกต์ใช้นั้น คือ อริยสัจ ๔ ที่ว่า เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งเพราะ อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ อริยสัจ ๔ เป็นหลักคำสอนที่เป็นความจริงมีประโยชน์ กล่าวคือ เป็นความจริงที่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตได้^{๑๒๔} พระพุทธเจ้าท่านทรงคัดเลือกหลักธรรมมาสอนก็เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ “สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้มีมากมาย แต่ทรงนำมาสอนเพียงเล็กน้อย เหตุผลที่ทรงกระทำเช่นนั้น ก็เพราะทรงสอนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ใช้แก้ปัญหาได้ และสิ่งที่ประกอบด้วยประโยชน์ใช้แก้ปัญหาได้นั้นก็คืออริยสัจ ๔”^{๑๒๕} พระพุทธเจ้าตรัสถึงอริยสัจ ๔ ใน ตถสุตฺต ว่าด้วยสิ่งแท้จริง อริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ^{๑๒๖}

ในการแก้ไขปัญหาการฆ่ากันโดยการนำเอาหลักอริยสัจ ๔ มาประยุกต์ใช้ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่การนำเอาหลักอริยสัจ ๔ มาประยุกต์ใช้นั้น บุคคลจะต้องรู้เรื่องอริยสัจ ๔ ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และจะต้องทำความเข้าใจให้ได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายก็เพราะเห็นความจริงอันประเสริฐคือทรงเห็นหรือมีความเข้าใจอริยสัจ ๔ นั้นเอง กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงเห็นทุกข์ แล้วพระองค์ก็ทรงศึกษาพิจารณาสาเหตุของทุกข์จนพบว่ามันเป็นคืออะไร จากนั้นพระองค์ก็กำจัดทุกข์ให้หมดไป แต่การกำจัดทุกข์นั้นสิ่งที่สำคัญคือจะต้องรู้แนวทางหรือวิธีการกำจัดทุกข์ด้วย ในที่นี้ผู้วิจัยจะประยุกต์เอาคำว่า “ทุกข์” ดังที่กล่าวมานั้นมาเป็นคำว่า “ปัญหา” และปัญหาในที่นี้ก็คือ “ปัญหาการฆ่ากัน”

^{๑๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๙.

^{๑๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๘๙๓ - ๘๙๔.

^{๑๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙๕.

^{๑๒๖} ส.มหา. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๖/๖๐๙.

ผู้วิจัยจะประยุกต์การกำจัดปัญหาที่เป็น “ทุกข์” กับการกำจัดปัญหาที่เป็น “ปัญหาการฆ่ากัน” ดังนี้

๑. ทุกข์ หมายถึง รุ้สภาวะที่เป็นทุกข์ ซึ่งจะต้องกำหนดรู้ตามสภาพที่แท้จริงของมัน (คือไม่ใช่รู้ตามที่เรายากให้มันเป็นหรือตามที่เรากลียดซึ่งมัน เป็นต้น) ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ขั้นแกลงหรือสำรวจปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต

๒. สมุทัย หมายถึง รุ้สิ่งที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งจะต้องกำจัดเสีย ถ้าจัดเป็นขั้นได้แก่ขั้นสืบค้น วิเคราะห์ และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขจำกัดให้หมดสิ้นไป

๓. นิโรธ หมายถึง รุ้ภาวะดับทุกข์ ซึ่งจะต้องกระทำให้ประจักษ์แจ้ง ถ้าจัดเป็นขั้นได้แก่ ขั้นเล็งรุ้ภาวะหมดปัญหาที่เอาเป็นจุดหมาย ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งเป็นไปได้และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ พร้อมทั้งรุ้ว่า การเข้าถึงจุดหมายนั้น จะสำเร็จหรือจะเป็นไปได้อย่างไร

๔. มรรค หมายถึง รุ้มรรคคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องฝึกฝนปฏิบัติ ถ้าจัดเป็นขั้นได้แก่ ขั้นกำหนดวางหรือรับทราบวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดทั้งหลายในการแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหานั้น ซึ่งจะต้องลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการต่อไป^{๑๒๗}

เมื่อศึกษาวิเคราะห์รุ้และเข้าใจการแก้ปัญหาเรื่องการกำจัดทุกข์ของพระพุทธเจ้าตามหลักอริยสัจ ๔ แล้ว พบว่าต้องใช้เหตุผลตามความเป็นจริงและเป็นไปได้ ไม่ใช่เรื่องที่ต้องใช้ความศักดิ์สิทธิ์พิสดารอันใดเลย กล่าวคือ เป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ได้ลึกลับหรือสลับซับซ้อน แต่เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ข้อเท็จจริง มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด มีการนำเอาข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์อย่างจริงจัง จนเกิดเป็นทฤษฎีหรือวิธีการ และขั้นตอนสุดท้ายที่เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากคือ ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ และจะต้องลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด และเมื่อลงมือปฏิบัติไปแล้ว ผลที่ออกมาคือ “ทุกข์” ที่เป็นตัวปัญหานั้นดับสิ้นไป แต่ที่น่าสนใจมากกว่านั้นคือ วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวไม่ได้แก้ปัญหากที่ปลายเหตุ เป็นการแก้ปัญหากที่ต้นเหตุ กล่าวคือ พระองค์ทรงกำหนดรุ้เรื่อง “ทุกข์” เมื่อจะกำจัดทุกข์ พระองค์ก็ทรงค้นหาสาเหตุ (สมุทัย) จนพบว่า สาเหตุของทุกข์คือ ตัณหา ความทะยานอยาก, ความดิ้นรน, ความแส่หา มี ๓ คือ ๑) กามตัณหา ความทะยานอยากในกาม อยากได้ในอารมณ์อันน่าใคร่ ๒) ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ อยากเป็นนั่นอยากเป็นนี่ ๓) วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่ อยากพรากพ้นดับสูญไปเสีย”^{๑๒๘} จากนั้นก็ทรงกำจัดตัดตัณหาอันเป็นสาเหตุของทุกข์เสีย ด้วยการวิเคราะห์หามาแล้วว่า เมื่อกำจัดสาเหตุของทุกข์ได้แล้วจะมีสภาพเป็นอย่างไร ขั้นตอนสุดท้ายพระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้บุคคลทั่วไปได้นำเอาไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติสุขของชาวโลก เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลในการกระทำความดีละ

^{๑๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๙๐๒.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* [ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑], หน้า ๗๒.

เว้นความชั่วทั้งปวง ตลอดจนให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถ้าหากทุกคนในสังคมนำไปใช้อย่างจริงจังและถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฆ่ากันก็จะหมดไปจากสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาดังกล่าวทั้งภายนอกและภายใน เริ่มแต่หลักเบญจศีล เป็นการแก้ปัญหาการฆ่ากันระดับพื้นฐานทั่วไป หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักการขั้นสูงที่ฝึกจิตเมื่อให้ให้เกิดความอาฆาตประสงค์จะประหารกัน และหลักอริยสัจ เป็นการหาวิธีการ กระบวนการ หรือแนวทางในการระงับเหตุที่จะทำให้นักฆ่ากันอย่างยั่งยืน

๒.๕ สรุป

จากการศึกษาการการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า และวิธีการงดเว้นจากการฆ่า สรุปได้ดังนี้

คำว่า “ปาณาติบาต” นั้น หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า (วธกเจตนา) สัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ในทางทวารโศกทวารหนึ่ง คือ ทางกายทวารก็ดี ทางวจีทวารก็ดี หรือทั้ง ทางกายทวารและวจีทวารก็ดี จนทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้น ๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ชื่อว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หรือปาณาติบาตทั้งสิ้น อีกอย่างหนึ่ง การกระทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ ๑) การฆ่าด้วยตนเอง ๒) การสั่งให้ผู้อื่นฆ่า ๓) การข้าวหรือปล่อยอาวุธออกไปฆ่า ๔) การฆ่าด้วยเครื่องมือที่อยู่กับที่ ๕) การฆ่าด้วยอำนาจอำนาจแห่งคุณไสยศาสตร์ ๖) การฆ่าด้วยการบันดาลด้วยฤทธิ์ ซึ่งประโยคแห่งการฆ่าทั้ง ๖ ประการนี้ยังแบ่งออกเป็นประโยคละ ๒ ประการ คือ ๑) การเจาะจงฆ่า และ ๒) การไม่เจาะจงฆ่า

คำว่า องค์ประกอบ ในที่นี้ หมายถึง องค์แห่งการกระทำปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์จำพวกใดก็ตาม โดยการกระทำที่ถือว่าผิดหรือละเมิด ล่วงเกิน จนเป็นเหตุให้ศีลข้อปาณาติบาตนี้ ขาดลงอย่างสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วยองค์ทั้ง ๕ สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีจิตคิดจะฆ่า ลงมือฆ่าตนเอง สัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น ดังนั้น การกระทำใดที่ประกอบด้วยเจตนาและครบ องค์ประกอบ ๕ ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงจะถือว่าเป็นการกระทำที่เรียกว่าปาณาติบาต คือ การทำชีวิตสัตว์ให้ตกไปและได้รับโทษตามที่กล่าวแล้ว แต่ตรงกันข้ามหากไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์เหล่านั้น และไม่ครบองค์ประกอบหลัก ท่านถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ใช่ปาณาติบาตโดยตรง

การทำลายชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ขาด เพราะขาดเจตนาในการกระทำ ได้แก่ ๑) บุคคลผู้ไม่จงใจ ๒) บุคคลผู้ไม่รู้ ๓) บุคคลผู้ไม่มีความประสงค์จะฆ่า ๔) บุคคลผู้วิกลจริต ๕) บุคคลมีจิตฟุ้งซ่าน และ ๖) บุคคลผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา โทษของการกระทำปาณาติบาตมี ๒ ระบบ คือ โทษตามระบบศีลหรือวินัย และโทษทางธรรม ซึ่งโทษทั้ง ๒ ประการ คือ ๑) โทษทางวินัยหรือศีล โทษของการกระทำปาณาติบาตในทางวินัยสำหรับภุคหัตถ์ ผู้เป็นอุบาสกและอุบาสิกาในทางพระพุทธศาสนา ๒) โทษทาง

ธรรมหรือกัลยาณธรรม โทษของปาณาติบาตในแง่ธรรมหรือกัลยาณธรรม เป็นไปตามกฎแห่งธรรม (นิยาม) ที่เรียกว่า “กรรมนิยาม” คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการให้ผลของกุศล (บุญ) และอกุศล (บาป)

ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินปาณาติบาต ๑) ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อยมีโทษมากหรือโทษน้อย ๒) ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกรึอย่างไร ๓) ดูที่ความพยายามจงล้างจงผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลสมาก เช่น โกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่าคำว่า ฆ่า ในที่นี้หมายถึง ฆ่าเองก็ดี ใช้หรือจ้างวานให้คนอื่นฆ่าก็ดี ถือว่าเป็นบาป ในข้อนี้มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ๔) ลงมือฆ่าด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) สัตว์นั้นตาย ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ถือว่าเป็นบาป แต่ถ้าไม่ครบขาดข้อใดข้อหนึ่งไปถือว่าไม่เป็นบาป

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้บุคคลทั่วไปได้นำเอาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุขของชาวโลก เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลในการทำความดีละเว้นความชั่วทั้งปวง ตลอดจนให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถ้าหากทุกคนในสังคมนำไปใช้อย่างจริงจังและถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฆ่ากันก็จะหมดไปจากสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทั้งภายนอกและภายใน เริ่มแต่หลักเบญจศีล เป็นการแก้ปัญหาการฆ่ากันระดับพื้นฐานทั่วไป หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักการขั้นสูงที่ฝึกจิตเมื่อทำให้เกิดความอาฆาตประสงค์จะประหารกัน และหลักอริยสัจ เป็นการหาวิธีการ กระบวนการ หรือแนวทางในการระงับเหตุที่จะทำให้คนฆ่ากันอย่างยั่งยืน

บทที่ ๓

การงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน

ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยต้องการศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน ซึ่งในทัศนะของศาสนาเซนแล้ว หลักใหญ่ใจความก็คือการยึดถือหลักอหิงसानั่นเอง โดยกำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๔ ประการ คือ ๑) นิยามความหมายของการงดเว้นจากการฆ่า ๒) องค์ประกอบของการงดเว้นจากการฆ่า ๓) เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า และ ๔) วิธีการงดเว้นจากการฆ่า มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ นิยามความหมายของการงดเว้นจากการฆ่า

เซน แผลงมาจากศัพท์ว่า ชิน ซึ่งเป็นภาษามคธ แปลตามความมุ่งหมายแห่งศาสนานิกของเซนว่า ผู้ชนะ^๑ เรียกตามภาษาสันสกฤตว่า ไชนะ หรือ ชินะ แปลว่า ผู้ชนะ^๒ ศาสนาเซนเป็นศาสนาหนึ่งที่มีแหล่งกำเนิดในเอเชียใต้คือประเทศอินเดีย และยังคงเป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งของอินเดียในยุคปัจจุบัน ศาสนาเซนเกิดก่อนพุทธศาสนาเล็กน้อย เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คำสอนสอนความเชื่อถือและศาสนพิธี ตลอดทั้งปฏิเสธเรื่องพระเจ้า เป็นศาสนาอเทวนิยมไม่เชื่อถือเรื่องของพระเจ้า ปฏิเสธเรื่องการถือชั้นวรรณะ ปฏิเสธการฆ่าสัตว์เช่นสังเวชชาพระเจ้า เช่นเดียวกับพระพุทธรูป ศาสนาเซนก่อตั้งขึ้นโดยท่านศาสดามหาวิระท่านเป็นตริถังกรองค์ที่ ๒๔ และเป็นองค์สุดท้าย ในจำนวนตริถังกรทั้งหมด ๒๔ องค์ มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในคัมภีร์พุทธศาสนาเรียกว่า “นิครนถ์ นาฏบุตร”^๓

คัมภีร์ของศาสนาเซนนั้น สวางได้พากันรวบรวมขึ้นไว้ภายหลังที่ศาสดามหาวิระเข้าสู่โมกษะประมาณ ๑๖๐ ปี ส่วนการทำสังคายนาคือรวบรวมธรรมวินัยของเซนเข้าเป็นหมวดหมู่ขึ้นหมวดหมู่ของคัมภีร์เซนแบ่งออกเป็น ๒ พวกคือ ๑) อังคะ ปรวิษฐ (Anga-Pravista) ๒) อังคะพาหะ (Anga-Bahya) คัมภีร์ของศาสนาเซนหมวดแรกเรียกว่า “อังคะ” หรือ “อาคม” เป็นเรื่องที่ยากแก่การค้นคว้า ไม่ค่อยเปิดเผยเหมือนศาสนาอื่น สวางบางคนที่มีคัมภีร์ก็พยายามจะเก็บซ่อนคัมภีร์ไว้อย่างมิดชิด หลักสำคัญของคัมภีร์ศาสนาเซนคือ คัมภีร์อาคมะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สิทธานตะ และคัมภีร์กัลปสูตร คัมภีร์อาคมะประกอบด้วยคัมภีร์ ๔๕ เล่ม และแบ่งย่อยออกไปเป็นคัมภีร์ละ ๑๑

^๑สุนทร ฌ รังษี, **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๙๑.

^๒สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ประวัติศาสตร์ศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รวมสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๑.

^๓อดิศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๔๙.

ส่วน กับเล่มที่ ๑๒ เรียกว่า ฤทธิบาท เป็นอุปางคะ ๑๑ ส่วน แบ่งเป็นมุลสูตร ๔ เล่ม เป็นเจตสูตร ๖ เล่ม เป็นคูสิกสูตร ๒ เล่ม และเป็นปภินกะ ๑๐ เล่ม^๕

หลักธรรมคำสอนของศาสนาเซน แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ กว้าง ๆ ๓ หลัก คือ

๑. หลักธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ หลักอนุพรต ๕ ได้แก่ (๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต (๒) สัตยะ พุทความจริง ไม่พูดเท็จ (๓) อัศเตยยะ ไม่ลักขโมย รวมทั้งไม่หลบเลี่ยงภาษี อากร (๔) พรหมจรรย์ อย่างต่ำคือการไม่ประพฤติดิถีในกาม และ (๕) อปริครหะ การไม่โลภ ไม่ควรมี ข้าวของมากเกินไป

๒. หลักธรรมชั้นกลาง หรือหลักศาสนาในการดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น ๒ ชั้น (๑) ชั้นชฌยาน (๒) ชั้นชีวะและอชีวะ

๓. หลักธรรมชั้นสูงหรือหลักโมกษะ โมกษะคือการหลุดพ้น หรือความเป็นอิสระของ วิญญาณ พุดง่าย ๆ คือ การทำให้วิญญาณหลุดพ้นจากอึดตา และจากความไม่บริสุทธิ์ ไม่ต้องมาเกิด อีก

ศาสนาพราหมณ์ มีความศรัทธาเชื่อว่าเมื่อวิญญาณหลุดพ้นแล้วจะไปรวมอยู่กับพรหม ส่วนศาสนาเซน มีความศรัทธาเชื่อว่า เมื่อวิญญาณหลุดพ้นแล้ว ก็จะไปอยู่ในส่วนหนึ่งของเอกภาพที่ เรียกว่า “ลิตทศิลา” ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขนิรันดร ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ข้อปฏิบัติที่จะบรรลุ โมกษะในศาสนาเซน มีอยู่ ๓ ประการดังนี้

๑) ความศรัทธาเชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง ได้แก่ เชื่อในศาสดาทั้ง ๒๔ องค์ของศาสนาเซน เชื่อในเซนศาสตร์ หรือคัมภีร์ของศาสนาเซน และเชื่อในนักบวชผู้สำเร็จผลในศาสนาเซน

๒) ความรู้ที่ถูกต้อง ได้แก่ รู้สิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง และด้วยความแน่ใจ

๓) ความประพฤติที่ถูกต้อง มีข้อปฏิบัติทั้งของนักบวชและคฤหัสถ์ แต่ที่นับว่าสำคัญ ที่สุดก็คือ อหิงสา การไม่เบียดเบียน

หลักการทั้ง ๓ ข้อนี้ เป็นทางทำลายกรรม คือการกระทำ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการถูกผูกมัด หรือผูกพันตามหลักศรัทธาของศาสนาเซน

ศาสตามหาวิระ ซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาเซนนั้น ได้กล่าวว่า ชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐที่สามารถก่อคุณประโยชน์ให้แก่โลกได้ การมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์จึงมีหน้าที่ร่วมกันคือ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันไม่ตั้งตนเป็นศัตรูกัน เพราะเป็นเครื่องกีดกันให้ตนเองไม่ประสบความสำเร็จ ศาสนาเซนเน้นคำสอนเรื่องอหิงสาว่าเป็นบรมธรรม คือเป็นธรรมอันยิ่งใหญ่เหนือกว่า ธรรมหรือคำสอนอื่นใด เพราะเมื่อมนุษย์ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นแล้วสังคมจะ เกิดสันติสุข หลักอหิงสาในศาสนาเซน หมายถึง การงดเว้นจากการประทุษร้ายชีวิต^๕ หรือสิ่งมีชีวิตแม้

^๕ ดนัย ไชโยธา, นานาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๘๕.

^๕ See Shri Jayatilal.S.A Treatise On Jainism. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt> [๒๗ ธ.ค. ๒๕๖๑].

อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เช่น ชีวะที่อยู่ในพืช, ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ ซึ่ง
 เชนถือว่า ล้วนมีชีวะอยู่ทั้งสิ้น^๖

อหิงสา หมายถึง การไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ หลักการ
 อหิงสาที่แท้จริงควรหมายถึงเสรีภาพโดยสมบูรณ์จากเจตจำนงอันป่วยไข้ ความโกรธแค้น และความ
 เกลียดชัง แต่เป็นการแบ่งปันความรักไปสู่ทุกสรรพสิ่ง อหิงสาเป็นคุณสมบัติของจิตวิญญาณ และเป็น
 วิธีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต”

คำว่า “อหิงสา” เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึงการหลีกเลี่ยงการบาดเจ็บที่เรียกว่าหิงสา
 อหิงสาเป็นแก่นในศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และศาสนาเชน อหิงสามีการกล่าวไว้ในปรัชญาอินเดีย
 ประมาณ ๘๐๐ ปีก่อนพุทธศักราช ทฤษฎีที่สำคัญของทุกศาสนาที่มีต้นกำเนิดในประเทศอินเดีย แต่
 ไม่เป็นที่รู้จักกันมากเกี่ยวกับต้นกำเนิดทางประวัติศาสตร์ของอหิงสาและเป็นวิธีการที่มันจะกลายเป็น
 ที่แพร่หลายและได้ยึดที่มั่นลึกในปรัชญาอินเดีย

เมื่อกล่าวโดยสรุป อหิงสา (Ahimsa) หรือ การไม่เบียดเบียน คือ ไม่สร้างความทุกข์ให้แก่
 สิ่งมีชีวิตอื่น ชาวเชนส่วนมากจึงไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ตัดหรือถอนต้นไม้ รับประทานแต่ผลไม้และถั่วซึ่งเป็นผล
 พลอยได้จากสิ่งมีชีวิตแต่ไม่ใช่สิ่งมีชีวิตโดยตรง เช่น ส่วนลำต้นหรือราก ไม่นุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าที่ทำจาก
 ขนหรือหนัง ไม่ทำงานในสวนสัตว์หรือคณะละครสัตว์ รวมถึงไม่ทำธุรกิจค้าขายอาวุธและยาฆ่าแมลง
 หรือยากำจัดวัชพืช นับเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญที่สุดของชาวศาสนาเชน

เชนแบ่งชีวะออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ชีวะที่ยังเวียนว่ายตายเกิด (sa sâri) ชีวะ
 ระดับนี้เป็นชีวะที่ไม่สมบูรณ์ เป็นชีวะที่อาศัยอยู่ในโลก ๒) ชีวะที่หลุดพ้น (Siddha) ไม่เวียนว่ายตาย
 เกิดแล้ว ถือเป็นชีวะที่สมบูรณ์^๗ เป็นชีวะอาศัยอยู่ในดินแดนที่เรียกว่า อีศัตปราคภาระ
 (Īsatprāgbhāra) ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา ลักษณะสำคัญของชีวะคือ รู้สึก (จิตตัญยะ =
 consciousness)^๘ ชีวะที่ยังเวียนว่ายตายเกิดจำแนกได้ ๔ ประเภท ตามสถานะการเกิด ได้แก่
 ๑) นารกิ หมายถึง ชีวะที่เกิดในนรก ๒) ติรฉาน หมายถึง ชีวะที่เกิดต่ำกว่ามนุษย์ ๓) มนุษยะ
 หมายถึง ชีวะที่เกิดเป็นมนุษย์ และ ๔) เทวตา หมายถึง ชีวะที่เกิดเป็นเทวดา รวมถึง ภูต ผี ปีศาจ
 เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาในจำนวนชีวะเหล่านี้ ยังจำแนกออกเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่^๙

(๑) **เอกินทริยะ** กลุ่มที่มีอินทรีย์เดียว/มีอายตนะเดียว จำแนกย่อยได้อีก ประเภท
 ได้แก่ ก) ปฐฐวีกายะ หมายถึง สิ่งที่ประกอบด้วยธาตุดิน เช่น หิน ก้อนดิน เปลือก เพชร แร่ธาตุ เป็น
 ต้น ข) อปกายะ หมายถึงสิ่งประกอบด้วยธาตุน้ำ เช่น หมอก สายฝน น้ำค้าง ก้อนหิมะ ก้อนลูกเห็บ
 เป็นต้น ค) เตอกายะ หมายถึง ไฟชีวิต ง) วายุกายะ หมายถึง ลมทุกชนิด เช่น พายุไซโคลน ลมบ้าหมู

^๖Charlotte Krausep, *An Interpretation of Jain Ethics*, (Bhavnagar: PhulchondjiVed. Publisher, 1929), p.19.

^๗J.N. Farquhar, *The Religious Quest of India*, (London: Oxford University Press, 1915), p.96.

^๘Ibid., p.95.

^๙J.N. Farquhar, *The Religious Quest of India*, p.97.

ลมมรสุม ลมตะวันตก ลมที่พัดเข้าหาเส้นศูนย์สูตรของโลก เป็นต้น, และ จ) วนปาติกาเย หมายถึงพืชทุกชนิด เอกินทรีย์ มักเป็นชีวะที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ด้วยตนเอง รับผิดชอบได้อย่างเดียวคือกายผัสสะ

(๒) **ทวินทริยะ** กลุ่มที่มี ๒ อินทรีย์/รับผิดชอบได้ ๒ กายผัสสะ และชีวหาผัสสะ เช่น สัตว์จำพวกหนอน ปลิง ทาก หอย ไส้เดือน สัตว์น้ำบางประเภท เช่น หอย กุ้ง ปู และสัตว์เล็กชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

(๓) **ตรินทริยะ** กลุ่มที่มี ๓ อินทรีย์/รับผิดชอบได้ ๓ ทาง คือ กาย ชิวหา และขานผัสสะ เช่น แมลง มด แมลงปอง หมัด ไร เหา แมลงเม่า เป็นต้น

(๔) **จตุรินทริยะ** กลุ่มที่มี ๔ อินทรีย์/รับผิดชอบได้ ๔ ทาง คือ กาย ชิวหา ขานะ และจักขุผัสสะ เช่น ตัวต่อ ผีเสื้อกลางคืน แมงเม่า แมลงวัน ผึ้ง เป็นต้น

(๕) **ปัญจินทริยะ** กลุ่มที่มี ๕ อินทรีย์/รับผิดชอบได้ ๕ คือ กาย ชิวหา ขานะ จักขุ และโสฬผัสสะ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ก) ประเภทมีเหตุผล เช่น สัตว์นรก เทวดาที่อยู่บนสวรรค์ สวรรค์ และมนุษย์ ข) ประเภทไม่มีเหตุผล ได้แก่ สัตว์บก หรือสัตว์น้ำบางชนิด

ในทรรณะของเซน^{๑๐} การฆ่า หรือทำลายชีวิตินทรีย์อย่างใดอย่างหนึ่งถือเป็นการขัดกับหลักอหิงสาทั้งสิ้น โดยในส่วนของนักบวชจะถือเคร่งครัด ไม่ล่วงละเมิดแม้ในชีวะของสัตว์ที่มีอินทรีย์เดียว นักบวชเซนจึงไม่สามารถบริโภคน้ำดิบได้ เพราะในน้ำก็มีชีวะ นักบวชเซนจึงรับเฉพาะน้ำที่ต้มสุกแล้วเท่านั้น ส่วนชาวบ้านทั่วไป หลักการเรื่องความไม่เบียดเบียนจะเริ่มต้นถือปฏิบัติต่อสัตว์ที่มีตั้งแต่ ๒ อินทรีย์ขึ้นไป

เซนมีความเชื่อว่า ชีวะทุกชนิด ทุกประเภท ล้วนมีสัญชาตญาณที่เหมือนกันก็คือ ต้องการดำรงอยู่ หรือต้องการมีชีวิตอยู่ การเบียดเบียน หรือทำร้ายสัตว์จึงถือเป็นบาป ละอรรถภาพของความ เป็นมนุษย์แล้ว ย่อมไปบังเกิดในดินแดนของอสูร อันเป็นดินแดนที่มีมืดมิด^{๑๑} เป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสุขในโลกหน้า^{๑๒} ในเทศนาที่ ๔ บทที่ ๑ จึงประกาศชัดเจนว่า

อรหัตและภควัตทั้งหลาย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
ล้วนกล่าวอย่างนี้ พูดอย่างนี้ ประกาศอย่างนี้ อธิบายอย่างนี้ทุก
ลมหายใจ ทุกความมีอยู่ ทุกชีวิต ทุกตัวตนที่มีความรู้สึก บุคคลไม่
ควรเช่นฆ่า เบียดเบียน กระทำการทารุณ ทำให้ได้รับทุกข์ทรมาน
หรือกำจัด^{๑๓}

หากพิจารณาจากเทศนาดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า ความไม่เบียดเบียนในทรรณะของเซนนั้นมีความหมายบ่งถึงพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปตามน้ำหนัก รุนแรงสุดก็คือทำลายชีวิตให้สิ้นไป รองลงมาเป็นการเบียดเบียน ทำร้ายให้ได้รับความบาดเจ็บ ทุกข์ทรมาน หรือความเดือดร้อนลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

^{๑๐}N.Farquhar, *The Religious Quest of India*, op.cit., p.100.

^{๑๑}SBE, Vol.xlv, p. 28.

^{๑๒}Ibid., p. 114.

^{๑๓}SBE., vol.xxii, p.36.

นอกจากนั้น ยังพิจารณาตามอินทรีย์ของสัตว์แต่ละชนิด เช่น ฆ่าแพะ กับตัดต้นไม้ ฆ่าแพะย่อมบาปมากกว่า เพราะแพะมีอินทรีย์ ๕ ขณะที่ต้นไม้มีเพียงอินทรีย์เดียว^{๑๔} กรณีอื่น ๆ สามารถเทียบเคียงโดยนัยนี้

จะเห็นได้ว่า การงดเว้นจากการฆ่าในทัศนะของศาสนาเซน ก็คือ การยึดถือหลักอหิงสา หมายถึง การไม่ตรวจสอบชีวิตความก้าวหน้าทุกคน สัตว์ที่ยังมีการความคืบหน้าในชีวิตของวิวัฒนาการของพวกเขาโดยเคลื่อนย้ายจากประเภทหนึ่งของชีวิตสัตว์ไปยังอีก หากสัตว์โดยเฉพาะอย่างยิ่งถูกฆ่าตายแล้วความคืบหน้าของเขามีการตรวจสอบ ถ้าสัตว์จะอยู่ในร่างกายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเวลาหลายวันหรือหลายปีและถูกฆ่าตายก่อนวัยอันควรแล้วเขาจะกลับมาอีกครั้งในรูปแบบของชีวิตที่จะเสร็จสมบูรณ์ในวันที่เหลืออยู่ เพื่อที่จะได้เลื่อนตำแหน่งให้เป็นสายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตอื่น ดังนั้น ความหมายของหลักอหิงสาไม่ได้มีความหมายแคบ ๆ เพียงแค่การไม่ทำร้ายชีวิตหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายของความรุนแรงในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่มุ่งหมายถึงการไม่ใช้ความรุนแรงทางวาจาและทางความคิดด้วย

๓.๒ องค์ประกอบของการงดเว้นจากการฆ่า

ศาสนาเซน ให้ความสำคัญต่ออหิงสา ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ การงดเว้นจากการฆ่า จึงมุ่งหมายเอาหลักอหิงสาโดยปริยาย ซึ่งหลักอหิงสานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. อหิงสาทางกาย หมายถึง การไม่เบียดเบียนทางกายกรรม หรือพฤติกรรมทางกาย โดยประการต่าง ๆ ดังนี้แห่งเทศนาว่า

การทำอันตรายต่อดิน ก็เหมือนการตีการฟันของคนตาบอด การทำให้คนตาบอดพิการ หรือฆ่าคนตาบอดนั่นเอง เมื่อทราบอย่างนี้ก็ไม่ควรทำบาปต่อดิน หรือเป็นเหตุให้ผู้อื่นทำบาป หรือยอมให้ผู้อื่นทำบาปในน้ำก็มีก็มีชีวะอยู่มากมาย แท้จริง น้ำเป็นสิ่งมีชีวิต ผู้ทำร้ายชีวะในน้ำย่อมไม่เข้าใจสภาวะของบาป และสละบาปไม่ได้ ทราบเช่นนี้ก็ไม่ควรทำบาปต่อน้ำ หรือเป็นเหตุให้ผู้อื่นทำบาป หรือยอมให้ผู้อื่นทำบาปต่อน้ำเลย^{๑๕}

โดยอาศัยการกระทำที่โง่เขลา หรือโดยประมาท เขาอาจทำลายสัตว์ในไฟ และนอกจากนั้นยังทำลายสัตว์อื่น ๆ มีสัตว์ที่อาศัยอยู่ในดิน หล้า ใบไม้ ไม้ มูลโค หรือในกองฝุ่น และสัตว์ที่ชอบกระโดด ซึ่งจะตกลงในไฟ ถ้าหากมันเข้าไปใกล้ไฟ ถ้ามันถูกไฟ มันจะเหี่ยวแห้งไปหมด ความรู้สึก และตาย^{๑๖}

โดยอหิงสาทางกาย ครอบคลุมพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีมนุษย์ดำเนินในชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาหาร การดื่มกิน การประกอบอาชีพการงาน การดำเนินชีวิตในสังคม ดังจะได้กล่าวข้างหน้า

^{๑๔}Y.Meisih, *A Comparative Study of Religious*, (India: MotilalBanarasidass, 1993), p.243.

^{๑๕}SBE., Vol.xxii., p.3-4.

^{๑๖}SBE., Vol.xxii., p.7.

๒. อหิงสาทางวาจา หมายถึง การไม่เบียดเบียนทางวจีกรรม หรือพฤติกรรมทางวาจา โดยประการต่าง ๆ เช่น ในหลักภาษา สมิติ (The Bhasha Samiti) ห้ามนักบวชเซนระมัดระวังคำพูดที่นำไปสู่การเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่น และในขณะที่พูดต้องระมัดระวังชีวิตที่อยู่ในอากาศไม่ให้ได้รับอันตรายด้วย นักบวชนิกายเศวตัมพรมักใช้ผ้าปิดปากในขณะที่พูด นัยหนึ่งเพื่อป้องกันชีวิตที่อยู่ในอากาศ อีกนัยหนึ่งเพื่อจำกัดชีวิตที่เข้าสู่ทางปากและทางลมหายใจ^{๑๗}

๓. อหิงสาทางใจ หมายถึง การไม่เบียดเบียนทางมโนกรรม หรือความคิดโดยประการต่าง ๆ เช่น หลักคุปติ ๓ ประการ ข้อแรก กล่าวถึงมโนคุปติ^{๑๘} หรือการคุ้มครองจิตไม่ให้ความโศกเศร้า หรือความคิดโหดร้ายอำมหิต เป็นต้น เกิดขึ้นขณะเดียวกันก็เพียรพยายามให้ความคิดที่บริสุทธิ์ดีงามเกิดขึ้น

ศาสนาเซนเป็นศาสนาที่เน้นหลักอหิงสา เพราะยึดมั่นการไม่เบียดเบียนกันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพราะหลักศาสนาคือหลักคำสอนสำคัญของศาสนาเซน แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ ๓ หลัก คือข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นในศาสนาเซน บางครั้งเรียกว่า หลักไตรรัตน์ หรือไตรตนะ หมายถึง แก้ว ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) **สัมยัคฺทรรศนะ** คือ ความเห็นชอบ ได้แก่ ความเห็นถูกต้อง และมีความเชื่อมั่นต่อศาสนาของศาสนาเซนว่า เดิมที่ท่านก็เป็นปุถุชนธรรมดา แต่อาศัยความเพียรพยายามอันแรงกล้า จึงบรรลุความหลุดพ้นเป็นพระชินะ หรือผู้ชนะกิเลสได้

๒) **สัมยัคฺชญาณ** คือ ความรู้ชอบ ได้แก่ ความรู้ชอบในหลักธรรมที่ศาสนาของศาสนาเซนสั่งสอนไว้ เช่นเดียวกัน

๓) **สัมยัคฺจริต** คือ ความประพฤติชอบ ได้แก่ ความประพฤติชอบตามหลักธรรม ๒ อย่าง คือ (๑) ธรรมปฏิบัติของนักพรต เรียกว่า อณาการธรรม คือ หลักมหาพรต และ (๒) ธรรมปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน เรียกว่า อาการธรรม คือ หลักอนุพรต^{๑๙}

ธรรมปฏิบัติสำหรับนักบวช หลักปฏิบัติขั้นสูงของนักบวช เรียกว่า อณาการธรรม เป็นหลักที่นักบวชเซนต้องปฏิบัติ มีจำนวน ๖ ประการ คือ

- ๑) เว้นจากการฆ่าหรือเบียดเบียนสิ่งมีชีวิต
- ๒) เว้นจากการกล่าวเท็จ
- ๓) เว้นจากการลักฉ้อทรัพย์สิ่งของ
- ๔) เว้นจากการมีเพศสัมพันธ์
- ๕) เว้นจากการยึดถือหรือหวงแหนสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นของตนเอง

^{๑๗} Charlotte Krause, *An Interpretation of Jain Ethics*, (Shri Yashovijaya Jain Granthmala Bhavnagar (Kathiawar, 1929), p.10-11.

^{๑๘} Ibid., p.12.

^{๑๙} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถร), *ศาสนาสาก*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๘) หน้า ๗๘.

๖) เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลากลางคืน สำหรับข้อนี้ผู้ที่ประสงค์จะทรมาณตนให้ถึงอุกฤษฏ์ จะลดการบริโภคอาหารให้น้อยลงจนไม่กินเลยตลอดชีวิต หรือชีวิตแตกดับ ก็พึงควรกระทำ

นักบวชเซนต้องปฏิบัติตามหลัก ๖ ประการนี้อย่างเคร่งครัด ต้องมีความสำรวมและมีสติตลอดเวลา เช่น นอกจากเวลาบริโภคอาหารหรือจะไปไหนต้องมีผ้าปิดปากเพื่อป้องกันสัตว์เล็ก ๆ ไม่ให้พลัดเข้าปาก เวลาเดินทางไปไหนมาไหนต้องถือไม้กวาดปิดลวงหน้า ด้วยเกรงว่าจะเหยียบสัตว์ตาย ต้องมีผ้ากรองน้ำสำหรับดื่มเสมอ ในฤดูฝนสี่เดือนต้องเว้นการเดินทางจาริกไปในที่ใด ๆ เพราะฤดูนี้มีตัวแมลงเกิดขึ้นมาก ต้องเปลือยกาย ต้องโกนศีรษะหมด นักบวชที่เคร่งจริง ๆ ต้องถอนผมเป็นต้น แต่ในความคิดเห็นของนักวิชาการต่าง ๆ จะกล่าวไว้ในลักษณะที่แตกต่างจากคำกล่าวข้างต้น โดยระบุว่า ข้อปฏิบัติของนักบวชเซน เรียกว่า หลักมหาพรต มี ๕ ประการข้างต้นเท่านั้น ดังต่อไปนี้^{๒๐}

- ๑) เว้นจากการฆ่าหรือเบียดเบียนสิ่งมีชีวิต
- ๒) เว้นจากการกล่าวเท็จ
- ๓) เว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของ
- ๔) เว้นจากการมีเพศสัมพันธ์
- ๕) เว้นจากการยึดถือหรือหวงแหนสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นของตนเอง

มหาพรต ๕ ประการนี้ ถ้าเป็นนักบวชจะปฏิบัติเคร่งครัดมาก แต่ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็จะลดหย่อนผ่อนคลายความเข้มงวดลงไป หลักธรรมปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือนหลักปฏิบัติสำหรับคนทั่วไปที่ไม่ใช่ นักบวช เรียกว่า อาศาธรรม มีหลักการเช่นเดียวกับหลักศีล ๕ ของพระพุทธศาสนา แต่มีจำนวนมากกว่าจำนวน ๑๒ ประการ ดังต่อไปนี้

ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า อนุพรต ๕ ประการ คือ

- ๑) เว้นจากการฆ่าสิ่งมีชีวิต
- ๒) เว้นจากการกล่าวเท็จ
- ๓) เว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของ
- ๔) ยินดีเฉพาะภรรยาของตนเท่านั้น
- ๕) มีความปรารถนาพอดี ไม่แสวงหาทรัพย์เพิ่มเติมด้วยการทำทุจริต

ข้อปฏิบัติที่ เรียกว่า คุณพรต ๓ ประการ คือ

- ๖) เว้นจากการเบียดเบียนหรือทำร้ายสิ่งมีชีวิต เช่น กินเนื้อสัตว์ น้ำผึ้ง นมสด และแม้การเพาะปลูกซึ่งจะเป็นอันตรายแก่สัตว์ที่อยู่ในดินถือว่าเป็นห้ามทั้งสิ้น
- ๗) ไม่ออกพื้นที่เขตของตนในทุกทิศ หมายถึง ไม่ออกไปจากสถานที่เป็นที่พักของตน (ทิศพรต)
- ๘) มีการกินและการใช้แต่พอดี

ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า สิกขาบท ๔ ประการ คือ

^{๒๐} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถระ), ศาสนาสากถ, หน้า ๑๑๗.

- ๙) ประพฤติตนให้เสมอต้นเสมอปลาย
 ๑๐) การบำเพ็ญพรตหรือปฏิบัติธรรมตามหลักศาสนาเซนทุกเทศกาล
 ๑๑) การจำอุโบสถ (เช่นเดียวกับการจำศีลของพุทธศาสนา)
 ๑๒) การต้อนรับเลี้ยงดูแขกที่มาหา

แต่ในความคิดเห็นของนักวิชาการต่าง ๆ จะกล่าวไว้แต่เพียงหลักอนุพรต ๕ ประการเท่านั้น และมีวิธีปฏิบัติเช่นเดียวกับนักบวช แต่ไม่เคร่งครัดเหมือนนักบวช โดยแสดงไว้ดังต่อไปนี้

- ๑) อหิงสา ได้แก่ การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต
 ๒) สัตยะ ได้แก่ การพูดความจริง
 ๓) อัศเตยยะ ได้แก่ การไม่ลักขโมย การไม่ฉ้อโกง
 ๔) พรหมจริยะ ได้แก่ การไม่ประพฤติผิดในเรื่องเกี่ยวกับบพเวณี
 ๕) อปริครหะ ได้แก่ การไม่โลภ ไม่สะสมสิ่งของที่มากเกินไปจนความจำเป็น

บรรดาประเภทหลักปฏิบัติทั้งของนักบวชและผู้ครองเรือนนั้น หลักอหิงสาถือว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ศาสนาเซนเน้นให้บุคคลปฏิบัติมากที่สุด ถือได้ว่า เป็นยอดแห่งคำสอนของศาสนาเซน ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์วาระก่อนที่เสด็จขึ้นพระชนม์ได้ทรงแสดงปัจฉิมโอวาทว่า “ในบรรดาคำสอนของพระองค์ทั้งหมด อหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุด เพราะทุกชีวิตย่อมรักชีวิตของตนด้วยกันทั้งนั้น จึงไม่ควรเข่นฆ่าทำร้ายเบียดเบียนกันละกัน ไม่ว่าจะเป็มนมนุษย์หรือสัตว์”^{๒๑}

การปฏิบัติอหิงสาของเซน เน้นหลักการทางจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ที่ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต โดยการนำหลักการเรื่องอหิงสาไปใช้เป็นพื้นฐานจากจุดเริ่มต้นในหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อหลัก การอหิงสาจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพจิตใจของบุคคล

(๑) **ทญา ความรัก** กฎเกณฑ์พื้นฐานทางศีลธรรมที่สำคัญในทรรณะของเซนคือความรัก ความเห็นอกเห็นใจกัน ความเมตตาสงสาร พื้นฐานทางศีลธรรมดังกล่าว ถือเป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่การไม่เบียดเบียน^{๒๒}

(๒) **การรู้จักเอาใจเขาใส่ใจเรา** สิ่งมีชีวิตทุกชนิดทุกประเภทล้วนรักสุข เกลียดทุกข์ และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะดำรงอยู่ การรู้จักเอาใจเขาใส่ใจเรา จะทำให้เราเกิดความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ไม่เบียดเบียน รังแกกันให้ได้รับความเดือนร้อน ดั่งนัยแห่งในอาจารย์จางคฺสูตตอนหนึ่งว่า “สัตว์ทั้งปวงล้วนรักตัวเอง ล้วนแสวงหาความสุขสำราญ และหลีกเลี่ยงความทุกข์ทั้งสิ้น เกลียดการทำลายล้าง รักชีวิต และปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง”^{๒๓}

ผู้รังเกียจการทำร้ายแม้แต่ลม ย่อมรู้จักทุกข์ของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ผู้ที่ทราบว่าจะไร้ชั่วสำหรับตัวเอง ย่อมทราบว่าจะไร้ชั่วสำหรับคนอื่นด้วย และผู้ทราบว่าจะไร้ชั่วสำหรับคนอื่นด้วย ย่อมทราบว่าจะไร้ชั่วสำหรับตัวเองด้วย การเอาใจเขามาใส่ใจเรานี้ควรทำให้มีเกิดมีในจิตใจเสมอ

^{๒๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธรเถระ), ศาสนาสาฎก, หน้า ๑๐๒.

^{๒๒} Herbert Warren, *Jainism*, (India: The Central Jaina Publishing House, 1916), p.64.

^{๒๓} ดับบลิวเอ็ม ทีโอดอร์ เดอ แบร์รี, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔, หน้า ๖๘.

ผู้ที่มีจิตใจสงบ และมีจิตใจพ้นจากกิเลสตัณหาแล้ว ย่อมไม่ปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่โดยการ
ทำลายชีวิตของผู้อื่นเลย...^{๒๔}

สัตว์ทั้งปวงรักตัวเองทั้งนั้น ต่างก็แสวงหาความสุขสำราญ และหนีจากความทุกข์ทั้งสิ้น ทุก
คนต่างก็เกลียดการทำลายล้าง รักชีวิต และปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ต่อไป ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้ง
ปวง”^{๒๕}

จากหลักคำสอนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามสอนให้มนุษย์ทุกตัวตนรู้จัก
เปรียบเทียบใจเขา ใจเรา เพื่อจะได้ปฏิบัติสิ่งที่ดีงามต่อกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะโดย
ประการใด ๆ หลักจริยธรรมที่สำคัญคือปัญญา หรือข้อปฏิบัติพื้นฐาน มี ๕ ประการ ที่สอนให้งดเว้น
สิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ต่อไปนี้^{๒๖}

๑. อหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต
๒. สัตยะ คือ ความสัตย์ไม่พูดเท็จ
๓. อัศตียะ คือ การไม่ลักขโมย
๔. พรหมจริยะ คือ การประพฤติพรหมจรรย์
๕. อปริครหะ คือ การไม่ละโมภ ไม่อยากได้สิ่งต่าง ๆ

และหลักเมตตากรุณา ๔ คือ หลักธรรมที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นมี ๔ ประการ

๑. มีความกรุณาโดยไม่หวังผลตอบแทน
๒. ยินดีในความได้ดีของผู้อื่น
๓. มีความเห็นใจในความทุกข์ยากของผู้อื่น
๔. มีความกรุณาต่อผู้ทำผิด

หลักฆราวาสธรรม หรือ ธรรมสำหรับคฤหัสถ์มี ๑๒ ประการ

- ๑-๕ คือปัญญา ๕ ประการ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว
๖. ไม่เบียดเบียนสิ่งที่มีวิญญาณทั้งหลาย
๗. ไม่ออกไปพ้นเขตของตนในทิศใดทิศหนึ่ง
๘. มีความพอดีในการกินการใช้
๙. ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย
๑๐. บำเพ็ญทุกเทศกาล
๑๑. จำอุโบสถและฟังธรรม
๑๒. ต้อนรับเลี้ยงดูแขกผู้มาเยือน

หลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายเพียงการไม่ใช้ความรุนแรง แต่ยังมีความหมายในเชิง
ก้าวหน้าไปสู่การกระทำที่เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความ รุนแรงด้วย ดังที่มักจะมีคำสอนเรื่อง ความ
เมตตา (Compassion) ควบคู่ไปกับคำสอนในเรื่องอหิงสาด้วย

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

^{๒๕} ดับบลิวเอ็ม ทีโอดอร์ เดอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔, หน้า ๖๘.

^{๒๖} สำราญ ศรีคำมูล, [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://www.baanjomiyut.com>, [๑๖ ธ.ค. ๒๕๖๑].

๓.๓ เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า

เกณฑ์ตัดสินหลักคำสอนที่สำคัญพื้นฐานของศาสนาเซน คือ ปัจจุพรต^{๒๗} หรือพรต ๕ ข้อ มีดังนี้

๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียนกันทั้งกายวาจาใจ ศาสนาเซนถือว่าสิ่งมีชีวิตมีอยู่หลายระดับจากต่ำไปหาสูง คือ

๑. ชีวิตที่เคลื่อนที่ไม่ได้ (สถาวระ) มีเพียงอายตนะเดียว คือ กายสัมผัส เช่น ต้นไม้ และพืชต่าง ๆ แบ่งออกเป็นหลายระดับคือ

ก. ชีวิตที่มีอายตนะ ๒ อย่าง คือ กายสัมผัสกับชีวสัมผัส เช่น หนอน

ข. ชีวิตที่มีอายตนะ ๓ อย่าง คือ กายสัมผัสกับชีวสัมผัส และฆานสัมผัส เช่นมด

ค. ชีวิตที่มีอายตนะ ๔ อย่าง คือ กายสัมผัสกับชีวสัมผัส ฆานสัมผัส และจักขุสัมผัส เช่น ผี

ง. ชีวิตที่มีอายตนะ ๕ อย่าง คือ กายสัมผัสกับชีวสัมผัส ฆานสัมผัส จักขุสัมผัส และโสตสัมผัส เช่น คนและสัตว์อื่น ๆ

ศาสนาเซนสอนว่าสิ่งที่มีชีวิตดังแสดงมาจะถูกทำลายไม่ได้ ทั้งนี้เพราะ “ทุกชีวิตย่อมเกลียดชังความเจ็บปวด เพราะฉะนั้นอย่าทำร้ายหรือฆ่าใคร” ก็การไม่ฆ่าไม่ทำร้าย นอกจากจะไม่ทำร้ายด้วยตัวเองทางกาย วาจา หรือทางใจแล้ว จะใช้ให้คนอื่นทำตลอดถึงสนับสนุนหรือยินดีที่คนอื่นทำก็ไม่ได้ และเนื่องจากศาสนาเซนเคร่งครัดมากในเรื่องไม่ทำร้ายสิ่งมีชีวิตทุกรูปแบบ ดังนั้นพระในนิกายทิคมพรเมื่อเดินไปไหนจะต้องมีไม้กวาดคอยปิดกวาดทางจะได้ไม่เหยียบย่ำแมลง อีกทั้งมีผ้าปิดจมูกและปากเพื่อปกป้องกันแมลงเล็ก ๆ และจุลินทรีย์ต่าง ๆ เข้าไปทางปากและลมหายใจอีกด้วย

๒) สัตตยะ พูดแต่ความจริง ไม่พูดเท็จ ตลอดทั้งไม่พูดคำหยาบ ส่อเสียด และเพื่อเจ้า

๓) อัสมัตตะยะ ไม่ลักขโมย ศาสนาเซนสอนว่า ทรัพย์สินสมบัติเป็นชีวิตภายนอกของคน การลักทรัพย์ผู้ใดก็ถือว่าได้ทำลายของชีวิตผู้นั้น ศีลข้อนี้ยังรวมไปถึงการไม่หลบหนีภาษี ไม่ปลอมแปลงธนบัตร ไม่ซังตวงวัดโก่งอีกด้วย

๔) พรหมจริยะ ประพฤติพรหมจรรย์ ศาสนาเซนให้ความสำคัญต่อศีลข้อนี้มาก ชีวิตที่ประเสริฐแท้ต้องเป็นชีวิตนักบวช เพราะเป็นชีวิตที่ประเสริฐดุจพรหม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกามารมณ์ ศีลข้อนี้ยังรวมไปถึงการละเว้นสิ่งที่ต้องห้าม เช่น ไม่ดื่มสุราเมรัย ไม่เสพยาเสพติดต่าง ๆ อีกด้วย

๕) อปริครหะ ไม่ละโมภมาก อยากรได้โน้นอยากได้นี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตลอดจนอยากได้สิ่งที่ไม่สมควรด้วย

^{๒๗} ศาสนาเซนเป็นศาสนาแห่งการไม่ใช้ความรุนแรง [ออนไลน์].แหล่งที่มา : Dreaming Butterfly. <http://www.bloggang.com>, <๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๖>

ศีล ๕ ข้อนี้เรียกว่ามหาพรต เป็นข้อปฏิบัติของพระ ส่วนคฤหัสถ์ก็ปฏิบัติตามศีลทั้ง ๕ นี้ด้วย เพียงแต่ปฏิบัติผ่อนลงมา เรียกว่าอนุพรต อย่างเช่นศีลข้อ ๑ คฤหัสถ์ก็ละเว้นไม่เบียดเบียนทำร้ายเฉพาะชีวิตที่เคลื่อนที่ได้เท่านั้น ศีลข้อ ๒ กังตเฉพาะการพูดเท็จเท่านั้น ศีลข้อ ๔ ยังยินดีในคู่ครองของตนได้ และศีลข้อ ๕ ยังยินดีสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรมหรืออาชีพสุจริตได้

พรตทั้ง ๕ ข้อนี้เป็นพื้นฐานของคำสอนในศาสนาเซน ส่วนคำสอนอื่น ๆ ส่วนใหญ่ก็เป็นไปเพื่อขยายหรือสนับสนุนพรตทั้ง ๕

ศาสนาเซนมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ศาสนิกกำจัดกิเลสอาสวะทั้งปวงได้อย่างเด็ดขาด เพื่อบรรลุโมกษะ ภูมิที่พ้นจากสังสารวัฏการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้น ศาสนาเซนจะต้องปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด แต่การจะปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดได้ ก็จำเป็นต้องให้คำปฏิญาณแก่พระนักบวชเซน เพื่อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามให้ได้ ชาวเซนถือคำปฏิญาณว่าสำคัญมาก เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในทุกกิจการ คำปฏิญาณที่ศาสนิกชนที่เป็นฆราวาสจะพึงรักษาไว้ดังนี้

ก) อนุพรต ๕

๑. **อหิงสา** การไม่เบียดเบียนให้คนอื่น สัตว์อื่น สิ่งอื่น ได้รับความยากลำบากหรือการทรมานต่าง ๆ ตลอดจนไม่ทำลายชีวิต จะทำเองก็ดี หรือใช้ให้ผู้อื่นทำก็ดี ไม่ว่าจะเป็ทางกาย วาจา หรือใจ ข้อนี้นับว่าเป็นยอดของศีลธรรมในศาสนาที่อ้างว่า อหิงสา ปรมิ ธรรมะ (ธรรมะใดยิ่งไปกว่าการไม่เบียดเบียนไม่มี) ข้อปฏิบัติข้อนี้สำหรับนักบวชแล้วถือว่าเคร่งครัดมาก ต้องระมัดระวังทุกอิริยาบถทุกอย่างก้าวในการกิน ต้ม พุด ยืน เดิน นั่ง นอน มีเครื่องปิดปากป้องกันแมลงจะพลัดเข้าไป มีไม้กวาด แผ่นผ้า ผ้าเช็ดหน้า และผ้ากรองน้ำ ติดตัวไปด้วย สำหรับกวาดทางตลอดระยะทางที่จะเดินไป ต้มน้ำที่กรองแล้ว หรือนั่งอยู่จะหาว จะไอ จะจาม ก็ต้องใช้ผ้าปกป้องปากหรือใส่แมลงต่าง ๆ ไปเสีย จะไม่เที่ยวจาริกไปในถุคุดฝน เพราะเป็นฤดูกาลที่มีตัวแมลงมากและไม่เดินทางไกลที่ต้องนั่งเครื่องบินหรือนั่งรถนั่งเร็ว เพราะเกรงว่าพาหนะที่ใช้จะวิ่งไปชนหรือปะทะสิ่งที่มีชีวิต มีวิญญานให้ได้รับความลำบากหรือถึงแก่ชีวิตโดยไม่รู้สีกตัว กับทั้งระวังไม่ทำร้ายต่อปวงสัตว์ในพืชคาม (เมล็ดพันธุ์ไม้) และภูตคาม (หน่อไม้) จะต้องไม่ใช่เครื่องมือที่ทำด้วยหนังสัตว์ ไม่กินเนื้อสัตว์ สุรา หรืออาหาร อันได้มาโดยทำให้สัตว์ได้รับทุกข์ทรมาน เช่น น้ำผึ้ง เนยสด จะไม่ทำงานที่ต้องขุดไถหรือพรวนดินตายหญา เพราะจะเป็นอันตรายแก่สัตว์ดินสัตว์หญา เพราะฉะนั้น ศาสนิกชนเซนส่วนมากแล้วจึงเป็นผู้มีอาชีพทางการค้าขาย ทางการเงิน (ธนาคาร) หรือครูอาจารย์ กล่าวโดยสรุปแล้วข้อนี้ก็คือ ให้ละปาณาติบาตในสรรพชน สรรพสัตว์ ตินชาติ และรุกขชาติ ทั้งปวง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ใบหญ้า น้ำ ไฟ ลม ดิน และพันธุ์ผักต่าง ๆ เป็นต้น ต่างก็มีวิญญานสิงอยู่ทั้งสิ้น

๒. **สัตยะ** การไม่พูดเท็จ ไม่ทำ ไม่คิดให้ผิดเพี้ยนไปจากความจริง จะต้องมีความซื่อสัตย์ทั้งทางกาย วาจา และใจ มีความเที่ยงตรง ไม่พูดโดยไม่คิดก่อน มีความจริงใจต่อทุก ๆ คน

๓. **อัสติยะ** การไม่ถือเอาสิ่งของใด ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของด้วยอาการลักขโมย ไม่หลบของหนีภาษี ไม่ใช่หรือทำเงินปลอม และไม่ซังดวงวัดโกง

๔. **พรหมจริยะ** การประพฤติสิ่งที่ตั้งงามโดยเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย เช่น การประพฤติผิดทางกาม และการอยู่ร่วมกับโสเภณี หรือการต้มน้ำเมา เสพยาเสพติดต่าง ๆ สำหรับ

นักบวชก็ถือว่าเคร่งครัดยิ่งขึ้น คือ จะต้องเว้นจากการเสพงาม และสละตัณหาในเรื่องของงามทุกชนิด
ทุกระดับโดยเด็ดขาด

๕. **อปริครหะ** ความไม่ละโมภโลภมาก ไม่โลภอยากได้ของของคนอื่น ๆ เป็นผู้รู้จัก
ประมาณ พอใจในสิ่งของของตน สำหรับนักบวชก็ถือเคร่งครัดมากยิ่งขึ้น คือ จะต้องเป็นคนมักน้อย
สันโดษ ไม่สะสมข้าวของใด ๆ เทียวไปผู้เดียว อาหารอะไรก็รับประทานได้ไม่ต้องเลือก อาหารผสมกัน
หลายชนิดที่ไม่มีรสชาติอะไรก็รับประทานได้ แม้แต่น้ำล้างถ้วยจานหรือเศษอาหารที่ไหลมาตามท่อน้ำ
เสียก็รับประทานได้ ไม่ต้องเป็นห่วงหรือกังวลใจเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหรือสมบัติใด ๆ ขอให้
ปฏิบัติธรรมด้วยร่างกายอันเปลือยเปล่าก็ยอม และเปลือยกายได้ไม่มีความละอายใด ๆ ก็ยังนับว่าเป็น
ผู้ไม่มีกิเลสใด ๆ ก็ยอมเข้าใกล้ต่อการบรรลุธรรมะอันสูงในศาสนาได้ จึงเกิดมานิกายที่นุ่งห่มเสื้อผ้า
เรียกว่า นิกายทิคมพร (นุ่งลมห่มฟ้า) เป็นการแสดงออกซึ่งอปริคหะวิธีหนึ่ง^{๒๘}

นอกจากนี้ยังต้องปฏิญาณเพิ่มเติมอีกหลายข้อ เช่น

๑) ต้องจำกัดความต้องการ เช่น จำกัดขอบเขต ไม่เดินทางด้านใต้ถึงลังกา ด้าน
เหนือถึงภูเขาคิมาลัย ทางตะวันตกถึงประเทศอังกฤษและทางตะวันออกถึงประเทศจีน เป็นต้น
หรือไม่ได้สูงมากเกินไป ไม่ได้ลงมากเกินไป ไม่เดินเฉไปเฉมา เป็นต้น

๒) ต้องไม่บริโภคอุปโภคสิ่งที่ไม่สมควร เช่น ไม่รับประทานอาหารหวาน ไม่
อาบน้ำอุ่นด้วยสบู่ ไม่ลูบตัวด้วยเครื่องหอม และไม่ประดับประดาร่างกาย เป็นต้น

๓) ต้องต่อต้านเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เช่น มิฉฉาสมาธิ ความประมาทในการเก็บ
และการใช้อาวุธ และการชักชวนคนให้ทำความชั่ว เป็นต้น

๔) ต้องนั่งสมาธิอย่างน้อยวันละ ๔๘ นาที ในช่วงนั่งสมาธิต้องตั้งใจให้ทุกคนไม่
ทำความผิด ไม่ว่าจะทางกาย วาจา และใจ

๕) ต้องไม่เล่นการพนัน ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ ไม่ดื่มสุราเมรัย ไม่ผิดคู่ครองคน
อื่น ไม่ล่าสัตว์ ไม่ขโมยและไม่เสพ เป็นต้น

ข) **มหาพรต ๕** ส่วนของพระนักบวชเช่น นอกจากจะปฏิบัติตามอนุพรต ๕ แล้ว ยัง
ต้องปฏิบัติยิ่งยวดขึ้นไปอีก

๑) **อหิงสา** ต้องไม่ฆ่าไม่ทำร้ายทุกชีวิตไม่ว่าจะมีอายุตนะ ๕ หรือ ๔ หรือ ๓ หรือ
๒ หรือ ๑ ก็ตาม เพราะฉะนั้น พระในศาสนาเช่นมักจะอยู่ในวัด หรืออยู่ประจำที่ไม่ออกไปไหน เพราะ
อาจไปเหยียบย่ำสัตว์หรือแมลงตาย ถ้าจำเป็นต้องไป จะต้องคอยระมัดระวังให้ดี เช่น มีไม้กวาดเพื่อ
ปิดกวาดทางจะได้ไม่เหยียบย่ำสัตว์หรือแมลง ต้องมีผ้าปิดปากปิดจมูก ป้องกันแมลงและจุลินทรีย์
ต่าง ๆ มิให้เข้าไปทางปากหรือจมูก เวลาเดินต้องสำรวจมองดูทางเดินจะได้ไม่เหยียบสิ่งมีชีวิต ต้องมี
ผ้ากรองน้ำสำหรับกรองน้ำ เพื่อไม่ให้สัตว์หรือแมลงอยู่ในน้ำติดเข้าไปในปาก กลางคืนก็ไม่ต้องเปิดไฟ
หรือจุดไฟ เพราะจะล่อแมลงให้ไปเล่นไฟตาม เพราะฉะนั้น พระนักบวชเช่นจึงมักจะอยู่วัดไม่ค่อยไป
ไหนเพราะเกรงจะทำลายสิ่งมีชีวิต

^{๒๘} คุณ โทซันธ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า
๑๒๖.

๒) **สัตยะ** พุตจริง พระนักบวชเข่นนอกจากจะไม่พูดเท็จแล้วยังไม่พูดส่อเสียด คำหยาบ และเพื่อเจ้าอีกด้วย เหตุนี้พระนักบวชเข่นขณะที่โกรธ โลก และกลัวจะไม่พูด

๓) **อัสเตยะ** ไม่ลักขโมย ศาสนาเข่นถือว่าทรัพย์เป็นชีวิตภายนอนของตน หากใครไปลักทรัพย์ของเขาไป ก็เท่ากับได้ทำลายชีวิตของเขาด้วยรวมถึงการไม่ขังตวงวัดโกง ไม่ปลอมแปลงธนบัตร ไม่หลบหนีภาษี ฉะนั้นพระนักบวชเข่นก่อนที่จะเข้าไปพักบ้านใครจะต้องขออนุญาตเจ้าของบ้านก่อน และจะต้องขออนุญาตอยู่เรื่อยตราบที่ยังพักอาศัยที่บ้านนั้น หากจะใช้สิ่งใดก็ต้องขออนุญาตด้วยเช่นกัน และเมื่อมีพระนักบวชเข่นได้รับอนุญาตให้อาศัยบ้านหลังนั้นก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อมีพระนักบวชเข่นอีกรูปประสงค์จะเข้าไปพักบ้านหลังนั้นบ้างก็ต้องขออนุญาตเจ้าของบ้านและพระนักบวชเข่นองค์ที่เข้าไปพักบ้านหลังนั้นก่อน จึงจะเข้าไปพักได้ หรือพระนักบวชเข่นอยู่ต่อหน้าอาจารย์ จะยังฉันอาหารไม่ได้ตราบที่ยังไม่แสดงว่าตนได้รับอาหารมาอย่างบริสุทธิ์ และยังไม่ได้รับอนุญาตจากอาจารย์ให้ฉัน

๔) **พรหมจริยะ** ประพฤติพรหมจรรย์ ศาสนาเข่นให้ความสำคัญต่อศีลข้อนี้มาก การประพฤติพรหมจรรย์เป็นความประพฤติที่ประเสริฐแท้สุดดุจพรหม เพราะฉะนั้น พระนักบวชเข่นต้องไม่เกี่ยวดองพระพรหม พระนักบวชเข่นต้องไม่เกี่ยวข้องกับเทพนารีและหญิงมนุษย์ตลอดถึงสัตว์เพศเมีย อีกทั้ง ไม่พูด และไม่คิดสนับสนุนส่งเสริมให้ใครเกี่ยวข้องกับทางเพศและเพื่อตัดไฟต้นลมในเรื่องนี้ พระนักบวชเข่นต้องไม่พูดกับผู้หญิง ไม่มองผู้หญิง ทั้งไม่รำลึกถึงความหลังที่ยังเกี่ยวข้องกับผู้หญิงอีกด้วย นอกจากนี้พระนักบวชเข่นต้องไม่นั่งที่ผู้หญิงหรือสัตว์เพศเมียหรือชั้นที่เคยนั่งมาก่อน ทั้งไม่อยู่ในอาคารที่ผู้หญิงหรือสัตว์เพศเมียหรือชั้นที่อยู่อาศัยมาก่อนศีลข้อนี้ยังรวมไปถึงการละเว้นสิ่งต้องห้ามเช่นไม้ติ่มสุราเมรัย และไม่เสพยาเสพติดต่าง ๆ อีกด้วย

๕) **อปริกรหะ** ไม่ละโมภโลภมาก พระนักบวชเข่นต้องมักน้อย เพื่อจิตใจจะได้ใสสะอาด ปลอดโปร่ง ดำรงมั่นอยู่ในพระธรรม รู้เท่าทันความจริง มีใจเสมอกันในทุกสิ่ง ไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติ ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่ให้รูป รส กลิ่น เสียง มาครอบงำจิตใจได้ ดังนั้นพระนักบวชเข่น จึงไม่ควรเป็นเจ้าของครอบครองสิ่งใด เพราะจะทำให้เร่าร้อนอันเนื่องมาจากความโลภ

เกณฑ์ตัดสินสำหรับอนุพรตในข้อ ๑ คือ อหิงสา มีรายละเอียดในการแบ่งชั้นของสัตว์ออกเป็นประเภทตามความสามารถทางประสาทสัมผัส และตามลักษณะที่เคลื่อนไหวได้หรือไม่คือ อาตมันที่ถูกผูกมัดมี ๒ ได้แก่ สถาวระ (เคลื่อนไหวไม่ได้) และตรุสะ (เคลื่อนไหวได้) ในประเภทเคลื่อนไหวไม่ได้ (สถาวระ) มีเพียงอายตนะเดียวคือ อายตนะสำหรับสัมผัส ได้แก่ ผักหญ้าในประเภทเคลื่อนไหวได้ สัตว์ที่มีอายตนะ ๒ คือ ทางสัมผัสกับทางลิ้มรส เช่น หนอน สัตว์ที่มีอายตนะ ๓ คือ ทางสัมผัส ลิ้มรส ได้กลิ่น เช่น มด สัตว์ที่มีอายตนะ ๔ คือ เพิ่มในทางมองเห็น เช่น ผึ้ง สัตว์ที่มีอายตนะ ๕ คือ เพิ่มในทางได้ยินเสียง เช่น นก ผู้ที่นับถือศาสนาเข่นจะฆ่าหรือกินสัตว์เหล่านี้ไม่ได้ จะทำได้เฉพาะที่มีอายตนะทางสัมผัสอย่างเดียว คือ ผักหญ้า สรุปกี้คือ เข่นศาสนิกทุกคนทานอาหารมังสวิรัต

ข้อ ๒ หลักปรัชญา หลักปรัชญาในศาสนาเซน แบ่งออกเป็น ๒ ข้อ ดังนี้

๒.๑ ชญาณ แบ่งออกเป็น ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) มติชญาณ ความรู้ทางประสาทสัมผัส
- ๒) ศรัทธิชญาณ ความรู้เกิดจากการฟัง
- ๓) อวริชญาณ ความรู้เหตุที่ปรากฏในอดีต
- ๔) มนปรยายชญาณชญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่น
- ๕) เกวลชญาณชญาณอันสมบูรณ์ซึ่งเกิดขึ้นก่อนบรรลุนิรวาณ

๒.๒ ชีวะและอชีวะ ศาสนาเซนเป็นศาสนาวินิยม กล่าวคือ มองสภาพความจริงว่ามีส่วนประกอบของสิ่งที่มีอย่างเที่ยงแท้เป็นนิรันดรว่ามีอยู่ ๒ สิ่งดังนี้

- ๑) ชีวะ ได้แก่ วิญญาณ หรือสิ่งมีชีวิต หรือ อาตมัน
- ๒) อชีวะ ได้แก่ อวิญญาณ หรือสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ วัตถุ

อชีวะหรือสสารประกอบด้วยองค์ประกอบขั้นพื้นฐาน ๕ ประการ คือ การเคลื่อนไหว (อัมมะ) การหยุดนิ่ง (ออัมมะ) อวกาศ (อากาศ) สสารและกาล ทั้งหมดเป็นนิรันดร (ปราศจากการเริ่มต้น) และทั้งหมดยกเว้นวิญญาณ (ชีวะ) เป็นสิ่งไม่มีชีวิต และทั้งหมดยกเว้นสสาร เป็นสิ่งไม่มีตัวตน การเคลื่อนที่และการหยุดนิ่ง โดยตัวของมันเองไม่มีอยู่ ต้องมีสิ่งอื่นมาทำให้มันเคลื่อนที่และหยุดนิ่ง องค์ประกอบขั้นพื้นฐานของอชีวะหรือสสารทั้ง ๕ ดังกล่าวมีกาล (เวลา) ซึ่งเป็นนิรันดรเป็นองค์ประกอบ

ถ้ากล่าวโดยพิสดารทุกอย่าง แบ่งออกเป็น ๙ ดังต่อไปนี้

๑. ชีวะ หรือ อาตมัน
๒. อชีวะ หรือวัตถุ
๓. ปุณยะ ได้แก่ บุญ
๔. ปาปะ ได้แก่ บาป
๕. กรรม ได้แก่ การกระทำ
๖. พันธะ ได้แก่ ความผูกพัน
๗. สังสาระ ได้แก่ ความเวียนว่ายตายเกิด
๘. นิรชระ ได้แก่ การทำลายกรรม
๙. โมกษะ ได้แก่ ความหลุดพ้น

ข้อ ๓. หลักโมกษะ โมกษะคือการหลุดพ้น หรือความเป็นอิสระของวิญญาณ พุดง่าย ๆ คือ การทำให้วิญญาณหลุดพ้นจากอึดตา และจากความไม่บริสุทธิ์ ไม่ต้องมาเกิดอีก ในศาสนาพราหมณ์ เมื่อวิญญาณหลุดพ้นแล้วจะไปรวมอยู่กับพรหม ส่วนศาสนาเซน เมื่อวิญญาณหลุดพ้นแล้วก็จะไปอยู่ในส่วนหนึ่งของเอกภาพที่เรียกว่า “สิทธิศิลา” ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขนิรันดร ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ข้อปฏิบัติที่จะบรรลุมอกษะในศาสนาเซน มีอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

๑) ความเชื่อที่ถูกต้อง (สัมยัคทรรคน) ได้แก่ เชื่อในศาสดาทั้ง ๒๔ องค์ ของศาสนาเซน เชื่อในเซนศาสตร์ หรือคัมภีร์ของศาสนาเซน และเชื่อในนักบวชผู้สำเร็จผลในศาสนาเซน

๒) ความรู้ที่ถูกต้อง (สัมยัคชญาณ) ได้แก่ รู้สิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง และด้วยความ
แนใจ

๓) ความประพฤดิที่ถูกต้อง (สัมยัคจริต) มีข้อปฏิบัติทั้งของนักบวชและคฤหัสถ์ แต่
ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือ อหิงสา การไม่เบียดเบียน

หลักการทั้ง ๓ ข้อนี้ เป็นทางทำลายกรรม คือการกระทำ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการถูก
ผูกมัด หรือผูกพันตามหลักปรัชญาของศาสนานี้จริยธรรมของศาสนาเช่นเป็นองค์ประกอบสำคัญของ
ศาสนาที่จะสรุปได้ในห้าคำสัตย์สาบานที่พวกเขาจะตามมาด้วยทั้งสองคนนอนและพระสงฆ์ เหล่านี้คือ
หลักการอหิงสาปรากฏอยู่ในหลักการทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน (๕ Vows หรือ Anuvastara) ในศาสนา
เช่น หลักการดังกล่าวเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม หากเทียบกับศาสนาพุทธก็อาจ
เทียบได้กับศีล ๕ หลักการทั้ง ๕ ข้อนี้ประกอบด้วย

- ๑) การไม่ใช้ความรุนแรง (Ahimsa)
- ๒) การยึดมั่นในสัจจะ (Satya)
- ๓) ไม่ลักทรัพย์ (Asteya)
- ๔) ไม่ประพฤติผิดทางเพศ (Brahmacarya)
- ๕) ไม่ครอบครอง (Aparigraha)

เกณฑ์ตัดสินหลักการพื้นฐานทางจริยธรรมทั้ง ๕ ข้อ ผู้ที่นับถือศาสนาเช่นจะมีแนว
ทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคล โดยมีคำอธิบายว่า ข้อแรกเป็นหลักการที่มี
ความสำคัญสูงสุด เนื่องจากเป็นหลักการที่จะนำไปสู่การชำระจิตวิญญาณให้บริสุทธิ์ และเป็นหนทาง
ไปสู่การหลุดพ้นจากกิเลส ไม่ต้องติดอยู่กับกรรมและเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ซึ่งกรรมต่าง ๆ นั้น
ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากความรุนแรงที่ได้กระทำต่อสรรพชีวิต ดังที่มีข้อความที่กล่าวถึงความสัมพันธ์
ระหว่างหลักการอหิงสากับการหลุดพ้น ว่า “ความผิดบาปทุกชนิด การลักขโมย การยึดมั่นถือมั่น
และการผิดศีลธรรมเป็นรูปแบบของความรุนแรงซึ่งทำลายความบริสุทธิ์ของจิตวิญญาณหลักการ
อหิงสาในศาสนาเช่นครอบคลุมมิติของการไม่ใช้ความรุนแรงในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ

- ๑) การไม่กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง (Violence by Actions)
- ๒) การไม่กล่าววาจาต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง (Violence by Speech)
- ๓) การไม่คิดด้วยความรุนแรง (Violence by Thought)

ศาสนาเช่นเป็นศาสนาทวินิยม กล่าวคือ มองสภาพความจริงว่ามีส่วนประกอบของสิ่ง
ที่มีอย่างเที่ยงแท้เป็นนิรันดรว่ามีอยู่ ๒ สิ่งดังนี้

- ๑) ชีวะ ได้แก่ วิญญาณ หรือสิ่งมีชีวิต หรือ อาตมัน
- ๒) อชีวะ ได้แก่ อวิญญาณ หรือสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ วัตถุ

อชีวะหรือสสารประกอบด้วยองค์ประกอบขั้นพื้นฐาน ๕ ประการ คือ การเคลื่อนไหว
(อัมมะ) การหยุดนิ่ง (อรัมมะ) อวกาศ (อากาศ) สสารและกาล ทั้งหมดเป็นนิรันดร (ปราศจากการ
เริ่มต้น) และทั้งหมดยกเว้นวิญญาณ (ชีวะ) เป็นสิ่งไม่มีชีวิต และทั้งหมดยกเว้นสสาร เป็นสิ่งไม่มีตัวตน
การเคลื่อนที่และการหยุดนิ่ง โดยตัวของมันเองไม่มีอยู่ จะต้องมียิ่งอื่นมาทำให้มันเคลื่อนที่และหยุดนิ่ง
องค์ประกอบขั้นพื้นฐานของอชีวะหรือสสารทั้ง ๕ ดังกล่าวมีกาล (เวลา) ซึ่งเป็นนิรันดรเป็น

องค์ประกอบโศลก หรือคาถา เป็นองค์ประกอบหลักธรรมคำสอนแก่ผู้รับถือเช่น ซึ่งแฝงไว้ด้วยหลักศาสนา เช่น ที่น่าสนใจ ได้แก่ โศลกที่นักบวชเขียนไว้ให้แก่กษัตริย์ทมิฬ ซึ่งอาจารย์จำนงค์ทองประเสริฐ ได้บรรยายไว้อย่างน่าสนใจว่า “ไม่มีใครในโลกที่จะพ้นจากความตายและหนีไปอย่างไร้ได้เลย ท่านที่สะสมทรัพย์สมบัติอยู่ จงเลิกสะสมเสียเถิด พงษ์นี้กลองในงานศพก็จะตีอยู่แล้ว” ข้อนี้หมายความว่า คนเราเกิดมาแล้วไม่มีใครหรือที่หนีความตายพ้น จะต้องตายอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะวันใดก็วันหนึ่ง เรื่องของความตายนี้ไม่ว่าจะหนีไปไหนก็ตาม จะหนีไปท่ามกลางมหาสมุทรก็ดี จะหนีไปอยู่ชอกเขากก็ดี หรือว่าจะหนีไปอยู่ในอากาศก็ดี อย่าคิดเลยว่าจะหนีพญามัจจุราชพ้น ในที่สุดเราก็ต้องตายด้วยกัน^{๒๔}

๓.๔ วิธีการงดเว้นจากการฆ่า

การงดเว้นจากการฆ่าโดยถือเอาหลักอหิงสาเป็นพื้นฐานที่มีศักยภาพอันจะนำไปสู่ความเคารพในมนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพราะในทางศาสนาตนเองแล้วก็จะถือว่าทุกสรรพชีวิตมีคุณค่าซึ่งเราต้องให้ความเคารพด้วยกันทั้งสิ้น เช่น หลักการอหิงสานี้จะพัฒนาไปสู่จริยธรรมสังคมที่สำคัญอื่น ๆ เช่น แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน แนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ และแนวคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้นสิ่งสำคัญที่สุดเกี่ยวกับการนำหลักการอหิงสาไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาสังคมคือการมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อหลักการนี้ก่อน หลักอหิงสาในศาสนาเช่นเป็นหลักการที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์และคุณภาพของสังคมการใช้ความรุนแรง (อหิงสา) ไม่ได้มีความหมายง่าย ๆ เพียงแค่การไม่ฆ่า อหิงสามีหมายถึงการไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ แต่เป็นการแบ่งปันความรักไปสู่ทุกสรรพสิ่ง อหิงสาเป็นคุณสมบัติของจิตวิญญาณ และเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต ซึ่งมีวิธีการดังนี้

๓.๔.๑ วิธีการในแง่ของยติ

๑) อนุพต-มหาพต ๕ ประการ การประยุกต์ใช้หลักอหิงสาของเซนปรากฏชัดเจนในเรื่องของพตซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มหาพต (ข้อปฏิบัติสำหรับนักบวช) และอนุพต (ข้อปฏิบัติสำหรับชาวบ้านทั่วไป) รายละเอียดของข้อธรรมเป็นอย่างเดียวกัน ต่างแต่ระดับของความสมารถถือเคร่ง กล่าวคืออนุพตจะเคร่งครัดน้อยกว่ามหาพตดังนี้

(๑) อหิงสา ความไม่เบียดเบียนไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต หากเป็นมหาพต ห้ามการทำลายสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็สัตว์ หรือพืช ขอให้ได้ชื่อว่าเป็นมีอินทรีย์คือชีวิต ถือว่าผิดวินัยทั้งสิ้น ขณะที่อนุพต ยอมให้สำหรับชีวิตที่มีอินทรีย์เดียว และสองอินทรีย์

(๒) สัตยะ ยึดมั่นในสัจจะหรือความจริงกล่าวถ้อยคำที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนกับบุคคลอื่น ทั้งไม่กล่าวถ้อยคำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์

(๓) อสเตยะ ไม่ลักขโมยสำหรับมหาพตนอกจากไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้แล้ว ยังถือเคร่งต่อไปอีกว่า ถือเอาเฉพาะสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำรงชีพอยู่เท่านั้น ทรรคนะของเซน ทรัพย์เปรียบเสมือนชีวิตภายนอก ผู้ลัทธิจึงเท่ากับเป็นการลักชีวิตด้วยเช่นกัน

^{๒๔} ดับบลิวเอ็ม ทีโอดอร์ เดอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔, หน้า ๔๖-๖๒.

(๔) พรหมจริยะ ถือพรหมจรรย์สำหรับมหาพรต เว้นจากเมณฑุทางกาย ทางวาจา และทางใจ ขณะที่ชาวบ้านทั่วไป อนุญาตให้มีสามี-ภรรยาได้ แต่ห้ามการผิดประเวณี และห้ามการแต่งงานกับคนที่เชื้อสายโลหิตเดียวกัน

(๕) อปริคหะ ไม่ถือน้ำมันถ้อมน้ำมัน หรือไม่ครอบครองสมบัติสำหรับมหาพรต ไม่อนุญาตให้ครอบครองสมบัติใด ๆ แม้กระทั่งเครื่องนุ่งห่ม นักบวชเซนจึงเปลือยกาย เพื่อแสดงให้เห็นว่า ไม่ครอบครองสิ่งใด ๆ แล้ว

๒) สมิตี ๕ ประการ (The Five Samitis) หมายถึงข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้เพื่อป้องกันการเบียดเบียนชีวิตได้แก่^{๓๐}

(๑) อิริยะ สมิตี (The IryaSamitiy) ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการการเดินทาง เช่นถือว่า การเคลื่อนไหวแต่ละครั้ง ย่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเบียดเบียนสัตว์เล็กสัตว์น้อยนักบวชเซนถึงต้องเลือกเดินทางเฉพาะสถานที่แห่ง ปรากฏจากพีชชีเซียว ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนชีวิตให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

(๒) ภาษา สมิตี (The BhashaSamiti) ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการพูด นักบวชเซนไม่เพียงแต่ป้องกันคำพูดที่จะนำไปสู่การเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นเท่านั้น ในขณะที่พูดยังต้องระมัดระวังชีวิตที่อยู่ในอากาศไม่ให้ได้รับอันตรายด้วย นักบวชนิกายเศวตัมพรหมักใช้ผ้า “มุกษะวัสตริกะ” เพื่อปิดปาก ในขณะที่พูด นัยหนึ่งเพื่อป้องกันชีวิตที่อยู่ในอากาศ อีกนัยหนึ่งเพื่อจำกัดชีวิตที่เข้าสู่ทางปากและทางลมหายใจ

(๓) เอษณะ สมิตี (The EshanaSamiti) ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการภิกขาจารนักบวชเซนจะต้องมั่นใจว่า อาหารที่ตนรับมานั้น ไม่มีชีวิต หรือสิ่งมีชีวิตปนอยู่ เช่น น้ำที่ยังไม่ได้ต้ม ผักที่ยังไม่ได้ปรุงให้สุก ผลไม้ที่ยังไม่ได้หั่นเป็นชิ้นหรือยังไม่เตรียมไว้ เป็นต้น

(๔) อทานะ นิกเชปะ สมิตี (The AJana-NikshepaSamiti) ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการถือการใช้ การเก็บสิ่งต่าง ๆ เช่น ถ้าจะเหน็บหรือใส่ภาชนะ ต้องมั่นใจว่าไม่มีแมลงเล็กอยู่ หรือก่อนจะนั่งลง ที่นั่งควรเช็ดให้สะอาด ไม่นั่งบนที่นั่งที่ประดับตกแต่ง หรือมีเบาะรอง ไม่นอนบนฟูก ที่นอนที่มีเบาะรอง เพราะที่นอนเหล่านั้นอาจมีสัตว์เล็กอาศัยอยู่ได้ ซึ่งอาจจะได้รับอันตรายจากการนอนทับ เป็นต้น

(๕) ปริษฐูปนิกะ สมิตี (ParishthapanikaSamiti) ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการทิ้งหรือกำจัดสิ่งของต่าง ๆ ที่เสียแล้ว เช่น ผ้าคลุมเก่า ภาชนะแตก อูจจาระ น้ำลาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ควรหลีกเลี่ยงเพราะเป็นการเบียดเบียนชีวิตที่อาศัยอยู่และนี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่นักบวชเซน ไม่ยอมรับประทานอาหารเกินกว่าที่จะฉันในแต่ละมื้อ

๔.๓.๒ วิธีการในแง่ธรรม

เซนเป็นศาสนาแห่งการยอมสละ มือหิงสธรรมเป็นหลักการใหญ่ของศาสนา จะเห็นได้จากหลักธรรมต่าง ๆ ของเซน มุ่งสั่งสอนเพื่อนำไปสู่การไม่เบียดเบียนทั้งแก่ตนเองและแก่บุคคลอื่น สัตว์อื่น ดังตัวอย่างธรรมคำสอนที่ว่า

^{๓๐}Charlotte Krause,p.11-12.

จงระวังความตะกละ ความโกรธ ความผยอง ผู้ฉลาดควรงดสิ่งเหล่านี้เสีย

บุคคลควรช่วยเหลือผู้อื่น ควรให้รองเท้า ควรให้ร่มแก่บุคคลไม่มี ผู้ฉลาดไม่ควรละเว้นในการช่วยเหลือเหล่านี้ บุคคลไม่ควรโกรธในเมื่อถูกตีถูกตำ ควรทำใจให้สะอาด ควรอดกลั้นไม่แสดงออก และไม่ควรส่งเสียงดังเพราะความโกรธ

นักพรตไม่ควรมีโทสะ แม้จะถูกทำร้าย ไม่ควรเปิดใจรับให้ความคิดอันเป็นบาปไหลเข้ามา ขันติธรรมเป็นคุณธรรมอันสูงสุด นักพรตควรมีสมาธิเป็นอาหารใจ

นักพรตควรรักสัตว์ทั้งหลาย แม้ผู้ที่ไม่ได้รักตน จงปราศจากความโกรธเกลียดใด ๆ การชนะเสียซึ่งความรัก ความเกลียด และความเห็นผิด เป็นการตัดเสียซึ่งโซ่แห่งกรรม^{๓๑}

ไม่ว่าสมณะจะอยู่ในบ้าน นิคม เมือง หรือภูมิภาคใด ๆ ก็ตาม ถ้าหากว่าถูกมนุษย์ที่กักขฬะ ทุพตี หรือได้รับความทุกข์ยากอย่างอื่น ๆ สมณะก็ควรจะอดทนต่อการกระทำทั้งปวงนั้นดุจเป็น วีรบุรุษ พระอรหันต์ผู้มีที่ศนะที่ถูกต้องย่อมมีความเอ็นดูต่อโลกทั้งมวล ทั้งทางตะวันออกและ ตะวันตก ทั้งทางใต้และทางเหนือ และเมื่อทราบเรื่องราวเก่า ๆ ที่ศักดิ์สิทธิ์ดั่งนั้นแล้ว ก็จะไม่เทศนาสั่งสอน เผยแผ่ และประกาศหลักธรรมที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น ในหมู่บุคคลที่ดั้นร่นต่อสู้ และผู้ที่มีได้ดั้นร่นต่อสู้ความจริงก็คือในหมู่ที่ใจจะฟุ้งเขวอยู่ พระอรหันต์ซึ่งปราศจากความละเลยเพิกเฉย ต่อคุณธรรมเกี่ยวกับความสงบ อุเบกขา ความอดทน ความกระตือรือร้นที่จะถึงซึ่งความหลุดพ้น ความบริสุทธิ์ ความซื่อตรง ความสุภาพ และความเป็นอิสระจากความวิตกกังวล มีความพินิจ พิเคราะห์นั้น ควรประกาศกฎของสมณะต่อสัตว์ทั้งปวงที่มีลมปราณ ที่มีเป็น ที่มีชีวะ คือสัตว์ทั้ง ปวงไม่ว่าจะเป็นชนิดใดก็ตาม พระอรหันต์ไม่ควรทำตัวเองหรือผู้อื่นใดให้ได้รับความบาดเจ็บ มหาฤาษีได้กลายเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายที่ถูกรังแก เป็นเสมือนเกาะที่น้ำท่วมทับไม่ได้^{๓๒}

อนึ่ง ในแง่ของพฤติกรรมประจำวัน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนชีวิตกันและกัน ท่านจำแนกไว้ ๕ ประการ ได้แก่^{๓๓}

๑. อาหารส่วนหนึ่ง หรือส่วนมากของอาหารได้มาจากสิ่งมีชีวิต อาหารในแต่ละมื้อของคนเราจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเบียดเบียนชีวิตทั้งในระดับเล็กที่สุด (สิ่งมีชีวิตที่มีอินทรีย์เดียว) กระทั่งถึงใหญ่สุด (สิ่งมีชีวิตที่มีอินทรีย์ครบทั้ง ๕) ในคัมภีร์ทางศาสนาของเซนจึงระบุอาหารที่ต้องงดเว้น เช่น อาหารสด หรืออาหารที่ยังไม่ได้ทำให้สุก อาหารที่ได้มาจากเป็นต้น

๒. การดื่มการดื่มของมีนเมา ถือเป็นเบียดเบียนชีวิต เพราะ ๑) ไม่เป็นประโยชน์ ๒) ไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการดื่มน้ำตามปกติ เพราะเซนถือว่า ในน้ำมีอินทรีย์คือชีวิตอยู่ นักบวชเซนจึงรับได้เฉพาะน้ำที่ดื่มสุกแล้วเท่านั้น

๓. การประกอบอาชีพการงานมนุษย์นั้นนับมีขอบเขต จึงกระทำการต่าง ๆ ไว้มาก และไม่มีที่สิ้นสุด ทุกคนจึงควรแสวงหาทางหลุดพ้นด้วยการถือวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ด้วยการงด

^{๓๑} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๑๑๓.

^{๓๒} ดับบลิวเอ็ม ทีโอดอร์ เดอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔, หน้า ๗๑.

^{๓๓} JagminderlaJaini, *Outline of Jainism*, (Cambridge:Cambridge University Press, 1916), p.70.

เว้นจากการงานที่เบียดเบียนชีวิตไม่ว่าจะโดยทางกาย วาจา หรือความคิดอาชีพรที่นำไปสู่การเบียดเบียน และถือเป็นอาชีพอันต้องห้ามสำหรับชนก็คือ อาชีพต้มเหล้า ตกปลา ฆ่าสัตว์หรือฆ่าและสัตว์ ขายเป็นสัตว์

๔. พฤติกรรมในสังคมเช่นถือว่า ความปรารถนาใด ๆ ก็ตามที่ประกอบด้วยกิเลส ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเบียดเบียน^{๓๔} ผู้นับถือเชนจะไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นเหตุให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังหลักการที่ว่า “จงทำภารกิจของท่าน ทำด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้”^{๓๕}

๕. ความผิดอาญาบ้านเมืองต่าง ๆ เอ.บี.เลทเธ่ ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า พรต ๕ ประการในศาสนาเชน ครอบคลุมกฎหมายอาญาทั้ง ๒๓ หมวด ๕๑๑ มาตราของอินเดีย ทั้งยังให้ข้อมูลเชิงสถิติไว้อีกว่า บรรดาผู้กระทำความผิดทางอาญากฎหมายบ้านเมือง ผู้นับถือเชนมีเปอร์เซ็นต์น้อยที่สุดคือน้อยกว่าผู้นับถือศาสนาฮินดู อิสลาม และคริสต์ศาสนา^{๓๖} ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า แนวคำสอนเรื่องอหิงสาของเชน มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ไม่เกิดการละเมิดกฎหมายบ้านเมือง

ทุกศาสนาต่างก็จะมีวิธีการหรือหลักการคำสอนที่เป็นไปเพื่อขัดเกลารูปมพေးให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้ดีในทางสังคมด้วย และหลักการอหิงสาก็เป็นหลักการที่ศาสนาเชนเลือกที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตมนุษย์ทั้งในส่วนของตัวบุคคล และนำไปใช้กับการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ดังคำกล่าวที่ว่า “การทำร้ายชีวิตอื่นคือการทำร้ายตัวเอง การแสดงออกถึงความเมตตาต่อชีวิตอื่นเป็นการแสดงออกถึงความเมตตาต่อตนเอง ผู้ปรารถนาประโยชน์แห่งตนพึงหลีกเลี่ยงเหตุแห่งการละเมิดชีวิต”

ดังนั้น หลักอหิงสาในศาสนาเชน คือ การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้นและเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และการคิด และอหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาคำสอนทั้งหมด มี ๓ ประเภท คือ การไม่เบียดเบียนทางกาย การไม่เบียดเบียนทางวาจา และการไม่เบียดเบียนทางใจ ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินคือ เจตนา และมีหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องต่ออหิงสาได้แก่ ทया ความรัก, การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเมตตา ซึ่งมีการประยุกต์ในแง่ ยติ, ธรรม, เพื่อการดำเนินชีวิตและสังคม ตลอดทั้งอนุรักษสิ่งแวดล้อม

^{๓๔} Andrew Wilson, **World Scripture**, (Honolulu: World Public Library Association, 1991),p.78.

^{๓๕} JagmanderlaJaini, **Outline of Jainism**, p.72.

^{๓๖} Ibid.,p.73.

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน ก็คือการถือปฏิบัติตามหลักอหิงสา อหิงสา มีความหมายถึงการไม่เบียดเบียน คือ ไม่สร้างความทุกข์ให้แก่สิ่งมีชีวิตอื่น ไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ ความหมายของหลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายแคบ ๆ เพียงแค่การไม่ทำร้ายชีวิตหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายของความรุนแรงในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ความหมายของการไม่ใช้ความรุนแรงในศาสนาเซนครอบคลุมไปถึงความรุนแรงทางวาจา และความคิดด้วย

หลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายเพียงการไม่ใช้ความรุนแรง แต่ยังมีความหมายในเชิง ก้าวหน้าไปสู่การกระทำที่เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความรุนแรงด้วย ดังที่มักจะมีคำสอนเรื่อง ความเมตตา ควบคู่ไปกับคำสอนในเรื่องอหิงสาด้วย

เกณฑ์ตัดสินสำหรับอหิงสา มีรายละเอียดในการแบ่งชั้นของสัตว์ออกเป็นประเภทตาม ความสามารถทางประสาทสัมผัส และตามลักษณะที่เคลื่อนไหวได้หรือไม่คือ อาตมันที่ถูกผูกมัดมี ๒ ได้แก่ สถาвање (เคลื่อนไหวไม่ได้) และตรุสะ (เคลื่อนไหวได้) ในประเภทเคลื่อนไหวไม่ได้ (สถาвање) มี เพียงอายตนะเดียวคือ อายตนะสำหรับสัมผัส ได้แก่ ผักหญ้าในประเภทเคลื่อนไหวได้ สัตว์ที่มี อายตนะ ๒ คือ ทางสัมผัสกับทางลิ้มรส เช่น หนอน สัตว์ที่มีอายตนะ ๓ คือ ทางสัมผัส ลิ้มรส ได้กลิ่น เช่น มด สัตว์ที่มีอายตนะ ๔ คือ เพิ่มในทางมองเห็น เช่น ผีเสื้อ สัตว์ที่มีอายตนะ ๕ คือ เพิ่มในทางได้ยิน เสียง เช่น นก ผู้ที่นับถือศาสนาเซนจะฆ่าหรือกินสัตว์เหล่านี้ไม่ได้ จะทำได้เฉพาะที่มีอายตนะทาง สัมผัสอย่างเดียว คือ ผักหญ้า สรุปก็คือ เซนศาสนิกทุกคนทานอาหารมังสวิรัต

จะเห็นได้ว่า หลักอหิงสาเป็นหลักการพื้นฐานที่มีศักยภาพที่จะนำไปสู่ความเคารพใน มนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพราะในทางศาสนาเซนเองแล้วก็จะถือว่าทุกสรรพสิ่งมีคุณค่าซึ่งเรา ต้องให้ความเคารพด้วยกันทั้งสิ้น หลักการอหิงสานี้จะพัฒนาไปสู่จริยธรรมสังคมที่สำคัญ ๆ อื่น เช่น แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน แนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ และแนวคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่ง สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการนำหลักการอหิงสาไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาสังคม คือการมีความเข้าใจที่ ถูกต้องต่อหลักการนี้ก่อน หลักการอหิงสาในศาสนาเซนเป็นหลักการที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาความเป็น มนุษย์และคุณภาพของสังคม การไม่ใช้ความรุนแรง (อหิงสา) ไม่ได้มีความหมายง่าย ๆ เพียงแค่การไม่ ฆ่า ดังนั้น หลักอหิงสาในศาสนาเซน คือ การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้นและเป็นวิถีแห่ง การปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และการคิด และ อหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาคำสอน ทั้งหมด

วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน ก็คือ การยึดถือปฏิบัติตามหลักอหิงสา เป็นการงด เว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้นและเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบท ของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และการคิด และอหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม

เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดา คำสอนทั้งหมด มี ๓ ประเภท คือ การไม่เบียดเบียน
ทางกาย การไม่เบียดเบียนทางวาจา และการไม่เบียดเบียนทางใจ ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินคือ เจตนา และมี
หลักธรรมที่เกื้อกูลต่ออหิงสาได้แก่ ทया ความรัก, การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเมตตา ซึ่งมีการ
ประยุกต์ในแง่ ยติ, ธรรม, เพื่อการดำเนินชีวิตและสังคม ตลอดทั้งอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

บทที่ ๔

เปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่า ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน

จากการที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในบทที่ผ่านมาแล้วนั้น ในบทที่ ๔ นี้ ผู้ศึกษาต้องการเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน ในประเด็น นิยามความหมาย องค์ประกอบ และเกณฑ์ตัดสินดังต่อไปนี้

๔.๑ เปรียบเทียบนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า

๔.๑.๑ นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า “ปาณาติปาต” ในพระไตรปิฎก แปลว่า การฆ่าสัตว์^๑ นอกจากนี้ในอรรถกถายังมีความหมายรวมถึงการตัดและการจงจำสัตว์ต่าง ๆ^๒ การทำสัตว์ให้ตกลงไป การทำลายสัตว์^๓ การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง การเบียดเบียนหรือทำลายชีวิตสัตว์จนถึงแก่ความตาย^๔ หรือการทำลายชีวิตสัตว์^๕ ได้แก่ เจตนาธรรมอันเป็นเหตุล้างผลาญชีวิตสัตว์มีปราณ บุคคลผู้พร้อมเพรียงด้วยเจตนาดังกล่าวแล้ว จึงชื่อว่า เป็นผู้ล้างผลาญสัตว์มีปราณ^๖ หรือ เจตนาฆ่า (วธกเจตนา) ที่เป็นไปทางกายทวารและวจีทวาร หรือทวารใดทวารหนึ่งในกายทวารนี้ ซึ่งตั้งขึ้นด้วยความเพียรเข้าไปตัดอินทรีย์คือชีวิต ของผู้มีความสำคัญในสัตว์มีชีวิตนั้นว่าเป็นสัตว์มีชีวิต^๗

นอกจากนี้การฆ่าหรือการทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกไปนี้ไม่ใช่กระทำให้ค่อย ๆ ตกไป แต่ให้พลันตกไป อีกอย่างหนึ่งได้แก่ การใช้ศาสตราต่าง ๆ เป็นต้นครอบงำให้ร่วงตกไปนั่นเอง^๘ อีกอย่างหนึ่ง ปาณาติปาตที่หมายถึงการฆ่าสัตว์นี้เป็นกรกล่าวโดยโวหาร แต่เมื่อกกล่าวโดยปรมัตถ์ได้แก่ การเข้าไปตัดหรือทำลายชีวิตอินทรีย์ (อินทรีย์คือชีวิต) ๒ อย่าง^๙ คือ (๑) รูปชีวิตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์คือรูป และ (๒) อรูปชีวิตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์คืออรูป หรือจะกล่าวง่าย ๆ คือ การทำลายชีวิตในส่วนที่เป็นรูป ๑ และนาม ๑ เพราะตามหลักความเป็นจริงแล้ว เมื่อบุคคลทำลายชีวิตในส่วนที่เป็นรูปแล้ว ส่วนที่เป็นนาม

^๑ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๔.

^๒ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๔๗/๑๐๔.

^๓ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๔๘/๑๒๑.

^๔ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙.

^๕อภิ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๒๘๖.

^๖วิ.ม.ท.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๘๔-๓๘๕.

^๗ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๕/๒๗๙.

^๘ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๓.

^๙อภิ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๒๘๖-๒๘๗.

ย่อมถูกทำลายตามไปด้วย เพราะชีวิตในส่วนที่เป็นนามย่อมต้องอาศัยชีวิตในส่วนที่เป็นรูป ดังนั้น หากเจตนาที่คิดจะฆ่าสัตว์มีชีวิตของบุคคลที่รู้ว่าสัตว์เหล่านั้นมีชีวิต และความพยายามเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นการกระทำทั้งทางกายและทางวาจาก็ดี เฉพาะทางกายก็ดี หรือเฉพาะทางวาจาก็ดี ได้เข้าไปตัดขาดหรือทำลายชีวิตดิ้นทรีย์ของสัตว์เหล่านั้นให้ตกหรือตายไป ย่อมถือว่าเป็นการฆ่าสัตว์ทั้งสิ้น แต่มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ การฆ่าสัตว์นั้นไม่จำเป็นต้องไปทางมโนทวาร (ทางใจ) หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ การฆ่าจะไม่สำเร็จด้วยกระบวนการทางใจเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าจะมีสมณะหรือพรหมณ์บางพวกเป็นผู้มีวิชขามยฤทธิ์ คือ มีฤทธิ์ถึงความชำนาญทางใจ หากมีใจใฝ่ต่ำประสงค์จะฆ่าใครหรือสัตว์เหล่าใดก็ตาม ก็ไม่สามารถกระทำได้ เพราะฤทธิ์ทางใจจะสำเร็จได้จะต้องอาศัยวชิทวารเท่านั้น^{๑๐}

ดังนั้น จึงสรุปความหมายได้ว่า คำว่า “ปาณาติบาต” นั้น หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า (วอกเจตนา) สัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ในทางทวารใดทวารหนึ่ง คือ ทางกายทวารก็ดี ทางวชิทวารก็ดี หรือทั้งทางกายทวารและวชิทวารก็ดี จนทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้น ๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ถือว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หรือปาณาติบาตทั้งสิ้น

๔.๑.๒ นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน

เซนมีความเชื่อว่า ชีวะทุกชนิด ทุกประเภท ล้วนมีสัญชาตญาณที่เหมือนกันก็คือ ต้องการดำรงอยู่ หรือต้องการมีชีวิตอยู่ การเบียดเบียน หรือทำร้ายสัตว์จึงถือเป็นบาป ละอรรถภาพของความ เป็นมนุษย์แล้ว ย่อมไปบังเกิดในดินแดนของอสูร อันเป็นดินแดนที่มีตมิด^{๑๑} เป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสุขในโลกหน้า^{๑๒} อหิงสา หมายถึง การไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ หลักการอหิงสาก็แท้จริงควรหมายถึงเสรีภาพโดยสมบูรณ์จากเจตจำนงอันป่วยไข้ ความโกรธแค้น และความเกลียดชัง แต่เป็นการแบ่งปันความรักไปสู่ทุกสรรพสิ่ง อหิงสาเป็นคุณสมบัติของจิตวิญญาน และเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต”

ดังนั้น หลักอหิงสา ก็คือ หลักในการไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ ความหมายของหลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายแคบ ๆ เพียงแค่การไม่ทำร้ายชีวิตหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายของความรุนแรงในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ความหมายของการไม่ใช้ความรุนแรงในศาสนาเซนครอบคลุมไปถึงความรุนแรงทางวาจาและความคิดด้วย

จะเห็นได้ว่า นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา มีความมุ่งหมายถึงการเว้นจากการทำร้ายผู้อื่นทั้งด้านกายและวาจา ดังตารางเปรียบเทียบที่ ๔.๑

^{๑๐}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๓-๔๔๔.

^{๑๑}SBE, Vol.xlv, p. 28.

^{๑๒}ibid., p. 114.

ตารางที่ ๔.๑ เปรียบเทียบนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาเซน
การงดเว้นจากการฆ่า อันเป็นสาเหตุแห่งการทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า (วรกเจตนา) สัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ในทางกายทวาร วจิทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง	การงดเว้นจากการฆ่า คือ การไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยความคิด การพูด และการกระทำ โดยยึดหลักอหิงสา

จากตารางที่ ๔.๑ ข้างต้นพบว่า นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า ความมุ่งหมายคือการเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสัตว์อื่นด้วยกายกรรม และวจีกรรม ส่วนที่ต่างกันทางพระพุทธศาสนามุ่งหมายเฉพาะพฤติกรรมทางกายทวารกับวจีทวาร ส่วนศาสนาเซนแม้ความคิดที่เป็นข้อจำกัดกันยังนับว่าเป็นพฤติกรรมที่ควรละเลิกเสีย

๔.๒ เปรียบเทียบองค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า

๔.๒.๑ องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า องค์ประกอบ ในที่นี้ หมายถึง องค์แห่งการกระทำปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์จำพวกใดก็ตาม โดยการกระทำที่ถือว่าผิดหรือละเมิด ล่วงเกิน จนเป็นเหตุให้ศีลข้อปาณาติบาตนี้ ขาดลงอย่างสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วยองค์ทั้ง ๕ ดังต่อไปนี้

๑. ปาโณ สัตว์นั้นมีชีวิต (คำว่าสัตว์นั้นรวมถึงคนด้วย กรณีที่ผู้ถูกฆ่าเป็นคน แต่ไม่รวมถึงพืช)
๒. ปาณสณฺณิตา รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (กรณีที่ไม่แน่ใจว่าสัตว์นั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ความผิดก็น้อยลงไป)
๓. วรกจิตฺตํ มีจิตคิดจะฆ่า คือ มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์นั้น
๔. อุปกุกโกม ทำความเพียรเพื่อให้สัตว์นั้นตาย คือ ลงมือฆ่านั่นเอง
๕. เตน มรณํ สัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น^{๑๓}

องค์ประกอบของการฆ่ามนุษย์หรือสัตว์มีปราณทุกประเภทนั้น จำต้องครบทั้ง ๕ องค์นี้ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งเสียมิได้ ตัวอย่างเช่น คนมีเจตนาจะฆ่าคนอื่นหรือสัตว์อื่น คือ รู้ว่าเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ต่อมาก็ยังรู้ว่ามีชีวิตลมหายใจอยู่ มีความพยายามด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้มนุษย์หรือสัตว์ตัวนั้นต้องตายไป ทำความเพียร คือ ใช้ให้คนอื่นฆ่าบ้าง ตนฆ่าบ้าง และมนุษย์หรือสัตว์นั้น ก็ถึงแก่ชีวิตด้วยสาเหตุที่ตนกระทำนั้น อย่างนี้ ถือว่าครบวงจรแห่งองค์ประกอบ ย่อมได้รับผลแห่งกรรมไปตามเหตุปัจจัยด้วยเช่นกัน ส่วนคำว่า สัตว์ หมายถึง สัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด รวมทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานด้วย ซึ่งนับตั้งแต่แรกถือปฏิสนธิในครรภ์ เป็นต้นไป^{๑๔}

^{๑๓}ที่.สี.อ. (ไทย) ๔/๕๕๘.

^{๑๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๕๙.

การฆ่าสัตว์ จะมีโทษมาก หรือโทษน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่า และความพยายามของผู้ฆ่า ซึ่งต้องอาศัยหลักเกณฑ์ ในการพิจารณา ๓ ประการ ได้แก่

๑) ร่างกายของสัตว์ที่ถูกฆ่า ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น ก็มีโทษมาก เพราะชีวิตของสัตว์พวกนี้ ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าสัตว์ที่ถูกฆ่าเป็นสัตว์เล็ก เช่น มด ยุง ริน ไร เป็นต้น ก็มีโทษน้อย

๒) คุณธรรมของสัตว์ที่ถูกฆ่า ในระหว่างสัตว์ดิรัจฉาน กับมนุษย์ ช่างมนุษย์มีโทษมากกว่าสัตว์ดิรัจฉาน เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ดิรัจฉาน สำหรับการฆ่ามนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ฆ่าผู้ที่มีศีลธรรม เช่น ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น มีโทษมากกว่าผู้ไม่มีศีลธรรม เช่นโจรผู้ร้าย เป็นต้น ย่อมมีโทษน้อยกว่า ถ้าผู้ถูกฆ่าเป็น บิดา มารดา พระอรหันต์ เป็นต้นนัตริยกรรม ยิ่งมีโทษมากเป็นพิเศษ

๓) ความเพียรของผู้ฆ่า อาศัยตัดสินโดย ปโยคะ คือ ในขณะที่ฆ่านั้น ได้ใช้ความเพียรพยายาม มากหรือน้อย ถ้าใช้ความพยายามมาก ก็มีโทษมาก ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย

ส่วนโทษของล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาต คือ ผลที่จะได้รับจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายสัตว์ หรือทรมานสัตว์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสโทษไว้ในสัพพหลุสสูตร ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาตอันบุคคลเสพอแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้ เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมยัง ความเป็นผู้มีอายุน้อย ให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์^{๑๕}

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่าง ย่อมตกนรก เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ ธรรม ๕ อย่าง ได้แก่ เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ เป็นผู้มักลักทรัพย์ เป็นผู้มักประพฤติ ผิดในกาม เป็นผู้มักพูดปด เป็นผู้มักตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย ส่วน ผู้ประพฤติตรงข้ามกันย่อมไปสู่สวรรค์^{๑๖}

คำว่า เว้นจากปาณาติบาต หมายถึง เว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป ศีลข้อนี้มี ความหมายกว้างรวมถึงชีวิตสัตว์ทุกชนิดที่มีชีวิต การเบียดเบียนชีวิตให้ถึงกับตาย นอกจากผิดศีลแล้ว ยังถือว่าเป็นบาป (ความชั่ว) จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. คุณ สัตว์มีคุณมาก ฆ่าก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่า พระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าสัตว์คู่ร้าย เป็นต้น

๒. ขนาดกาย สำหรับสัตว์จำพวกเดรัจฉานที่ไม่มีคุณก็เหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษ มาก ฆ่าสัตว์น้อยมีโทษน้อย

๓. ความพยายาม มีความพยายามมากในการฆ่ามีโทษมาก มีความพยายามน้อยมีคุณ น้อย

^{๑๕} อัง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๑๓๐/๒๒๑.

^{๑๖} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๔ -๖๕.

๔. กิเลสหรือเจตนา กิเลสหรือเจตนาแรงจะมีโทษมาก แต่หากกิเลสหรือเจตนาอ่อน โทษก็น้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชัง มีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว^{๑๗}

ดังนั้น การกระทำใดที่ประกอบด้วยเจตนาและครบ องค์ประกอบ ๕ ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้ว นั้น จึงจะถือว่าเป็นการกระทำที่เรียกว่า ปาณาติบาต คือ การทำชีวิตสัตว์ให้ตกไปและได้รับโทษตามที่กล่าวแล้ว แต่ตรงกันข้ามหากไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์เหล่านั้น และไม่ครบ องค์ประกอบหลัก ท่านถือว่า เป็นการกระทำที่ไม่ใช่ปาณาติบาตโดยตรง

๔.๒.๒ องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน

ศาสนาเซน ให้ความสำคัญต่ออหิงสา ดังนั้น การงดเว้นจากการฆ่า จึงมุ่งหมายเอาหลัก อหิงสาโดยปริยาย ซึ่งหลักอหิงสานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. อหิงสาทางกาย หมายถึง การไม่เบียดเบียนทางกายกรรม หรือพฤติกรรมทางกาย โดยประการต่าง ๆ โดยอหิงสาทางกาย ครอบคลุมพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ดำเนินในชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาหาร การดื่มกิน การประกอบอาชีพการงาน การดำเนินชีวิตในสังคม ดังจะได้กล่าวข้างหน้า

๒. อหิงสาทางวาจา หมายถึง การไม่เบียดเบียนทางวจีกรรม หรือพฤติกรรมทางวาจา โดยประการต่าง ๆ เช่น ในหลักภาษาะ สมิติ (The Bhasha Samiti) ห้ามนักบวชเซนระมัดระวังคำพูด ที่นำไปสู่การเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่น และในขณะที่พูดต้องระมัดระวังชีวิตที่อยู่ในอากาศไม่ให้ได้รับอันตรายด้วย นักบวชนิกายเศวตัมพรมักใช้ผ้าปิดปากในขณะที่พูด นัยหนึ่งเพื่อป้องกันชีวิตที่อยู่ในอากาศ อีกนัยหนึ่งเพื่อจำกัดชีวิตที่เข้าสู่ทางปากและทางลมหายใจ^{๑๘}

๓. อหิงสาทางใจ หมายถึง การไม่เบียดเบียนทางมโนกรรม หรือความคิดโดยประการต่าง ๆ เช่น หลักคุปติ ๓ ประการ ข้อแรก กล่าวถึงมโนคุปติ^{๑๙} หรือการคุ้มครองจิตไม่ให้ความ โศกเศร้า หรือความคิดโหดร้ายอำมหิต เป็นต้น เกิดขึ้นขณะเดียวกันก็เพียรพยายามให้ความคิดที่บริสุทธิ์ดีงามเกิดขึ้น

การปฏิบัติงดเว้นจากการฆ่า คือการถือปฏิบัติตามหลักอหิงสา ซึ่งเป็นการเน้นหลักการทางจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ที่ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต โดยการนำหลักการเรื่องอหิงสาไปใช้เป็นพื้นฐานจากจุดเริ่มต้นในหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อหลัก การอหิงสาจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพจิตใจของบุคคล

(๑) ทุยา ความรัก ภูมูเกณท์พื้นฐานทางศีลธรรมที่สำคัญในทรรณะของเซนคือความรัก ความเห็นอกเห็นใจกัน ความเมตตาสงสาร พื้นฐานทางศีลธรรมดังกล่าว ถือเป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่การไม่เบียดเบียน^{๒๐}

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๗๓.

^{๑๘} Charlotte Krause, *An Interpretation of Jain Ethics*, (Shri Yashovijaya Jain Granthmala Bhavnagar (Kathiawar, 1929), p.10-11.

^{๑๙} Ibid., p.12.

^{๒๐} Herbert Warren, *Jainism*, (India: The Central Jaina Publishing House, 1916), p.64.

(๒) การรู้จักเอาใจเขาใส่ใจเราสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทุกประเภทล้วนรักสุข เกลียดทุกข์ และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะดำรงอยู่ การรู้จักเอาใจเขาใส่ใจเรา จะทำให้เราเกิดความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ไม่เบียดเบียน รังแกกันให้ได้รับความเดือนร้อน ดั่งนัยแห่งในอาจารย์วราภคสูตรตอนหนึ่งว่า “สัตว์ทั้งปวงล้วนรักตัวเอง ล้วนแสวงหาความสุขสำราญ และหลีกเลี่ยงความทุกข์ทั้งสิ้น เกลียดการทำลายล้าง รักชีวิต และปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง”^{๒๑}

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่ากับการฆ่ากับหลักอหิงสา เกิดแต่การแสดงเหตุแห่งการไม่เบียดเบียนกัน ดังตารางเปรียบเทียบที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ เปรียบเทียบองค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาเซน
การงดเว้นจากองค์ประกอบแห่งการฆ่า ๕ ประการ นับว่าเป็นสิ่งประเสริฐ คือ <ol style="list-style-type: none"> ๑. สัตว์นั้นมีชีวิต ๒. รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓. มีจิตคิดจะฆ่า ๔. ลงมือฆ่ามันเอง ๕. สัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น 	การงดเว้นจากองค์ประกอบแห่งการฆ่า ก็คือการถือปฏิบัติในหลักอหิงสา เน้นหลักการทางจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ที่ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> (๑) ทุยา ความรัก กฎเกณฑ์พื้นฐานทางศีลธรรมที่สำคัญในพระคัมภีร์ของเซนคือความรัก (๒) การรู้จักเอาใจเขาใส่ใจเรา

จากตารางที่ ๔.๒ ข้างต้นพบว่า องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า เหมือนกันตรงที่กล่าวว่าการงดเว้นจากองค์ประกอบแห่งการฆ่า ๕ ประการ นับเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคมที่บุคคลพึงปฏิบัติ ส่วนนัยที่ต่างกันนั้น ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการสิ้นสุดกระบวนการฆ่าแล้ว นั้นจึงจะนับว่าเป็นการฆ่าอย่างเด็ดขาด ส่วนการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน กล่าวคุณธรรมที่พึงได้รับการปฏิบัติตามหลักอหิงสา คือความรักกับความเอาใจใส่

๔.๓ เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า

๔.๓.๑ เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การฆ่าที่จัดว่าเป็นปาณาติบาต หรือทำให้ศีลขาดนั้น จะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งเสียไม่เป็นปาณาติบาต ศีลไม่ขาด หรือไม่ผิดศีล เช่น โจรถักนาคคยหาช่องจะทำร้ายกัน ครั้นทราบว่ายกฝ่ายหนึ่งตายเสียแล้ว เขาเอาไปฝังไว้ไปลักขุดศพขึ้นมาฟันให้สมแค้นอย่างนี้ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๑ คือ “สัตว์มีชีวิต” ถ้าคน ๆ นั้นยังไม่ตาย เป็นแต่สลบไปเท่านั้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับเข้าใจว่าตายแล้ว แล้วจัดการฆ่าฟันให้สมแค้นอย่างนี้ ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๒ คือ “รู้ที่อยู่สัตว์มีชีวิต” หากไม่ตั้งใจจะทำให้ตายจนนายตีบ่าวเพื่อให้หลาบจำ แต่บังเอิญถูกที่สำคัญทำให้บ่าวตายอย่างนี้ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๓ คือ “มีจิตคิดจะฆ่า” หากเพียงคิดจะฆ่าแต่ยังไม่ทันพยายามลงมือกระทำ มีคนอื่นที่มีเวรกับเขาซึ่งฆ่าเขาเสียก่อนอย่างนี้ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๔ คือ “มีความพยายามที่จะฆ่า” (ลงมือทำ) เพราะมีแต่เพียงความคิดที่จะ

^{๒๑} ดับบลิวเอ็ม ทีโอดอร์ เดอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔, หน้า ๖๘.

ฆ่าเท่านั้น หากกระทำด้วยความตั้งใจจะให้ตาย แต่ไม่ถูกที่สำคัญจึงทำให้ไม่ตายอย่างนี้ ถือว่าขาดองค์ประกอบที่ ๕ คือ “สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น”^{๒๒} หากการกระทำปาณาติบาตแต่ละครั้งขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ถือว่าไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล ศีลไม่ขาด การกระทำที่ครอบงำประกอบแห่งปาณาติบาตครบสมบูรณ์เท่านั้นจึงจะทำให้ศีลขาด หรือผิดศีล

นอกจากนี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมอีก คือ “วธกจิตต์” มีจิตคิดจะฆ่า อันเป็นองค์ประกอบที่ ๓ ซึ่งคำว่า “มีจิตคิดจะฆ่า” หรือ “มีเจตนาที่จะฆ่า” นั้น หมายถึง จิตที่คิดจะฆ่านั้น ประกอบด้วยอภิสมมุตอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ หรือมีจิตที่เต็มไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นแรงจูงใจในการฆ่า อีกคำหนึ่ง คือ “จงใจฆ่า” (สยจิจจ) ได้แก่ (๑) ชานนโต รู้อยู่ หมายถึง รู้ว่าสัตว์มีปราณหรือมีชีวิตอยู่ ยังไม่ตาย (๒) สยชานนโต รู้ที่อยู่ หมายถึง รู้พร้อมอยู่ว่า เราจะปลงเสียจากชีวิต คือ รู้พร้อมกับอาการที่รู้ว่า สัตว์มีชีวิตนั้นนั่นเอง (๓) อสยจิจจ จงใจ หมายถึง ปักใจ ด้วยอำนาจเจตนาที่คิดจะฆ่า (๔) อภิวิตริตวา ตั้งใจ หมายถึง ส่งจิตที่หมดความระแวงสงสัยไปย่ำยีหรือทำลายด้วยอำนาจแห่งความพยายาม (๕) วิตทุกโม ล่วงละเมิด หมายถึง ความล่วงละเมิดแห่งจิตหรือบุคคล^{๒๓}

ความหนักเบาของโทษในทางธรรมอันเนื่องมาจากการกระทำปาณาติบาต ย่อมมีความหนักเบาแตกต่างกัน คือ (๑) ในด้านองค์ประกอบของปาณาติบาต ถือว่าการกระทำที่ศีลขาดย่อมมีโทษมากกว่าศีลทะลุ ศีลต่าง และศีลพร้อย (๒) ในด้านสัตว์ที่ถูกฆ่า คือ การฆ่าสัตว์เดรัจฉานย่อมมีโทษน้อยกว่าฆ่ามนุษย์ หากเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างเดียว การฆ่าสัตว์เล็ก สัตว์มีคุณน้อย มีโทษน้อยกว่าบาปน้อยกว่า หากเป็นการฆ่ามนุษย์เพียงอย่างเดียว การฆ่ามนุษย์มีคุณมีโทษมากกว่ามนุษย์ไม่มีคุณ การฆ่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมมีโทษมากกว่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมน้อยกว่า (๓) ในด้านเจตนา การฆ่าที่มีเจตนาแรงกล้า มีโทษมาก บาปมากกว่าเจตนาที่อ่อน การฆ่าสัตว์ใหญ่ย่อมเกิดมาจากกิเลสที่มากกว่า และมีพิธีการมากกว่า จึงบาปมากกว่า

เกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การกระทำแบบใดจะมีโทษมากหรือโทษน้อย มีบาปมากหรือบาปน้อย โดยมีหลักการที่ควรพิจารณาดังนี้^{๒๔}

๑. ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อยมีโทษมากหรือโทษน้อยถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาปมากมีโทษมากผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมากมีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีงามได้น้อยระหว่างสัตว์เดรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาปน้อย แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริงเป็นการยอมรับขั้นหนึ่งว่ามีการฆ่าแต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาปมากหรือบาปน้อย

^{๒๒} สุขาวี พลอยชุม, สารานุกรมพระพุทธศาสนา: ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๐๐.

^{๒๓} วิมหา. (ไทย) ๑/๑๓๒/๑๔๑, วิมหา.อ. (ไทย) ๒/๓๘๐-๓๘๑.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

๒. คูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มเหง เปียดเปียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่นในกรณีของคนที่ป้องกันตัวเป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเปียดเปียนคนอื่น

๓. คูที่ความพยายาม ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผนการอย่างจริงจัง ทำด้วยความหมายมั่นอย่างรุนแรง จองล้างจองผลาญเต็มที ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลสมาก เช่นโกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่า

สรุปว่า เกณฑ์การตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า คือ ๑) คูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อยมีโทษมากหรือโทษน้อย ๒) คูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ๓) คูที่ความพยายามจองล้างจองผลาญเต็มที ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลสมาก เช่นโกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่าคำว่า ฆ่า ในที่นี้หมายถึง ฆ่าเองก็ดี ใช้หรือจ้างวานให้คนอื่นฆ่าก็ดี ถือว่าเป็นบาป ในข้อนี้มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ๔) ลงมือฆ่าด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) สัตว์นั้นตาย ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ถือว่าเป็นบาป แต่ถ้าไม่ครบขาดข้อใดข้อหนึ่งไปถือว่าไม่เป็นบาป

๔.๓.๒ เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน

ศาสนาเซนมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ศาสนิกกำจัดกิเลสสาละทั้งปวงได้อย่างเด็ดขาด เพื่อบรรลุโมกษะ ภูมิที่พ้นจากสังสารวัฏการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้น ศาสนาเซนจะต้องปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด แต่การจะปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดได้ ก็จำเป็นต้องให้คำปฏิญาณแก่พระนักบวชเซน เพื่อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามให้ได้ ชาวเซนถือคำปฏิญาณว่าสำคัญมาก เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในทุกกิจการ คำปฏิญาณที่ศาสนิกชนที่เป็นฆราวาสจะพึงรักษาไว้ดังนี้

๑) **อนุพรต ๕** ได้แก่ (๑) อหิงสา การไม่เปียดเปียนให้คนอื่น สัตว์อื่น สิ่งอื่น ได้รับความยากลำบากหรือการทรมานต่าง ๆ ตลอดจนไม่ทำลายชีวิต จะทำเองก็ดี หรือใช้ให้ผู้อื่นทำก็ดี ไม่ว่าจะเปียดเปียนทางกาย วาจา หรือใจ ข้อนี้นับว่าเป็นยอดของศีลธรรมในศาสนาซึ่งตั้งที่ว่า อหิงสา ปรมิ ธรรมะ (ธรรมะใดยิ่งไปกว่าการไม่เปียดเปียนไม่มี) ข้อปฏิบัติข้อนี้สำหรับนักบวชแล้วถือว่าเคร่งครัดมาก ต้องระมัดระวังทุกอิริยาบถทุกอย่างก้าวในการกิน ต้ม พุด ยืน เดิน นั่ง นอน มีเครื่องปิดปากป้องกันแมลงจะพลัดเข้าไป มีไม้กวาด แผ่นผ้า ผ้าเช็ดหน้า และผ้ากรองน้ำ ติดตัวไปด้วย สำหรับกวาดทางตลอดระยะทางที่จะเดินไป ต้มน้ำที่กรองแล้ว หรือนั่งอยู่จะหาว จะไอ จะจาม ก็ต้องใช้ผ้าปกป้องกันหรือใส่แมลงต่าง ๆ ไปเสีย จะไม่เที่ยวจาริกไปในฤดูฝน เพราะเป็นฤดูกาลที่มีตัวแมลงมากและไม่เดินทางไกลที่ต้องนั่งเครื่องบินหรือนั่งรถนั่งเรือ เพราะเกรงว่าพาหนะที่ใช้จะวิ่งไปชนหรือปะทะสิ่งที่มีชีวิต มีวิญญาณให้ได้รับความลำบากหรือถึงแก่ชีวิตโดยไม่รู้สีกตัว กับทั้งระวังไม่ทำร้ายต่อปวงสัตว์ในพืชคาม (เมล็ดพันธุ์ไม้) และภุตคาม (หน่อไม้) จะต้องไม่ใช่เครื่องใช้ที่ทำด้วยหนังสัตว์ ไม่กินเนื้อสัตว์ สุนัข หรืออาหาร อันได้มาโดยทำให้สัตว์ได้รับทุกข์ทรมาน เช่น น้ำผึ้ง เนยสด จะไม่ทำงานที่ต้องขุดไถ หรือพรวนดินตายหญ้า เพราะจะเป็นอันตรายแก่สัตว์ดินสัตว์หญ้า เพราะฉะนั้น ศาสนิกชนเซนส่วนมากแล้วจึงเป็นผู้มีอาชีพทางการค้าขาย ทางการเงิน (ธนาคาร) หรือครูอาจารย์ กล่าวโดยสรุปแล้วข้อนี้ก็คือ ให้ละปาณาติบาตในสรรพชน สรรพสัตว์ ตินชาติ และรุกขชาติ ทั้งปวง เพราะทุกสิ่งทุก

อย่างไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ใบหญ้า น้ำ ฟ้า ลม ดิน และพันธุ์ผักต่าง ๆ เป็นต้น ต่างก็มีวิญญาณสิงอยู่ทั้งสิ้น (๒) สัตยะ การไม่พูดเท็จ ไม่ทำ ไม่คิดให้ผิดเพี้ยนไปจากความจริง จะต้องมีความซื่อสัตย์ทั้งทางกาย วาจา และใจ มีความเที่ยงตรง ไม่พูดโดยไม่คิดก่อน มีความจริงใจต่อทุก ๆ คน (๓) อัสติยะ การไม่ถือเอาสิ่งของใด ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของด้วยอาการลักขโมย ไม่หลบของหนีภาษี ไม่ใช่หรือทำเงินปลอม และไม่ซั้งดวงวัดโกง (๔) พรหมจริยะ การประพฤติสิ่งที่ตั้งงามโดยเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย เช่น การประพฤติผิดทางกาม และการอยู่ร่วมกับโสเภณี หรือการดื่มน้ำเมา เสพยาเสพติดต่าง ๆ สำหรับนักบวชก็ถือว่าเคร่งครัดยิ่งขึ้น คือ จะต้องเว้นจากการเสพกาม และสละตัณหาในเรื่องของกามทุกชนิดทุกระดับโดยเด็ดขาด และ (๕) อปริครหะ ความไม่ละโมภโลภมาก ไม่โลภอยากได้ของของคนอื่น ๆ เป็นผู้รู้จักประมาณ พอใจในสิ่งของของตน สำหรับนักบวชก็ถือเคร่งครัดมากยิ่งขึ้น คือ จะต้องเป็นคนมักน้อย สันโดษ ไม่สะสมข้าวของใด ๆ เทียวไปผู้เดียว อาหารอะไรก็รับประทานได้ไม่ต้องเลือก อาหารผสมกันหลายชนิดที่ไม่มีรสชาติอะไรก็รับประทานได้ แม้แต่น้ำล้างถ้วยจานหรือเศษอาหารที่ไหลมาตามท่อน้ำเสียก็รับประทานได้ ไม่ต้องเป็นห่วงหรือกังวลใจเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหรือสมบัติใด ๆ ขอให้ได้ปฏิบัติธรรมด้วยร่างกายอันเปลือยเปล่าก็ยอม และเปลือยกายได้ไม่มีความละอายใด ๆ ก็ยิ่งนับว่าเป็นผู้ไม่มีกิเลสใด ๆ ก็ยอมเข้าใกล้ต่อการบรรลุธรรมะอันสูงในศาสนาได้ จึงเกิดมานิกายที่นุ่งห่มเสื้อผ้า เรียกว่า นิกายทิคัมพร (นุ่งลมห่มฟ้า) เป็นการแสดงออกซึ่งอปริคหะวิธีหนึ่ง^{๒๕}

๒) **มหาพรต ๕** ส่วนของพระนักบวชเซน นอกจากจะปฏิบัติตามอนุพรต ๕ แล้ว ยังต้องปฏิบัติยิ่งยวดขึ้นไปอีก (๑) อหิงสา ต้องไม่ฆ่าไม่ทำร้ายทุกชีวิตไม่ว่าจะมีอายุตนะ ๕ หรือ ๔ หรือ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑ ก็ตาม เพราะฉะนั้น พระในศาสนาเซนมักจะอยู่ในวัด หรืออยู่ประจำที่ไม่ออกไปไหน เพราะอาจไปเหยียบย่ำสัตว์หรือแมลงตาย ถ้าจำเป็นต้องไป จะต้องคอยระมัดระวังให้ดี เช่น มีไม้กวาดเพื่อปัดกวาดทางจะได้ไม่เหยียบย่ำสัตว์หรือแมลง ต้องมีผ้าปิดปากปิดจมูก ป้องกันแมลงและจุลินทรีย์ต่าง ๆ มิให้เข้าไปทางปากหรือจมูก เวลาเดินต้องสำรวจมองดูทางเดินจะได้ไม่เหยียบสิ่งมีชีวิต ต้องมีผ้ากรองน้ำสำหรับกรองน้ำ เพื่อไม่ให้สัตว์หรือแมลงอยู่ในน้ำติดเข้าไปในปาก กลางคืนก็ไม่ต้องเปิดไฟหรือจุดไฟ เพราะจะล่อแมลงให้ไปเล่นไฟตาม เพราะฉะนั้น พระนักบวชเซนจึงมักจะอยู่วัดไม่ค่อยไปไหนเพราะเกรงจะทำให้ตายสิ่งมีชีวิต (๒) สัตยะ พูดจริง พระนักบวชเซนนอกจากจะไม่พูดเท็จแล้วยังไม่พูดส่อเสียด คำหยาบ และเพื่อเจ้าอีกด้วย เหตุนี้ พระนักบวชเซนขณะที่เฝ้า โลก และกลัวจะไม่พูด (๓) อัสเตยะ ไม่ลักขโมย ศาสนาเซนถือว่าทรัพย์เป็นชีวิตภยานอนของตน หากใครไปลักทรัพย์ของเขาไป ก็เท่ากับได้ทำลายชีวิตของเขาด้วยรวมถึงการไม่ซั้งดวงวัดโกง ไม่ปลอมแปลงธนบัตร ไม่หลบหนีภาษี ฉะนั้น พระนักบวชเซนก่อนที่จะเข้าไปพักบ้านใครจะต้องขออนุญาตเจ้าของบ้านก่อน และจะต้องขออนุญาตอยู่เรื่อยตราบที่ยังพักอาศัยที่บ้านนั้น หากจะใช้สิ่งใดก็ต้องขออนุญาตด้วยเช่นกัน และเมื่อมีพระนักบวชเซนได้รับอนุญาตให้อาศัยบ้านหลังนั้นก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อมีพระนักบวชเซนอีกรูปประสงค์จะเข้าพักบ้านหลังนั้นบ้างก็จะต้องขออนุญาตเจ้าของบ้านและพระนักบวชเซนองค์ที่เข้าพักบ้านหลังนั้นก่อน จึงจะเข้าพักได้ หรือพระนักบวชเซนอยู่ต่อหน้าอาจารย์ จะยังฉันอาหารไม่ได้

^{๒๕} คุณ โทซันธ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๖.

ตราบที่ยังไม่แสดงว่าตนได้รับอาหารมาอย่างบริสุทธิ์ และยังไม่ได้รับอนุญาตจากอาจารย์ให้ฉัน (๔) พรหมจริยะ ประพฤติพรหมจรรย์ ศาสนาเซนให้ความสำคัญต่อศีลข้อนี้นี้มาก การประพฤติพรหมจรรย์เป็นความประพฤติที่ประเสริฐที่สุดดุจพรหม เพราะฉะนั้น พระนักบวชเซนต้องไม่เกี่ยวข้องกับพระพรหม พระนักบวชเซนต้องไม่เกี่ยวข้องกับเทพนารีและหญิงมนุษย์ตลอดถึงสัตว์เพศเมีย อีกทั้งไม่พูด และไม่คิดสนับสนุนส่งเสริมให้ใครเกี่ยวข้องกับทางเพศและเพื่อตัดไฟต้นลมในเรื่องนี้ พระนักบวชเซนต้องไม่พูดกับผู้หญิง ไม่มองผู้หญิง ทั้งไม่รำลึกถึงความหลังที่ยังเกี่ยวข้องกับผู้หญิงอีกด้วย นอกจากนี้ พระนักบวชเซนต้องไม่นั่งที่ผู้หญิงหรือสัตว์เพศเมียหรือชั้นที่เคยนั่งมาก่อน ทั้งไม่อยู่ในอาคารที่ผู้หญิงหรือสัตว์เพศเมียหรือชั้นที่อยู่อาศัยมาก่อนศีลข้อนี้นี้ยังรวมไปถึงการละเว้นสิ่งต้องห้าม เช่นไม่ดื่มสุราเมรัย และไม่เสพยาเสพติดต่าง ๆ อีกด้วย (๕) อปริครหะ ไม่ละโมภโลภมาก พระนักบวชเซนต้องมักน้อย เพื่อจิตใจจะได้ใสสะอาด ปลอดภัย โปร่ง ดำรงมั่นอยู่ในพระธรรม รู้เท่าทันความจริง มีใจเสมอกันในทุกสิ่ง ไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติ ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่ให้รูป รส กลิ่น เสียง มาครอบงำจิตใจได้ ดังนั้นพระนักบวชเซน จึงไม่ควรเป็นเจ้าของครอบครองสิ่งใด เพราะจะทำให้เราร้อนอันเนื่องมาจากความโลภ

เกณฑ์ตัดสินสำหรับหลักอหิงสา มีรายละเอียดในการแบ่งชั้นของสัตว์ออกเป็นประเภทตามความสามารถทางประสาทสัมผัส และตามลักษณะที่เคลื่อนไหวได้หรือไม่คือ อาตมันที่ถูกผูกมัดมี ๒ ได้แก่ สถาวระ (เคลื่อนไหวไม่ได้) และตรุสะ (เคลื่อนไหวได้) ในประเภทเคลื่อนไหวไม่ได้ (สถาวระ) มีเพียงอายตนะเดียวคือ อายตนะสำหรับสัมผัส ได้แก่ ผักหญ้าในประเภทเคลื่อนไหวได้ สัตว์ที่มีอายตนะ ๒ คือ ทางสัมผัสกับทางลิ้มรส เช่น หนอน สัตว์ที่มีอายตนะ ๓ คือ ทางสัมผัส ลิ้มรส ได้กลิ่น เช่น มด สัตว์ที่มีอายตนะ ๔ คือ เพิ่มในทางมองเห็น เช่น ผึ้ง สัตว์ที่มีอายตนะ ๕ คือ เพิ่มในทางได้ยินเสียง เช่น นก ผู้ที่นับถือศาสนาเซนจะฆ่าหรือกินสัตว์เหล่านี้ไม่ได้ จะทำได้เฉพาะที่มีอายตนะทางสัมผัสอย่างเดียว คือ ผักหญ้า สรุปก็คือ เซนศาสนิกทุกคนทานอาหารมังสวิรัต

จะเห็นได้ว่า เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซन्दังตารางเปรียบเทียบที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔.๓ เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาเซน
<p>เกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับการงดเว้นจากการฆ่าตามหลักพระพุทธศาสนา โดยถือเกณฑ์ตัดสินตามเหตุแห่งการฆ่า ๓ ประการ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ดูที่ตัวสัตว์ ๒. ดูที่เจตนาของผู้กระทำ ๓. ดูที่ความพยายาม 	<p>เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน ถือการปฏิบัติตามหลักอหิงสา มีการแบ่งชั้นของสัตว์ออกเป็นประเภทตามความสามารถทางประสาทสัมผัส มี ๒ ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สถาวระ (เคลื่อนไหวไม่ได้) ๒. ตรุสะ (เคลื่อนไหวได้)

จากตารางที่ ๔.๓ ข้างต้นพบว่า เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้ดูผู้ที่ถูกกระทำก่อนว่าเป็นมนุษย์หรือสัตว์ มีศักยภาพมากน้อยต่างกันเพียงใด ส่วนนัยที่ต่างกันนั้น การงดเว้นจากการฆ่าใน

พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทมีกระบวนการเริ่มแรก และสิ้นสุด หากกระบวนการไม่ครบ ก็ยังไม่นับว่าเป็นการฆ่า ส่วนในศาสนาเซน แสดงนัยเหมารวมทุกสรรพสิ่งทั้งมีชีวะและไม่มีชีวะว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรละเมิดสิทธิ์

๔.๔ เปรียบเทียบวิธีการงดเว้นจากการฆ่า

๔.๔.๑ วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้บุคคลทั่วไปได้นำเอาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุขของชาวโลก กล่าวคือ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลในการกระทำความดีละเว้นความชั่วทั้งปวง ตลอดจนให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถ้าหากทุกคนในสังคมนำไปใช้อย่างจริงจังและถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฆ่ากันก็จะหมดไปจากสังคม แต่เมื่อมองในภาพรวมของความเป็นไปได้ที่จะให้ทุกคนทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว มนุษย์ในปัจจุบันนี้ คงจะกระทำได้ยากมาก เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า โลกมนุษย์มีทั้งคนดีและคนชั่วปะปนกันไป พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพแห่งการเรียนรู้ สามารถที่จะฝึกฝนและปฏิบัติให้เป็นบุคคลที่ดีได้ บุคคลจะเป็นคนดีหรือเป็นคนชั่วไม่ได้อยู่ที่ชาติตระกูล แต่บุคคลจะเป็นคนดีหรือประเสริฐได้อยู่ที่การฝึกตน บุคคลที่ฝึกตนดีแล้วก็ได้ชื่อว่าเป็นคนดี ศักยภาพหรือคุณสมบัติของมนุษย์ทุกคนสามารถที่จะฝึกตนเองให้เป็นคนดีได้ จริงอยู่มนุษย์มีความแตกต่างกันตามผลกรรมที่เคยสร้างเอาไว้ในอดีต เมื่อมนุษย์เคยทำกรรมทั้งดีและชั่วแตกต่างกันในอดีต ปัจจุบันเราจึงเห็น คนดีและคนชั่วปะปนกันอยู่ในสังคมต่าง ๆ แต่เรื่องคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องที่น่าสนใจในประเด็นนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้โดยยาก”^{๒๖} กล่าวคือผู้ที่จะสามารถเกิดมาเป็นมนุษย์ได้นั้น จะต้องบำเพ็ญบุญบารมีมาพอสมควร อย่างน้อยก็ต้องรักษาศีลห้ามาก่อน เพราะศีลห้าเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เมื่อบุคคลเกิดมาด้วยพื้นฐานการรักษาศีลห้าแล้ว คุณสมบัติหรือศักยภาพของมนุษย์ย่อมจะพอฝึกตนให้เป็นคนดีได้ทุกคน แต่ประเด็นที่สำคัญอยู่ที่บุคคลนั้นจะตั้งใจฝึกตนเองหรือไม่

ดังนั้น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้บุคคลทั่วไปได้นำเอาไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติสุขของชาวโลก เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลในการกระทำความดีละเว้นความชั่วทั้งปวง ตลอดจนให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถ้าหากทุกคนในสังคมนำไปใช้อย่างจริงจังและถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฆ่ากันก็จะหมดไปจากสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทั้งภายนอกและภายใน เริ่มแต่หลักเบญจศีล เป็นการแก้ปัญหาการฆ่ากันระดับพื้นฐานทั่วไป หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักการขั้นสูงที่ฝึกจิตเมื่อให้ให้เกิดความอาฆาตประสงค์จะประหารกัน และหลักอริยสัจ เป็นการหาวิธีการ กระบวนการ หรือแนวทางในการระงับเหตุที่จะทำให้คนฆ่ากันอย่างยั่งยืน

^{๒๖} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

๔.๔.๒ วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน

หลักอหิงสาจึงนับได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่มีศักยภาพอันจะนำไปสู่ความเคารพในมนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพราะในทางศาสนาเซนเองแล้วก็จะถือว่าทุกสรรพหามีคุณค่าซึ่งเราต้องให้ความเคารพด้วยกันทั้งสิ้น เช่นหลักการอหิงสานี้จะพัฒนาไปสู่จริยธรรมสังคมที่สำคัญอื่น ๆ เช่น แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน แนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ และแนวคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งสำคัญที่สุดเกี่ยวกับการนำหลักการอหิงสาไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาสังคม คือการมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อหลักการนี้ก่อน หลักอหิงสาในศาสนาเซนเป็นหลักการที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ และคุณภาพของสังคมการไม่ใช้ความรุนแรง (อหิงสา) ไม่ได้มีความหมายง่าย ๆ เพียงแค่การไม่ฆ่า ... อหิงสามีหมายถึงการไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ แต่เป็นการแบ่งปันความรักไปสู่ทุกสรรพสิ่ง อหิงสาเป็นคุณสมบัติของจิตวิญญาณ และเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต

ดังนั้น วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน ดังตารางเปรียบเทียบที่ ๔.๔

ตารางที่ ๔.๔ เปรียบเทียบวิธีการงดเว้นจากการฆ่า

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาเซน
วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นหลัก ๓ ประการ คือ ๑) ศีล ๕ ๒) อริยมรรค ๘ ๔) อริยสัจ ๔	วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน เน้นหลัก ๓ ประการ คือ ๑) การไม่เบียดเบียนทางกาย ๒) การไม่เบียดเบียนทางวาจา ๓) การไม่เบียดเบียนทางใจ

จากตารางที่ ๔.๔ ข้างต้นพบว่า วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน เหมือนกันตรงที่กล่าวถึงการไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเน้นหลักเบญจศีล มรรค ๘ และ อริยสัจ ซึ่งใช้ปฏิบัติตามความต้องการของแต่ละบุคคล ส่วนศาสนาเซน เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในลักษณะที่ละเอียด

๔.๕ สรุป

จากการเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน สรุปได้ว่า

นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า ความมุ่งหมายคือการเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสัตว์อื่นด้วยกายกรรม และวจีกรรม ส่วนที่ต่างกันทางพระพุทธศาสนามุ่งหมายเฉพาะพฤติกรรมทางกายทวารกับวจีทวาร ส่วนศาสนาเซน แม้ความคิดที่เป็นข้าศึกกันยังนับว่าเป็นพฤติกรรมที่ควรละเลิกเสีย

ในส่วนองค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า องค์ประกอบดังกล่าว นับเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคมที่บุคคลพึงปฏิบัติ ส่วนนัยที่ต่างกันนั้นทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการสิ้นสุดกระบวนการฆ่าแล้ว นั้นจึงจะนับว่าเป็นการฆ่าอย่างเด็ดขาด ส่วนหลักอหิงสาในศาสนาเซน กล่าวคุณธรรมที่พึงได้รับการปฏิบัติตามหลักอหิงสา คือความรักกับความเอาใจใส่

เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้ดูผู้ที่ถูกกระทำก่อนว่า เป็นมนุษย์หรือสัตว์ มีศักยภาพมากน้อยต่างกันเพียงใด ส่วนนัยที่ต่างกันนั้น การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีกระบวนการเริ่มแรก และสิ้นสุด หากขบวนการไม่ครบ ก็ยังไม่นับว่าเป็นการฆ่า ส่วนหลักอหิงสาในศาสนาเซน แสดงนัยเหมารวมทุกสรรพสิ่ง

วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน เหมือนกันตรงที่กล่าวถึงการไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเน้นหลักเบญจศีล มรรค ๘ และ อริยสัจ ซึ่งใช้ปฏิบัติตามความต้องการของแต่ละบุคคล ส่วนศาสนาเซน เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในลักษณะที่ละเอียด

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักอหิงสาในศาสนาเซน” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักอหิงสาในศาสนาเซน และ ๓) เพื่อเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักอหิงสาในศาสนาเซน ผลการศึกษาพบว่า

จากการศึกษาการการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นนิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่า องค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่า เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่า และวิธีการงดเว้นจากการฆ่า สรุปได้ดังนี้

คำว่า “ปาณาติบาต” นั้น หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า (วรกเจตนา) สัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ในทางทวารโศทวารหนึ่ง คือ ทางกายทวารก็ดี ทางวจีทวารก็ดี หรือทั้ง ทางกายทวารและวจีทวารก็ดี จนทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้น ๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ซึ่งว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หรือปาณาติบาตทั้งสิ้น อีกอย่างหนึ่ง การกระทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ ๑) การฆ่าด้วยตนเอง (๒) การสั่งให้ผู้อื่นฆ่า (๓) การข้าวหรือปล่อยอาวุธออกไปฆ่า (๔) การฆ่าด้วยเครื่องมือที่อยู่กับที่ (๕) การฆ่าด้วยอำนาจอำนาจแห่งคุณไสยศาสตร์ (๖) การฆ่าด้วยการบันดาลด้วยฤทธิ์ ซึ่งประโยคแห่งการฆ่าทั้ง ๖ ประการนี้ยังแบ่งออกเป็นประโยคละ ๒ ประการ คือ (๑) การเจาะจงฆ่า และ (๒) การไม่เจาะจงฆ่า

คำว่า องค์ประกอบ ในที่นี้ หมายถึง องค์แห่งการกระทำปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์จำพวกใดก็ตาม โดยการกระทำที่ถือว่าผิดหรือละเมิด ล่วงเกิน จนเป็นเหตุให้ศีลข้อปาณาติบาตนี้ ขาดลงอย่างสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วยองค์ทั้ง ๕ สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีจิตคิดจะฆ่า ลงมือฆ่านั่นเอง สัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น ดังนั้น การกระทำใดที่ประกอบด้วยเจตนาและครบ องค์ประกอบ ๕ ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงจะถือว่าเป็นการกระทำที่เรียกว่าปาณาติบาต คือ การทำชีวิตสัตว์ให้ตกไปและได้รับโทษตามที่กล่าวแล้ว แต่ตรงกันข้ามหากไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์เหล่านั้น และไม่ครบองค์ประกอบหลัก ท่านถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ใช่ปาณาติบาตโดยตรง

การทำลายชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ขาด เพราะขาดเจตนาในการกระทำ ได้แก่ (๑) บุคคลผู้ไม่ตั้งใจ (๒) บุคคลผู้ไม่รู้ (๓) บุคคลผู้ไม่มีความประสงค์จะฆ่า (๔) บุคคลผู้วิกลจริต (๕) บุคคลมีจิตฟุ้งซ่าน และ (๖) บุคคลผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา โทษของการกระทำปาณาติบาตมี ๒ ระบบ คือ โทษตามระบบศีลหรือ

วินัย และโทษทางธรรม ซึ่งโทษทั้ง ๒ ประการ คือ ๑) โทษทางวินัยหรือศีล โทษของการกระทำ ปาณาติบาตในทางวินัยสำหรับคฤหัสถ์ ผู้เป็นอุบาสกและอุบาสิกาในทางพระพุทธศาสนา ๒) โทษทาง ธรรมหรือกัลยาณธรรม โทษของปาณาติบาตในแง่ธรรมหรือกัลยาณธรรม เป็นไปตามกฎแห่งธรรม (นิยาม) ที่เรียกว่า “กรรมนิยาม” คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการให้ผลของกุศล (บุญ) และอกุศล (บาป)

ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินปาณาติบาต ๑) ดูที่ตัวสัตว์นั่นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อยมีโทษ มากหรือโทษน้อย ๒) ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกรู้สึกอย่างไร ๓) ดูที่ความ พยายามจงล้างจงผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์ฉุนเฉียว แม้จะ มีกิเลสมาก เช่น โกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่าคำว่า ฆ่า ในที่นี้หมายถึง ฆ่าเองก็ดี ใช้หรือจ้างวานให้คนอื่น ฆ่าก็ดี ถือว่าเป็นบาป ในข้อนี้มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ๔) ลงมือฆ่าด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) สัตว์นั้นตาย ถึงพร้อม ด้วยองค์ ๕ นี้ถือว่าเป็นบาป แต่ถ้าไม่ครบขาดข้อใดข้อหนึ่งไปถือว่าไม่เป็นบาป

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้บุคคลทั่วไปได้นำเอาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุขของชาวโลก เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลในการกระทำความดีละเว้นความชั่วทั้ง ปวง ตลอดจนใจให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถ้าหากทุกคนในสังคมนำไปใช้อย่างจริงจังและถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฆ่ากันก็จะหมดไปจากสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทั้งภายนอกและภายใน เริ่มแต่หลักเบญจศีล เป็นการแก้ปัญหาการฆ่ากัน ระดับพื้นฐานทั่วไป หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักการขั้นสูงที่ฝึกจิตเมื่อทำให้เกิดความอาฆาต ประสงค์จะประหารกัน และหลักอริยสัจ เป็นการหาวิธีการ กระบวนการ หรือแนวทางในการ ระวังเหตุที่จะทำให้คนฆ่ากันอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเช่น ก็คือการถือปฏิบัติตามหลักอหิงสา อหิงสา มีความหมายถึงการไม่เบียดเบียน คือ ไม่สร้างความทุกข์ให้แก่สิ่งมีชีวิตอื่น ไม่ทำร้ายชีวิต ไม่ ว่าจะโดยการคิด การพูด และการกระทำ ความหมายของหลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายแคบ ๆ เพียงแค่การไม่ทำร้ายชีวิตหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายของความรุนแรงในเชิงกายภาพ เท่านั้น แต่ความหมายของการไม่ใช้ความรุนแรงในศาสนาเช่นครอบคลุมไปถึงความรุนแรงทางวาจา และความคิดด้วย

หลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายเพียงการไม่ใช้ความรุนแรง แต่ยังมี ความหมายในเชิง ก้าวหน้าไปสู่การกระทำที่เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความรุนแรงด้วย ดังที่มักจะมีคำสอนเรื่อง ความเมตตา ควบคู่ไปกับคำสอนในเรื่องอหิงสาดด้วย

เกณฑ์ตัดสินสำหรับอหิงสา มีรายละเอียดในการแบ่งชั้นของสัตว์ออกเป็นประเภทตาม ความสามารถทางประสาทสัมผัส และตามลักษณะที่เคลื่อนไหวได้หรือไม่คือ อาตมันที่ถูกผูกมัดมี ๒ ได้แก่ สถาвање (เคลื่อนไหวไม่ได้) และตรุสะ (เคลื่อนไหวได้) ในประเภทเคลื่อนไหวไม่ได้ (สถาвање) มี เพียงอายตนะเดียวคือ อายตนะสำหรับสัมผัส ได้แก่ ผักหญ้าในประเภทเคลื่อนไหวได้ สัตว์ที่มี อายตนะ ๒ คือ ทางสัมผัสกับทางลิ้มรส เช่น หนอน สัตว์ที่มีอายตนะ ๓ คือ ทางสัมผัส ลิ้มรส ได้กลิ่น เช่น มด สัตว์ที่มีอายตนะ ๔ คือ เพิ่มในทางมองเห็น เช่น ผึ้ง สัตว์ที่มีอายตนะ ๕ คือ เพิ่มในทางได้ยิน

เสียง เช่น นก ผู้ที่นับถือศาสนาเซนจะฆ่าหรือกินสัตว์เหล่านี้ไม่ได้ จะทำได้เฉพาะที่มีอายุตนะทาง สัมผัสอย่างเดียว คือ ผักหญ้า สรุปลก็คือ เซนศาสนิกทุกคนทานอาหารมังสวิรัต

จะเห็นได้ว่า หลักอหิงสาเป็นหลักการพื้นฐานที่มีศักยภาพที่จะนำไปสู่ความเคารพใน มนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพราะในทางศาสนาเซนเองแล้วก็จะถือว่าทุกสรรพหมีคุณค่าซึ่งเรา ต้องให้ความเคารพด้วยกันทั้งสิ้น หลักการอหิงสานี้จะพัฒนาไปสู่จริยธรรมสังคมที่สำคัญ ๆ อื่น เช่น แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน แนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ และแนวคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่ง สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการนำหลักการอหิงสาไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาสังคม คือการมีความเข้าใจที่ ถูกต้องต่อหลักการนี้ก่อน หลักการอหิงสาในศาสนาเซนเป็นหลักการที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาความเป็น มนุษย์และคุณภาพของสังคม การไม่ใช้ความรุนแรง (อหิงสา) ไม่ได้มีความหมายง่าย ๆ เพียงแค่การไม่ ฆ่า ดังนั้น หลักอหิงสาในศาสนาเซน คือ การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้นและเป็นวิถีแห่ง การปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบทของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และการคิด และ อหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาคำสอน ทั้งหมด

วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในศาสนาเซน ก็คือ การยึดถือปฏิบัติตามหลักอหิงสา เป็นการงด เว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้นและเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุก ๆ บริบท ของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และการคิด และอหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดา คำสอนทั้งหมด มี ๓ ประเภท คือ การไม่เบียดเบียน ทางกาย การไม่เบียดเบียนทางวาจา และการไม่เบียดเบียนทางใจ ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินคือ เจตนา และมี หลักธรรมที่เกื้อกูลต่ออหิงสาได้แก่ ทया ความรัก, การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเมตตา ซึ่งมีการ ประยุกต์ในแง่ ยติ, ธรรม, เพื่อการดำเนินชีวิตและสังคม ตลอดทั้งอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการเปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน สรุปล ได้ว่า

นิยามความหมายการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า ความมุ่ง หมายคือการเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสัตว์อื่นด้วยกายกรรม และวจีกรรม ส่วนที่ต่างกันทาง พระพุทธศาสนามุ่งหมายเฉพาะพฤติกรรมทางกายทวารกับวจีทวาร ส่วนศาสนาเซน แม้ความคิดที่ เป็นข้าศึกกันยังนับว่าเป็นพฤติกรรมที่ควรละเลิกเสีย

ในส่วนองค์ประกอบการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า องค์ประกอบดังกล่าว นับเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคมที่บุคคลพึงปฏิบัติ ส่วนนัยที่ต่างกันนั้น ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการสิ้นสุดกระบวนการฆ่าแล้ว นั้นจึงจะนับว่าเป็นการฆ่าอย่าง เต็ดขาด ส่วนหลักอหิงสาในศาสนาเซน กล่าวคุณธรรมที่พึงได้รับการปฏิบัติตามหลักอหิงสา คือ ความรักกับความเอาใจใส่

เกณฑ์ตัดสินการงดเว้นจากการฆ่ากับหลักอหิงสา เหมือนกันตรงที่กล่าวว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้ดูผู้ที่ถูกกระทำก่อนว่า เป็นมนุษย์หรือสัตว์ มีศักยภาพมากน้อยต่างกันเพียงใด ส่วนนัยที่ต่างกันนั้น การงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีกระบวนการเริ่มแรก และสิ้นสุด หากขบวนการไม่ครบ ก็ยังไม่นับว่าเป็นการฆ่า ส่วนหลักอหิงสาในศาสนาเซน แสดงนัยเหมารวมทุกสรรพสิ่ง

วิธีการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน เหมือนกันตรงที่กล่าวถึงการไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเน้นหลักเบญจศีล มรรค ๘ และ อริยสัจ ซึ่งใช้ปฏิบัติตามความต้องการของแต่ละบุคคล ส่วนศาสนาเซน เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในลักษณะที่ละเอียด

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน” มีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ควรนำหลักการงดเว้นจากการฆ่าไปประยุกต์กับการสร้างสรรค์กิจกรรมสังคมอย่างมีความสุข
๒. การทำความเข้าใจถึงเจตนารมณ์อันถ่องแท้ของการกำเนิดขึ้นแห่งหลักธรรมทั้งสองประการ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการนำหลักการงดเว้นจากการฆ่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักอหิงสาในศาสนาเซนไปประยุกต์ใช้ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท”
๒. ควรมีการวิจัยเรื่อง “เปรียบเทียบการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขด้วยหลักอหิงสาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. เอกสารทุติยภูมิ:

(๑) หนังสือ:

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ศาสนาทั่วไป. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

จิตติ ดิงศภัทย์, ศาสตราจารย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๒ ตอน ๒ และภาค ๓.

พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๙.

เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ทองหล่อ วงษ์ธรรม. จริยศาสตร์: มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ [ชำระ-เพิ่มเติม

ครั้งที่ ๑]. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร:

บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

_____. อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม: ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวด

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร). กรรมที่ปณี. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์, ๒๕๒๑.

พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกาปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๔๔.

ฟื้น ดอกบัว. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สากล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒.

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลดุษฎีปณี ปฐโม ภาค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา-

มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สรจักร ศิริบริรักษ์. ฆาตกรในเสื้อกาวน์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **หลักพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุรวัดน์, ๒๕๕๒.

_____ . **วิธีสร้างบุญบารมี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นพรัตน์, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ). **อมตวาจา: สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพชรเกษมพรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๒.

สมพงษ์ จิวะนนท์. **พุทธศาสนิกชน**. กรุงเทพมหานคร: เม็ดสีการพิมพ์ แอนด์ แพค, ๒๕๔๘.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง และการอุณยฆาต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เสฐียร พันธงชัย, ศาสตราจารย์พิเศษ. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเยลโล่ การพิมพ์จำกัด, ๒๕๒๔.

(๒) บทความ:

พินิจ รัตนกุล. “พุทธศาสนาและสงคราม” ใน **ภาษาและวัฒนธรรม**. ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๓๗: ๔๓ - ๕๔.

(๓) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย:

พระกลม กมโร (วิเศษวงษา). “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมตามแนวพุทธ-จริยศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูสุตถาวนาพิธาน (ชุตติปญฺโญ). “การศึกษาเปรียบเทียบหลักอหิงสาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระพิจิตร ธมมวิจิตโต (ยอยอด). “การศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระภาณวิษณุ อโสภา (เริ่งริน). “ศึกษาเปรียบเทียบหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักอนุพรต ๕ ในศาสนาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระมหาทวี จานวโร (อ่อนปัสสา). “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไพ. “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาณรงค์ชัย จานชโย (สนิทผล). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความหลุดพ้นในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย (ติววาปี). “พุทธจริยศาสตร์กับโทษประหารชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระวิจิตร เขมจิตโต (หิบบยก). “ศึกษาเปรียบเทียบความโลภในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระสพัตถน์ จันทสโร (แสงเมือง). “การศึกษาเปรียบเทียบปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการฆ่าในคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

มนทิพ ดาราศักดิ์. “มูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิง”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

วัลลภา วรวัชวปติ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศีลข้อปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการฆ่าสัตว์ปีกเพื่อป้องกันการระบาดของโรคไข้หวัดนกในประเทศไทย ระหว่าง ปีพ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๐”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

Phra Naw Leang Tejanya. “การศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๔) สื่อบริการอิเล็กทรอนิกส์:

See Shri Jayatilal.S. **A Treatise On Jainism**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt> [๒๗ ธ.ค. ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ:

Charlotte Krausep. **An Interpretation of Jain Ethics**. Bhavnagar: Phulchondji Ved. Publisher, 1929.

J.N. Farquhar. **The Religious Quest of India**. London: Oxford University Press, 1915.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว)
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๓ บ้านหนองรวง ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง
จังหวัดปราจีนบุรี ๒๕๐๐๐
- อุปสมบท : วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ณ พัทธสีมาวัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์
ตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
โดยมีพระครูโสภณเวฬุพิทักษ์ เป็นอุปัชฌาย์
- ประวัติการศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๕๕ : นักรรรมชั้นเอก วัดศรีเงินเจริญสุข คณะจังหวัดปราจีนบุรี
- พ.ศ. ๒๕๖๐ : พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (พร.บ.) รุ่นที่ ๖๓/
๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร เลขที่ ๑๕๘ ตำบลหน้าเมือง
อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดโคกมะกอก ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
โทรศัพท์: ๐๘๖-๙๗๗-๑๗๐๘
- เข้าศึกษา : หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๐
- วันสำเร็จการศึกษา : มีนาคม ๒๕๖๒